

Toremuratova G.B.

ÓZBEKSTANNÍN EÑ JAÑA TARÍYXÍ

Nókis
«ILIMPAZ»
2024

NÓKIS INNOVACIYALIQ INSTITUTI

Toremuratova Gulnaz Barliqbaevna

**«ÓZBEKSTANNÍŇ EŇ JAŇA TARÍYXÍ»
(oqıw qollanba)**

NÓKIS 2024

G.B. Toremuratova

– Nókis innovatsiyalıq institutı. «Baslawısh tálim hám gumanitar pánler» kafedrası
assistent oqıtıwshısı 160 b.

Bul oqıw qollanba joqarı oqıw orınlarınıń qánigelik emes talabaları ushın arnalǵan bolıp, qollanba Ózbekstannıń ǵárezsizlik aldında hám ǵárezsizlik jılları tariyxına baǵıshlanıp, ǵárezsizlik aldında mámleketimizde júzege kelgen sociallıq-siyasiy, ekonomikalıq jaǵday, xalıq turmıs tárizindegi máseleler, olardıń keskinlesiwi, Fergana waqıyalarınıń kelip shıǵıw sebepleri, oraylıq húkimettiń siyasiy ekonomikalıq daǵdarısınıń kúsheyip barıw processleri haqqında sóz etiledi. Bunnan basqa oqıw qollanbada Ózbekstannıń ǵárezsizlikke qaray jol alıwı, Ózbekstan Respublikası mámleket ǵárezsizliginiń qolǵa kirgiziliwi jáne onıń tariyxıy áhmiyeti haqqında bayan etiledi. Sonıń menen birge mámleketimizde ǵárezsizlik járiyalanǵannan keyin siyasiy, sociallıq-ekonomikalıq turmısında keshken ózgerisler, atap aytqanda mámleket basqarıw tarawındaǵı reformalar, bazar ekonomikasına tiykarlanǵan rawajlanıwdıń ózine tán jolının' tańlanıwı, huqıqıy mámleket, puqaralıq jámiyet tiykarlarınıń qalıplesiw máseleleri haqqında sóz etiledi.

Juwaplı redaktor: A.K. Kudaynazarov. Pedagogika ilimleriniń filosofiya
doktorı(PhD), docent

Pikir bildirdiwshiler:

R. Idirisov-Tariyx ilimleri filosofiya doktorı (PhD) docent

J.Berdiev-Tariyx ilimleriniń kandidatu.

*Bul oqıw qollanba Nókis innovatsiyalıq institutı Keńesiniń jıynalıısında talqılanıp
(2024-jıl 30-aprel, 8-sanlı protokol), baspaǵa usınıs etildi.*

Ózbekstan tariyxınıń eń jańa dáwiri milliy gárezsizlik hám milliy rawajlanıw dáwiri dep atalıp, qısqa waqıt bolıwına qaramastan tariyxıy ásirlerge teń jıllar sıpatında xalqımız júreginde máńgi saqlanadı. Sebebi xalqımız bul dáwirden baslap óz taǵdirin ózi belgilew, óz rawajlanıw jolın tańlaw huqıqına iye boldı. Álbette bunday tariyxıy burılıs dáwirinde júz bergen ishki hám sırtqı turmısındaǵı birqansha ózgerislerdi ilimiy talqılaw hám tereń tariyxıy juwmaqlar shıǵarıw maqsetke muwapıq.

Xalıqtıń gárezsizlikke erisiw jolındaǵı pidákerlik miynetin esapqa ala otırıp respublika óz strategiyasın jaratıwda mámleket hám jámiyettiń ásirler dawamında qalıplesken milliy úrip-ádetlerin itibarǵa alıp onı xalıqaralıq huqıq normaları hám jáhan jámiyetshiliginiń rawajlanıw tájiriybeleri tiykarında belgilep aldı.

Oqıw qollanbada gárezsizlikke erisiw qarsańında Ózbekstandaǵı social siyasiy procesler, gárezsiz Ózbekstan respublikasınıń dúziliwi, hám onıń tariyxıy áhmiyeti ámelge asırılǵan reformalardıń mazmunı, jáhan jámiyetshiligindegi ornı sóz etilgen. Sonday-aq globallasıw sharayatında ámelge asırılǵan reformalar, erisilgen jeńisler Ózbekstannıń ornı hám qatnası haqqındaǵı hámde Ózbekstanda demokratıyalıq mámleket erkin puxaralıq jámiyet tiykarlarnıń qalıplesiwi úlken áhmiyetke iye faktor bolıp xalıqaralıq reyting hám indekslerde óz ornın tabıwǵa sebepshi boldı.

Sonıń menen bir qatarda Ózbekstan Respublikasında ámelge asırılǵan reformalar tiykarında júzege kelgen keń peyilliktiń mámleket siyasatı dárejesine kóteriliwi siyasiy principi onıń mazmunı huqıqıy tiykarları Ózbekstan Respublikasınıń Konstituciyası hám basqada normativ hújjetler ulıwma tán alınǵan xalıqaralıq huqıqıy normalarında óz sáwleleniwin tapqan hámde watan rawajlanıw jolında kóp milletli jámiyet awızbirishilik penen alıp barılıp atırǵan social-siyasiy iskerligi haqqında sóz etiledi. Sol orında Ózbekstan Respublikası gárezsizlik jıllarında Ózbekstan Respublikasınıń basıp ótken jolın tereń analizley otırıp tómendegi 2 basqışqa bólip úyreniw maqsetke muwapıq boladı.

1-basqış 1991-jıldan 2016-jılǵa shekem dáwir bolıp, bul dáwirde milliy mámleketshilik tiykarları hám sociallıq baǵdarlangan bazar ekonomikasın qalıplestiriwge qaratılǵan ótiw dáwiriniń dáslepki reformaları hám tuńǵış qádemleri qoyıldı. Demokratıyalıq dástúrler tiykarında jańa – Nızam shıǵarıwshı, atqarıwshı hám sud hákimiyatı dúzildi. Puxaralıq jámiyeti jaratıldı. Erkin bazar ekonomikasında 2000-jıldan baslap aktiv jańalanıw modernizaciyalaw júrgizildi. Bul dáwirdiń tiykarǵı wazıypası etip kúshli mámlekettен kúshli demokratıyalıq puqaralıq jámiyetke basqışpa basqış ótiw wazıypası qoyıldı. Nátiyjede Ózbekstan Respublikası siyasiy hám ekonomikalıq turmısında demokratıyalastırıw hám liberallastırıw procesleri tereńlesti. İnsan hám onıń huqıq erkinliklerin qorgawshı

sud hákimiyatı sisteması bekkemlendi, puqaralıq jámiyet tiykarları rawajlandı. Ózbekstan Respublikasında 2010-jıldan baslap demokrariyalıq reformalardı modernizaciyalawdı elede tereńlestiriw máselesi alğa qoyıldı. Onıń baslanıwı Ózbekstan Respublikasınıń Birinshi prezidenti I.A.Karimov tárepinen puqaralıq jámiyetin qáliplestiriw koncepciyasınıń islep shıǵılıwı menen tıǵız baylanıslı. Bul dáwir mámleket hákimiyatı hám basqarıwın jánede demokratiyalastırıw, sud huqıq sistemasın jolǵa qoyıw reformalaw, sóz erkinligin támiyinlew, saylaw nızamshılıǵın elede jetilistiriw demokratiyalıq bazar reformaların tereńlestiriwge qaratılǵanlıǵı menen xarakterlenedi.

2-basqısh 2017-jıldan keyingi jıllardı óz ishine alıwshı siyasiy ekonomikalıq reformalardıń strategiyalıq áhmiyetke iye dáwiri sıpatında alıw maqsetke muwapıq boladı. Bul dáwir tariyxı 2016-jıl dekabr ayında saylangan Ózbekstan Respublikasınıń Prezidenti Mirziyoyev Shavkat Miromonovichtıń strategiyalıq rawajlanıwǵa tiykarlangan keń kólemli reformalar dáwiri esaplanadı.

1. «Ózbekstannıń eń jańa tariyxı» oqıw pániniń predmeti, máqseti hám wazıypaları, teoriyalıq–metodologiyalıq principi

Ğárezsizlik jıllarında Ózbekstan Respublikasında mámleket basqarıw sisteması, sociallıq–ekonomikalıq, siyasiy hám ruwxıy tarawlarda úlken ózgerisler ámelge asırıldı. Sonday-aq bilimlendiriw tarawında da bir qatar reformalar ótkerilip, kámil áwladtı jetilistiriwge baǵdarlangan reformalar alıp barılmaqta. Búgin dúnyada júz berip atırǵan waqıya hám hádiyseler, ideologiyalıq qarama–qarsılıqlardıń mazmun–mánisin analiz etiw, hár qıylı jat ideyalardan jaslardı qorgaw, ushın tariyxıy oylawdı qalıplestiriw úlken áhmiyetke iye bolmaqta. Usı jerde sonı aytıp ótiw zárúr, joqarı oqıw orınlarında Ózbekstannıń eń jańa tariyxı dáwirin tereń úyreniw jas qánigelerdiń búgingi dáwir siyasatın, jer júzlik sherikliktegi ornın, dáwir qaharmanların, ásirese óziniń de bul process qatnasıwshısı ekenligin durıs hám tolıq ańlawı jámiyettiń rawajlanıwında úlken áhmiyetke iye.

Ózbekstannıń eń jańa tariyxı pániniń áhmiyeti dáslep 1991-jıldan berli mámleketimiz basıp ótken tariyxıy joldıń mazmun–mánisi hám áhmiyetin túsiniw zárúr. Bul process qalay ótkenin, mámleketimiz ğárezsizlikke eriskenge shekem hám ğárezsizliktiń dáslepki jıllarında qanday mashqalalarǵa dus kelgenin túsiniwdiń áhmiyeti úlken.

Ózbekstannıń eń jańa tariyxı, yaǵnıy Ózbekstannıń mámleket ğárezsizligine erisiwi qarsańında júzege kelgen quramalı jaǵday, respublika ğárezsizliginiń járiyalanıwı, ğárezsizlik jıllarında mámlekette ámelge asırılıp atırǵan sociallıq–siyasiy, ekonomikalıq, ruwxıy tarawlardaǵı reformalar hám olardıń basqıshların, Ózbekstannıń jer júzlik sheriklikke integraciyalasıwın, xalıqaralıq múnásibetler, qawipsizlik, milletler arasındǵı tatıwlıq hám diniy keń peyllikti támiyinlew, tınıshlıq súyiwshi sırtqı siyasat sıyaqlı máselelerdiń ilimiy hám ámeliy áhmiyeti ashıp beriledi.

Jámiyettiń kóp ásirlik rawajlanıwı processinde qalıplesip, rawajlanıp kiyatırǵan hár bir pániniń ózine tán predmeti bar. Ózbekstannıń eń jańa tariyxı kursınıń predmeti Ózbekstanda mámleket ğárezsizliginiń qolǵa kirgiziliwi, demorkatiyalıq, puxaralıq jámiyet tiykarların qalıplestriw, bazar múnásibetlerine tiykarlangan kóp ukladlı ekonomikanı júzege keltiriw, jámiyetimizdi ruwxıy jaqtan qayta tiklew hám jetilistiriw, Ózbekstannıń teń huqıqlı birge islesiwge tiykarlangan sırtqı siyasatı teoriyası hám ámeliyatı esaplanadı.

Ózbekstannıń ğárezsiz rawajlanıw jolınıń tiykarǵı mazmunın hám áhmiyetin bahalay otırıp elimizdiń eń jańa tariyxın tómendegi basqıshlarǵa bóliwge boladı.

Birinshi basqısh: 1989–1991-jj. Islam Karimovtıń húkimet basına keliwi menen, Ózbekstanda suverenitet ideyasınıń pisip jetilisiwi, SSSR tarqaǵannan soń daǵdarıstı jeńiw ushın úlken kúsh salıwlar nátiyjesinde mámleketlik ğárezsizlik tastıyıqlanıwına alıp keldi.

Ekinshi basqish: 1991–2000-jj. Bul birinshi gezektegi reformalar hámqayta ózgerislerden milliy mámleketshiliktiń tiykarın hám sociallıq baǵdarlangan bazar ekonomikasın qalıplestiriwge ótiw dáwiri. Rawajlanıwdıń ózbek modelin tańlaw nátiyjesinde tariyxıy qısqa waqıt ishinde sovet administrativlik-buyırıqpazlıq sisteması qıyratıldı hám milliy mámleketshilikti qalıplestiriwdiń isenimli huqıqıy nızamshılıq tiykarı jaratıldı. Mámleketlik basqarıw strukturaları dúzildi, jámiyetlik hám puqaralıq institutlardıń tiykarı jaratıldı, bazar ekonomikasına ótiw ámelge asırıldı.

Úshinshi basqish: 2001–2010-jj. Demokratiyalıq jańalanıw hám elimizdi modernizaciyalaw baslandı. Bul basqışta eń baslı wazıypa kúshli mámleketten kúshli puqaralıq jámiyetke basqışpa–basqış ótiw boldı. Siyasiy hám ekonomikalıq turmıstıń hámme táreplerin, mámleketlik hám jamiyetlik qurılıstı demokratiyalastırıw hám liberallastırıw, insannıń huqıq hám erkinliklerin qorǵaytuǵın, puqaralardıń siyasiy, ekonomikalıq belsendiligin asıratuǵın, puqaralıq jámiyettiń tiykarın qalıplestiretuǵın ǵárezsiz sud sistemasın bekkemlew processı dawam etti.

Tórtinshi basqışı: 2010-jıldan baslanadı. Ózbekstannıń eń jańa tariyxınıń törtinshi basqışı 2010-jıldan baslanıp elimizdi modernizaciyalaw hám demokratiyalıq reformalardı bunnan bılay tereńlestiriw ámelge asırıldı. Elimizde «Demokratiyalıq reformalardı bunnan bılay tereńlestiriw hám puqaralıq jámiyetti qalıplestiriw» koncepciyası islep shıǵıldı. Bul tariyxıy hújjet ǵárezsizlikke eriskennen soń baslangan elimizdi demokratiyalıq jańalaw hám rawajlandırıw boyınsha keń kólemlı reformalardıń rawajlanıwın sáwlelendiredi. Bunda mámleket hám jámiyettiń jańa basqışında modernizaciyalawdı bunnan bılay dawam ettiriwdiń uzaq múddetli strategiyalıq baǵdarlaması anıqlap berildi. Bul basqış mámleketlik hákimiyat hám basqarıwdı bunnan bılay demokratiyalastırıw boyınsha reformalardıń huqıqıy tiykarın dúziw, sud–huqıq sistemasın, xabar–málimleme tarawın reformalaw, sóz erkinligin támiyinlew, saylaw nızamshılıǵın rawajlandırıw, demokratiyalıq bazar reformaların tereńlestiriw hám ekonomikanı liberallastırıw menen sıpatlanadı.

Mámleketimizde ǵárezsizlikti jáne de bekkemlew jolındaǵı ózine isenimli qádem 2016–jıldan baslanadı. Basqasha sóz benen aytqanda, biz búgin bárshemiz jańa Ózbekstandı qurıwǵa kiristik, onıń bekkem tiykarın jarata basladıq, sociallıq–siyasiy, ekonomikalıq, ruwxıy–aǵartıwshılıq tarawlarında bir neshe on jıllar dawamında ámelge asırılıwı zárúr bolǵan jumıslar atqarıldı. Ózbekstan shın mániste milliy tikleniwden milliy rawajlanıw tárepke júz burdı.

Mámleket basshısı ǵárezsizlikti bekkemlew, jańa Ózbekstandı dúziwdi tek ǵana óz kúshimiz benen, miynetkesh, belsendi xalqımız benen birge qura alıwımız, onıń ushın ne zárúr bolsa, barlıǵı bar ekenligin jiyi–jiyi aytıp ótti. Usı waqıtta mámleketimiz basshısının Ózbekstan Respublikası Oliy Majlisine múrájátinde

aldımızda turǵan úlken wazıypalar, olardı sheshiw jolları kórsetip berilgen. Atap aytqanda, El basshımızdın «Xalqımız sonı jaqsı biliwi kerek: aldımızda uzaq hám qıyın jol turıptı. Hámımız birigip, tınımsız oqıp–úyrensek, jumısımızdı jetiliske hám ónimli atqarsaq, zamanagóy bilimlerdi iyelep, ayanbay xızmet etsek, álbette, turmısımız hám jámiyetimiz ózgeredi».

Tariyxtı úyreniwde teoriyalıq–metodikalıq tiykardıń áhmiyeti oǵada úlken. Tariyxıy izertlewlerde kóp jıllar dawamında formaciyalıq qatnas metodınan paydalanıp kelindi. Al dúnya júzlik ilim basqa da júzlegen metodlardan paydalanbaqta. Máselen, civilizaciyalı, mentallı, logikalıq, tariyxıy, dedukciyalıq, h.t.b atap ótsek boladı. Mentallıq metodtı paydalanıwda aktual mashqalalardıń biri xatlar, kúndelik dápterler, jeke arxivler, shejireler hám basqa da derekler járdeminde tariyxıy waqıyanı ashıp beriwı múmkin.

Tariyxıy waqıya, hádiyselerdi úyreniw, pikirlewde hám bayan etiwde obyektiv, haqıyqıy ádalatlı qatnasta bolıw eń áhmiyetli metodologiyalıq qaǵıyda bolıp esaplanadı. Obyektivlik qaǵıydası tariyxıy waqıya, hádiyselerdi úyreniwde olar menen baylanıslı bolǵan barlıq faktlerdiń pútin bir jıynaǵın birge alıp tekseriwdi, haqıyqıy dáliyllerge tiykarlanıwdı talap etedi. Tariyxtı úyreniwde tariyx metodologiyası úlken áhmiyetke iye. Tariyxıy qaǵıydası waqıya, hádiyselerdi óz dáwirin anıq tariyxıy sharayatınan kelip shıqqan halda úyreniwdi talap etedi. Bunda tariyxıy rawajlanıwdı basqa waqıyalar, hádiyseler menen baylanısta úyreniledi. Hár bir waqıya, hádiyselerge ulıwma tariyxıy processtıń bir bólegi dep qaraw zárúr. Ózbekstan tariyxın gárezsiz mámleket sıpatında dúnya júzlik tariyxtıń ajralmas bir bólimi dep qaraw zárúr. Bul ásirese koloniyalıq hám sovetlerge shekemgi dáwirge tiyisli. Bul ushın tereń tariyxıy oylaw, dúnya júzlik tariyxnamanı, jańa ádebiyatlardı biliw zárúr. Tariyxıy processtı úyreniwde ádalatlı sociallıq qatnas jasaw principine dıqqat awdarıw zárur boladı. Sociallıq qatnas metodologiyası tariyxıy processlerdi xalıqtıń barlıq qatlamınıń máplerin esapqa alǵan halda úyreniwdi talap etedi. Sociallıq qatnas principi mámleket iskerleriniń, siyasiy kúshler, partiyalar, túrli birlespeler, olardıń jol basshılarınıń tariyxıy rawajlanıwǵa kórsetken unamlı yamasa unamsız tásin, jámiyetti ol yamasa bul jol menen baslawdaǵı rolin bilip alıwda úlken áhmiyetke iye. Mámleketimiz tariyxın úyreniwde milliy qádriyatlar, xalıq dásturleri hám úrp–ádetleri, din, islam tariyxı, adamlardıń diniy isenimleri, diniy táliymatlar hám olardıń tiykarın salıwshılardıń xızmetlerin analiz etiwde, bayanlawda civilizaciyalı qatnasta bolıp, olardı húrmetlew, kóz–qarasınan háreket etiw zárúr. Tariyxtı úyreniwdegi joqarıdaǵı metodologiyalıq qaǵıydalar menen birge faktlerdi salıstırıw, dáwirlerge bóliw, dereklik maǵlıwmat tiykarında juwmaqlar shıǵarıw, sociologiyalıq izertlewler ótkeriw, statistikalıq, matematikalıq hám basqa usıllardan paydalanıladı. Eń jańa tariyxtı úyreniwdiń aktuallıǵı sonnan ibarat, ol házirgi turmısımızǵa tásin tiygizetuǵın waqıyalardı ańlawǵa járdem beredi. Bul waqıyalardıń mánis–mazmunı

hám tariyxıy áhmiyeti neden ibarat, siyasiy iskerlerdiń ornı, bul waqıyalardıń bunnan bılay rawajlanıw jolları hám házirgi processler menen baylanısı nede degen sorawlarǵa eń jańa tariyx juwap beriwı kerek. Rawajlanıwdı aldın ala aytıw, keleshek penen baylanıslı baǵdarlardı ashıp beriw usı sorawlardıń juwabına baylanıslı.

Mámleketimiz basshısının tınısh hám paraxat turmısımızdı saqlaw, ǵárezsizlikti bekkemlew boyınsha bir qansha ideyaları tosınnan emes. Bunda ǵárezsizlikke erisiwdiń tariyxın, qanday joldı basıp ótkenimizdi hám bunnan bılay ne islew kerekligin keleshekte ósip kiyatırǵan áwladqa jetkeriw tariyx ilimindegi aktual wazıypalardıń biri bolıp qalmaqta.

Bekkemlew ushın sorawlar

- 1.Ózbekstannıń eń jańa tariyxı pániniń predmeti?
- 2.Ózbekstannıń eń jańa tariyxı pániniń qanday metodologiyalıq usılları bar?
- 3.Eń jańa tariyxtı úyreniwdiń aktuallıǵı neden ibarat?
- 4.Ózbekstannıń eń jańa tariyxı neshe basqishqa bólinedi?
- 5.Tariyxtı úyreniwde qanday metodologiyalıq qaǵıydalar hám usıllardan paydalanıladı?

Temaǵa baylanıslı testler

- 1.Ózbekstannıń eń jańa tariyxınıń neshinshi basqışında demokratiyalıq jańalanıw hám elimizdi modernizaciyalaw baslandı A)2 B)3 S)4 D)5
- 2.Ózbekstannıń eń jańa tariyxınıń neshinshi basqışında puqaralıq jámiyet koncepciyası islep shıǵıldı? A)2 B)3 CS4 d)5
- 3.Tariyxtı úyreniwde tariyx páni metodologiyası degenimiz ne? A) Barlıq metodlar jıynaǵı B)waqıya hádiyselerdi úyreniwde sol dáwirdiń anıq tariyxıy sharayatınan kelip shıqqan halda úyreniw bolıp tabıladı S)obyektiv faktlerdi dáliyllew D) tariyxtı úyreniw boyınsha metodlar toplamı.
- 4.Tariyxıy processti úyreniwde qanday principke dıqqat awdarıladı?.A) ilimiylik b) ádalatlı social qatnas S) siyasiy qatnas D) A,C
- 5.Ózbekstannıń eń jańa tariyxınıń birinshi basqıştı qanday dáwir?
A)Ǵárezsizlikke umtılıw B)Bazar ekonomikasına ótiw S)Kúshli mámleketten kúshli puqaralıq jámiyetine ótiw D)Ǵárezsizlikke erisiw
- 6.Mámleketimizde ǵárezsizlikti jáne de bekkemlew jolındaǵı ózine isenimli qádem qoyıwı qaysı jıldan baslanadı?.A) 2016–jıldan baslanadı B)2017–jıldan baslanadı S)2018–jıldan baslanadı D)2021–jıldan baslanadı
- 7.Ózbekstannıń eń jańa tariyxınıń birinshi basqıştı qaysı jıllardı óz ishine aladı?
A)1989-1991–jıllar.B)1991-2000–jıllar S)1999-2009-jıllar D)2009-2019-jıllar
- 8.Aktual mashqalalardıń biri xatlar, kúndelik dápterler, jeke arxivler, shejireler hám basqa da derekler járdeminde tariyxıy waqıyanı ashıp beriwı arqalı tariyxtı izertlew qaysı metodqa tán usıl bolıp esaplanadı? A)mentallı.B)civilizaciyalı

S)formaciyaliq. D)logikaliq.

9.Kúshli mámlekette kúshli puqaraliq jámiyetke basqishpa–basqish ótiw principin ámelge asırıw eń jańa dáwirdiń neshinshi basqishın óz ishine aladı. A)2 B)3 S)4 d)5

10.Tariyxtı úyreniwde áhmiyetli bolǵan tariyxtı derekler neshege bólinedi? A)2 B)3 S)4 D)5.

2. Ózbek mámleketshiliginiń qalıplesiwi hám rawajlanıw basqışları

Jáhanniń túrli regionlarında jámáát basqarıw principiniń ıdırawı processinde dáslepki mámleket awqamlarınıń júzege kele baslaǵanlıǵın baqlaw múmkin.

Diyqansılıqtıń hám sharwashılıqtıń payda bolıwı, ónermentshiliktiń júzege keliwi rawajlanıwı miynet qurallarınıń jetilisiwi miynet ónimdarlıǵınıń asıwına alıp keldi.

Nátiyjede ruwlıq jámááti júzege keldi. Xalıq jaylasqan jerlerdi, diyqansılıq penen xojalıq isleri dushpannan qorǵaw, jámááttiń ishki hám sırtqı múnasábetlerin huqıqıy rawajlandırıw, dáslepki mámleket birlespeleri rawajlanıwınıń baslanıwına sebep boldı. Mısalı eramızǵa shekemgi 4000 jıllıqta Mesopotamiyada, eramızǵa shekemgi 3000 jıllıqtıń baslarında Egipette dáslepki mámleketler payda boldı.

Ózbekstan tariyxına tiyisli waqıya hám hádiyselerdiń analizine jańasha jantasıw sebebli eramızǵa shekemgi bir miń jıllıqtıń baslarında Oraylıq Aziyanıń rawajlanǵan wálayatlarında dáslepki mámleket birlespeleri payda bola baslaydı. Awıllar keńeyip qalalarǵa aylanıp barar eken, bul qalalar eń áyyemgi wálayatlar hám mámleket awqamlarınıń basqarıw orayı bola basladı.

Avestodaǵı maǵlıwmatlar, Gerodot hám Gekatay shıǵarmaları (Xorezm), sonıń menen birge, Ktesiydiń, Áyyemgi Baktriya patshalıǵı haqqındaǵı maǵlıwmatları Oraylıq Aziyada dáslepki mámleket awqamlarınıń júzege keliwi haqqında tiykar bolıp xızmet etedi.

Úlken Xorezm mámleketi quramına Ámiwdáriyanıń tómengi aǵısındaǵı arqa jerler, Murǵab dalası hám Parfiya aymaqları, Baktriya mámleketi quramına bolsa házirgi Surxandárya, Tájikstannıń Ámiwdáryaǵa shekemgi jerler hám Arqa Awǵanstan aymaqları, Sogdıyanaǵa bolsa Zarafshan dáryasınan suw ishken jerler hám Qashqar oazisi aymaqları kirgen.

Oraylıq Aziya xalıqları eramızǵa shekemgi VI-IV ásirlerde, yaǵnıy 200 jıl dawamında Iran Ahamoniyleri húkimranlıǵı astında jasadı. Eramızǵa shekemgi IV ásirlerge kelip Ahamoniylerdiń oraylıq hákimiyatı kúshsizlene baslaǵan, zulım tásirinde bolǵan xalıqlar óz gárezsizligine erisiw múmkinshiligine iye boldı. Oraylıq Aziyada óz gárezsizligine birinshiler qatarında Xorezm oazisi eristi.

Iskender Zulqarnayn Irannıń tiykarǵı wálayatların basıp alǵannan keyin,

eramızǵa shekemgi 329-jıldın báhárinde Xindikush tawınan asıp Oraylıq Aziya aymaqlarına kirip keledi. Basqınshılarga qarsı ulıwma xalıqlıq urısın járiyalagan Baktriyalıqlar, Sogdianalıqlar úsh jıl dawamında dushpan menen mártlershe gúres alıp bardı.

Xalıqtın grek-shabıwılshılarna qarsı gúresine jergilikli sarkardalardan bolǵan Spitamen basshılıq etedi. Eramızǵa shekemgi 327-jıldın aqırlarında Sogdiyana Iskender tárepinen pútkilley basıp alınıp, kóterilis bastırıldı.

Eramızǵa shekemgi IV ásir aqırında Iskender saltanatı úsh gárezsiz mámleketke: Makedoniya, Egipet, Siriya hám shıǵısqa bólinip ketedi. Siriya dan tap Oraylıq Aziya Hindistanǵa shekem Makedoniyalıq Iskenderdın eń isenimli sarkadarlarinan biri Salavkaǵa tiyisli boldı. Orta Aziya xalıqlarının eramızǵa shekemgi 312-jıldan 250-jılǵa shekem bolǵan tariyxı salavkiylar tariyxı menen bekkem baylanıslı.

Eramızǵa shekemgi 250-jılǵa kelip, Oraylıq Aziyada salavkiylar mámleketinen eki mámleket dáslep Parfiya, keyin bolsa Grek-Baktriya mámleketleri ajralıp shıǵadı. Grek-Baktriya mámleketlerinin paytaxtı Baktriya bolıp, Hindistannın arqa, batıs bólegi, Ámiwdárya hám Sırdárya ortasındaǵı úlken jerler qosıp alınadı. Mámlekettin paytaxtı Arqa Awǵanstandaǵı Baktro qalası edi.

Grek-Baktriya eramızǵa shekemgi II ásir dın úshinshi sheregine kelip Shıǵıs Túrkiстан arqalı kirip kelgen yuechji hám sak qawimleri hújimi nátiyjesinde pútkilley kriziske ushiradı. Házirgi Túrki menistan hám Irannın bir bólegin óz ishine alǵan áyyemgi Parfiya mámleketi gárezsiz mámleket hám imperiya retinde 500 jıldan aslam waqıt jasaǵan.

Eramızǵa shekemgi II-I ásirlerde Oraylıq Aziyada ámeldegi bolǵan mámleketler dın taǵı biri bul Parkana mámleketi bolıp ol Qıtay dereklerinde Davon dep atalǵan Qıtay maǵlıwmatlarına qaraǵanda eramızǵa shekemgi II asirde Fergánada 300 mın xalıq jasaǵan. Oazisinde qalalar kóp bolıp, paytaxtı Eriw qalası (házirgi Andijan walayatı Marhamat rayonu) edi. Davon awıl xojalıǵı joqarı dárejede rawajlangan mámleket edi.

Eramızǵa shekemgi II-I ásir dın baslarında payda bolǵan taǵı bir mámleket Qanǵ mámleketi edi. Bul mámlekettin dáslep Sırdáryanın orta aǵısındaǵı jerlerden (Tashkent oazisi hám de oǵan tutas taw hám shól zonaları) ibarat edi.

Eramızǵa shekemgi II-I ásirlerde qanǵlılar Ámiwdárya hám Sırdárya aralıǵındaǵı jerlerdi hám Xorezmdi ózlerine boysındırǵan. Eramızǵa shekemgi II-I ásirlerde Qanǵ mámleketi ekonomikalıq hám materiallıq jaqtan rawajlangan mámleket edi. Mámleketinin tiykarǵı xalıq otırıqshı hám yarım otırıqshı bolıp olar menen birge kóshpeli sharwalarda bolǵan. Otırıqshı xalıq tiykarinan oypatlıqta jasap, diyqanshılıq, baǵshılıq hám ónermentshilik penen shuǵıllanıp kelgen.

Eramızǵa shekemgi II-I ásirlerde Orta Aziydaǵı taǵı bir gárezsiz mámleket Toxarstan payda boldı. Toxar qawimleri Baqtriyada jasaǵan. Toxarlar kóshpeli

bolıp qalğan. Olarda birden-bir mámleket bolmağanı sıyaqlı, joqarı hukimdar da joq edi, hár bir qala óz hákimi tárepinen basqarılğan.

Qıtay dereklerinde yuechji dep atalğan áyyemgi qáwimler 140-130-jıllarda Grek-Baktriyaga kirip keldi. Olar besewi bir hákimlikke birlesip jasaydı. Tez arada yuechji qáwimleriniń hújimi astında Grek-Baktriya mámleketi bóleklenip ketti. Eramızǵa shekemgi I ásir aqırında eramızdın I ásiri basında bul jerde yaǵnıy Baktriyada yuechji qáwimi birinshi hákimi Kujula Kadfiz bolğan Kushan mámleketi dúzildi. Eramızǵa shekemgi I ásirge kelip Kushan mámleketi áyyemgi dáwir Qıtaydaǵı Xan mámleketi, Parfiya patshalıǵı, Rim saltanatı menen básikeyse alatuǵın áyyemgi dúnyanın eń qúdiretli mámleketlerinen biri bolğan.

Kujula Kadfizden soń onıń balası Vima Kadfiz dáwirinde mámlekette pul reforması ótkerilip altın teńgeler islep shıǵarıla basladı. Kanishka hákimlik dáwirinde Kushanlar saltanatı jáne de gúllendi. Mámleket paytaxtı Peshevar átirapında edi. Mámleketiniń aymaǵı Arqa Hindistan, Awǵanstan, Oraylıq Aziyada kópshilik wálayatlar, shıǵıs Túrkiстанnan ibarat edi.

Kanishkadan keyin Vasishka patshalıǵı dáwirinde kushanlar saltanatı, kriziske ushıray basladı. Kushan dáwirinde Oraylıq Aziyanıń derlik barlıq wálayatları awıl xojalıǵı jaqsı ózlestirip sharwashılıq ta rawajlandı. Iri qalalarda emes kishilew mákan-jaylarda da rawajlandı. Kushanlar dáwirinde sawda-satıq ishki hám sırtqı sawda rawajlandı.

IV asirde Orta Aziyada Kushan patshalıǵı ornına qáwimlik wákilleri-xanlar yamasa xionitler jetekshi rol oynay basladı. V ásir ortalarında bolsa Orta Aziyada jańa qúdiretli mámleket Eftaliyler patshalıǵı qalıplesiwi aqırına jetti.

Dereklerde baha beriliwınshe, 457-jıldan baslap Eftaliy patshası Vaxshunvar Shaǵanian, Toxarıstan hám Badaxshandı ózine boysındırǵan. Massagetler áwladı Eftaliyler Kushanlar siyasatın dawam ettirip, Orta Aziya, arqa Irannıń bir bólegi, Arqa Hindistan hám Arqa Túrkiстан xalıqların birden-bir mámleketke birlestirdi. Eftaliyler mámleketi Oraylıq Aziya xalıqları tariyxında zárúrli orın tutıp, keyinirek óz ornın 563-567-jıllardaǵı urıstan keyin tariyx maydanındaǵı jańa siyasiy kúsh Túrki qaǵanlıǵına bosatıp berdi.

Túrki qaǵanlıǵı quramına Shıǵıs Túrkiстан, Arqa Hindistan hám Kaspiy teńizine shekem bolğan Orta Aziya jerleri kirdi.

588- jılı Iran Sasaniyleri mámleketi hám túrk áskerleri arasında urıs bolıp, bul urısta túrkler jeńildi. Sonnan keyin Túrki qaǵanlıǵı arqa hám batıs bolıp ekige bólinip ketti.

VII ásir ortalarında Arab xalifalıǵı mámleketi dúzildi. Arab xalifalıǵı VIII ásir baslarında pútkil Mawerennaxrdı basıp aldı. Arab basqınshılıǵı menen birge Islam dini de kirip keldi.

VIII ásirde aqırı IX ásir baslarında Arab xalifalıǵı tereń siyasiy kriziske dus keldi.

Oraylıq Aziyada júzege kelgen jaǵday xalifalıqtı wálayatlardı hám Mawerennaxrdı basqarıwdı jergilikli hákimler wákilleri Tahiriylar hám Samaniylerge beriwge májbúr boldı. Olar tez arada xalifalıqtan ǵárezsiz siyasat júrgize basladı. Samaniylar Mawerennaxrdı basqarıwda jergilikli dástúrlerge tiykarlandı. Olar diyqansılıq ónermentshilikti hám sawdanı rawajlandırıwdı, salıq sistemasın tártipke salıwdı mámleketti basqarıwda sháriyat nızamlarına ámel qılıwdı mámleket wazıypası dárejesine kóterdi. Ismail Samaniy dáwirinde mámleket sistemasın bekkemlewge qaratılǵan qatar reformalar ámelge asırıldı. Natiyjede áyyemgi shıǵıs mámleketshiliginiń dástúrlerine tiykarlanǵan oraylasqan basqarıw sisteması jaratıldı. Narshaxiydın maǵlıwmatları boyınsha, Samaniylar mámleketiniń oraylıq basqarıwı 10 diywannan (devon) ibarat bolǵan. X ásir aqırlarında Samaniylar mámleketi qulap, Mawerennaxrda húkimranlıq Qaraxaniylar qolına ótti. Qaraxaniylar mámleketti el-jurt hám wálayatlardı bólip basqardı. Qaraxaniylar mámlekettiń baslıǵı Tamǵashxan yaǵnıy xanlar xanı yamasa Qaraxan ullı xan dep júrgizilgen. Qaraxaniylar dáwirinde jer iyegiliginiń ıqta forması keń tarqaldı. XII ásirdeń 2-yarımında Mawerennaxrda Qaraxaniylar mámleketi kriziske júz tutıp, onıń ornında áskeriy túrk sarkardaları tárepinen basqarılatuǵın mayda feodal úlkelar payda boldı. Orta Aziyanıń qubla batısındaǵı qúdiretli Seljukiylar mámleketi XII ásir ortalarında ázziley basladı. Júzege kelgen siyasiy jaǵdayda Xorezmshaxlar mámleketi kúsheye basladı. Xorezmshaxlar ataǵın XI ásir aqırında Qutbuddin Muxammed tiklegen edi. 1127-1156-jıllarda húkimdarlıq etken Atsız dáwirinde Xorezm kúshli mámleketke aylandı. Onıń miyrasxorları Elarlan (1156 -1172) hám Alouddin Takash (1172-1200) dáwirinde Xorezm jerleri jáne de keńeyip ol shıǵısdaǵı qúdiretli mámleket boldı. Xorezmshax Muxammad dáwirinde (1200-1220) Xorezmge pútkil Mawerennaxr qosıp alındı.

Bekkemlew ushın sorawlar

1. Oraylıq Aziyada qashan dáslepki mámleket birlespeleri payda bola baslaydı?
2. Mawerennaxrda Qaraxaniylar mámleketi qashan kriziske ushıradı?
3. XI ásirdeń aqırında Xorezmshaxlar ataǵı kim tárepinen qayta tiklengen?
4. 1127-1156-jıllarda qaysı húkimdar dáwirinde Xorezm kúshli mámleketke aylandı?
5. XII ásirdeń 2-yarımında Mawerennaxrda qaysı dinastiya kriziske júz tutıp, onıń ornında áskeriy túrk sarkardaları tárepinen basqarılatuǵın mayda feodal úlkelar payda boldı?

Temaǵa baylanışlı testler.

1. Parsı patshası Dara I deń saklar ústine júrisi haqqında qaysı tariyxshı sóz etedi?
A) Ktesiy B) Geradot S) Polien D) Strabon
2. A. Makedonskiy on jıl dawam etken shıǵısqa qaray atlanısın qashan baslaǵan edi?

A)Eramızdan ald 335-jıl B)Eramızdan ald 334-jıl S)Eramızdan ald 322-jıl
D)Eramızdan ald 336-jıl.

3.Kushan imperiyası qaysı húkimdar dáwirinde Awǵanıstandı iyeledi

A) Kadfiz B) Vima Kadfiz S)Kanishka D) Xuvishka

4.Tómendegi maǵlıwmatlardıń qaysı biri nadurıs ekenligin kórsetiń.

1.Shaǵatay ulısın Kebekxan basqarǵan jıllar (1318-1329-j)

2.2014 –jılı mayda Samarqand qalasında «Orta Aziya shıǵıs ulamaları hám oyshıllarınıń tariyxıy miyrası onıń zamanagoy civilizaciya rawajlanıwındaǵı roli hám áhmiyeti» temasında xalıq aralıq konferenciya boldı. 3.Buddaviylik hám zardushtiylik dini menen birge eramızdıń VIII ásirine shekem Orta Aziyada saqlanıp qaldı.4 Ullı jipek jolı eramızdan aldınǵı II ásirde júzege kelgen.5.1182-jılǵa kelip Ğaznawiyler mámleketi birotala tamamlandı 6.Ğaznawiyler sarayında 400 den aslam ilimli ziyalı shayırlar dóretiwshilik penen shuǵıllanǵan.

A)1.5.6 B) 1.2.3.4. S)1.3.5.6 D)2.3.5.

5.Karluklar mámleketiniń paytaxtı qaysı qala bolǵan?

A)Jańakent B)Suyab S)Yar D)Navkat.

6.Jizdaq jaqınında «Jılan ótti jırası» na jazılǵan «Zafarnama»da ne haqqında ayılǵan edi?

A) Ulıǵbektiń Deshti Qıpshaqqa qarsı atlanısı haqqında B) Ulıǵbektiń Hiratqa qılǵan áskeriy atlanısı haqqında S) Ulıǵbektiń mongollarga qılǵan áskeriy atlanısı haqqında D)Ulıǵbektiń Xorasandı qılǵan áskeriy atlanısı haqqında.

7.Orta Aziya hám Xorasannıń XIV ásir aqırı hám XV ásir birinshi sheregindegi sociallıq siyasiy tariyxın úyreniwde bahalı derekler beriwshi shıǵarma qaysı?

A)«Habib is siyar» B)«Majolis un nafaıs»

S)«Ravzat us safo» D)«Sultan- ul-xattotin»

8.Evropa alımlarınıń Amir Temur haqqında birinshi ilimiy izertlew shıǵarması qaysı? A)Pero.Meksikanıń «Ullı Temur tariyxı»

B)Ispan elshisi Klavixonıń«Estelikler» kitabı

S)Italiyalıq alım Perandinonıń «Skifiyalıq Tamerlannıń ullılıǵı»

D)Xristofor Marlonıń «Ullı Temur» shıǵarması

9.Ózbekstan respublikası jergilikli hákimiyat uyımların qayta dúziw haqqında nızam qashan qabıl etildi?

A)1992-jıl27-may B)1999-jıl 12-mart S)1992-jıl 4-yanvar D)2002-jıl 27yanvar

10.Orta ásirlerde jasaǵan arab avtorlarınıń (Ibn Xavqal hám Ishtaxriy) qol jazbalarında Vinkat dep qaysı qala tilge alınadı?

A)Fergana B)Tashkent S)Samarqand D)Buxara

3.Ózbekstannıń gárezsizlikke erisiw aldında sociallıq-siyasiy, ekonomikalıq jaǵdayı

1980–jıllardıń ortalarına kelip SSSR da daǵdarıslı jaǵday júzege keldi. Totalitar dúzim sharayatında mámleketlik múlkkı monopoliyası hám basqarıwda hákimshilik–buyırıpazlıq sisteması ústemliginiń kúsheysi islep shıǵarıw kórsetkishleriniń, ulıwma ónim muǵdarınıń páseyip ketiwine alıp keldi. Respublika xalıq xojalıǵınıń bir tárepleme (paxtashılıq) qánigelesiwi, insan den sawlıǵı ushın zıyan bolǵan ximiya hám basqada islep shıǵarıw kárxanalardıń xalıq tıǵız jasaytuǵın orınlarǵa qurılıwı («Fergánanefteorgsintez», «Fergánaazot» birlespeleri, Qoqan ximiya zavodı), awıl xojalıǵında ximiyalıq zatlardan, záhárli pesticidlerden keń paydalanıwı ortalıqtı, atmosferanı záhárleniwın hám ekologiyalıq jaǵdaydıń keskinlesiwine alıp keldi. Sol sebepli sociallıq turmısta úlken ózgerisler jasaw zárúrligin pútkil jámiyet ańladı. Túpkilikli reformalar ótkeriwde hálsizlik etiw ishki jaǵdaydıń keskinlesiwine, unamsız aqıbetlerge alıp keliw qáwipin tuwdıradı. 1985-jıldıń báhárinde KPSS oraylıq komitetiniń aprel plenumı sovet jámiyetin qayta qurıw, onıń barlıq tarawlarında tereń reforma jasaw jolın daǵazaladı. Demokratiyalastırıw hám ekonomikalıq qayta qurıw processleri waqıt jaǵınan «bólinip qalıp» aqırına jetpegen 1956 hám 1965-jıllardıń reformalarınan ózgeshe bolıp, 1985-jılı jámiyetti kompleksli túrde jańalawǵa ótiw zárúrligi ayırıqsha kórsetildi. Qayta qurıwdıń negizgi quram bólekleri dep sociallıq turmıstı demokratiyalastırıw hám túp–tamırınan ekonomikalıq reforma jasaw daǵazalandı.

1980–jıllardıń ortalarında tiykarǵı social–ekonomikalıq kórsetkishler boyınsha respublika awqam boyınsha aqırǵı orınlardı iyelep turdı. 1987-jılı 1985-jılǵa qaraǵanda respublikada jan basına tuwra keletuǵın milliy daramat 94,5 payızdı quradı. Ózbekstanda xalıqqa xızmet kórsetiw, is haqı dárejesi, sociallıq járdem kórsetiw hám basqada áhmiyetli kórsetkishler boyınsha ortasha awqam dárejesine qaraǵanda eki esegge kem edi.

Ózbekstan agrar mámleket bolıwına qaramastan 60 payız kartoshka, 70 payız gálle hám gósh, sonıń menen birge basqa awıl xojalıq ónimleri sırttan alıp kelinetuǵın edi. Bul, birinshi gezekte respublikanıń bir tárepleme rawajlanıwın (qánigelesiwin) ekinshiden oraydan tolıǵı menen ekonomikalıq gárezli bolǵanlıǵın kórsetedi.

Qayta qurıw jılları respublika diyqanlarınıń ortasha is haqı awqamnıń basqa respublikalarına salıstırǵanda tómendey edi. Máselen, 1986-jılı bul kórsetkish pútkil awqam boyınsha 163,0 swm, RSFSRda 179,6 swm, Belorussiyada 170,6 swm, Litvada 196,8 swm, Latviyada 222,7 swm, Estoniyada 283,5 swm, al Ózbekstanda 129,7 swm edi. Usı jılları xalıq bilimlendiriw, den sawlıqtı saqlaw hám ilim tarawları qıyın awhalǵa tústi. Eger 1985-jılı sociallıq–mádeniy islerine ajratılǵan

qárejettiń 46,3 payız xalıq bilimlendiriwi hám ilim tarawlarınıń rawajlanıwına sarıplanǵan bolsa, bul kórsetkish 1991-jılı 25,2 payızdı quradı. Al den sawlıqtı saqlaw hám dene tárbiyanı rawajlandırıwǵa ajratılǵan qárejetler 18 payız hám 12,7 payızǵa túsip qaldı.

Ekonomika sistemasın qayta qurıw, olardıń materiallıq bazasın qaytadan dúziw jańa texnologiyalar, joqarı basqarıw sistemaların eńgiziw jolı menen ekonomikalıq hám sociallıq tarawdıń tez rawajlanıwın támiyinlew kózde tutilǵan edi. Sol maqsetlerde xalıq xojalıǵın basqarıw hám xojalıq mexanizmin jetilistiriw boyınsha bir neshe tájiriybeler iske asırıldı. Ózbekstanda bir neshe sanaat tarawları, qurılıs hám transport kárxanaları, kóplegen kolxoz brigadaları, sovxoz bólimleri xojalıq esabı yamasa brigadalıq (jámáát) kesip alıp islewge ótkerildi. Biraq reforma jasalmaǵan ministrlkler menen vedomstvolardıń hákimshilik–buyırıqpazlıqqa negizlengen usıllar menen tórelershe jumıs alıp barıwı jańa sharayatlarda xojalıqtı júrgiziw abzallıqların da, miynet jámáátleri hám kárxanalar haqqında SSSRda birinshi mártebe qabıl etilgen nızamlardı da joqqa shıǵardı. Tómengi dúzilmeler (kárxanalar, kolxozlar, sovxozlar hám basqalar) dıń joqarı: rayon, qala, wálayat, respublika (sonday–aq awqam) basqarmaları, bas basqarmaları, ministrlkler hám vedomstvolarǵa álbette boysınıwdı talap etetuǵın centralizm principini aldındıday ózgermey qala berdi. Mine usı princip miynet jámáátleriniń baslamasın hám belsendiligin sheklep, ilim–texnikanı rawajlandırıwǵa tosqınlıq jasadı.

Sonıń nátiyjesinde ekonomikanı basqarıwdıń jańa sistemasın dóretiwge, xojalıqtı júrgiziwge kárxanalardıń, qurılıslardıń, xojalıqlardıń biyǵárezligin keńeyttiriwdi támiynlep bere alatuǵın jańa sharayatlardı eńgiziwge erisiw qayta qurıwdıń dáslepki jıllarında múmkin bolmadı. Ilim–texnika rawajlanıwı, investiciya siyasatın ózgerttiriw hám basqarıw sistemasın jetilistiriw tiykarında ekonomikanı tezlestiriw jolı menen mámlekettiń social–ekonomikalıq rawajlanıwında túpkilikli ózgeris jasawǵa urınıw sátsiz boldı.

Ózbekstanda awıl xojalıǵında miynetti shólkemlestiriwdıń jańa formaların eńgiziw menen bir qatarda basqarıw sistemasın reformalaw ámelge asırıldı. Nátiyjede basqarıwshı xızmetkerlerdiń úlesi xalıq xojalıǵında bánt bolǵan xızmetkerlerdiń ulıwma sanına qaraǵanda 14,5 payız ǵa jetti, olardı támiynlewge jumsalatuǵın qárejetler 2 esegge astı.

1980–jıllardıń ekinshi yarımında respublikanıń taw–kán, metallurgiya, mashinasazlıq, elektrotexnika hám ximiya sanatatınıń iri kárxanaları awqam ministrlklerei hám vedomstvolarınıń qaramaǵında qala berdi. Kárxanalardıń «xojalıq esabına», « ózin–ózi qarjı menen támiynlewge» hám «ózin–ózi basqarıwǵa» ótkeriliwi dáslepki waqıtlardı miynet jámáátleri arasında óz huqıqların tolıǵı menen ámelge asırıw imkaniyatın berdi hám xojalıq esabına ótiwdi qollap–quwatlawǵa sebep boldı.

Biraq eski basqarıw, hákimshilik sistemasınıń dawam etiwı, jedellestiriw

konceptiyasidaǵı kemshilikler xalıq xojalıǵına óziniń unamsız tásirin tiygizdi. Nátiyjede, qayta qurıw processleri aqsay basladı hám xalıqtıń mámleket tárepinen daǵazalanǵan ózgerislerge isenimi páseyip ketti, onıń qayta qurıwǵa bolǵan qatnası ózgere basladı. Usı jılları Ózbekstan xalıq xojalıǵın jedellestiriw ulıwma mámleketlik baǵdarlamasın támiyinlew rejesinde 1990-jılǵa barıp sanaat ónimlerin islep shıǵarıwdı 24–27 payızǵa asırıwǵa erisiw, tarawda miynet ónimdarlıǵın 19 payız, qurılısta 14 payız kóteriw názerde tutılǵan edi. Usı waqıtta 300 den artıq iri sanaat obyektlerin iske túsiriw, ilim–texnika rawajlanıwın belgilep beretuǵın sanaat tarawların rawajlandırıw kórsetkishlerin jedellestiriw, tutınıw ónimlerin islep shıǵarıwdı 1,4 esege asırıw rejelestirilgen edi. Biraq miynet ónimdarlıǵı sanaatta rejelestirilgen 19 payız ornına tek ǵana 12 payız, qurılısta 7 payız boldı, jeńil sanaat tarawlarında bolsa 2 payızǵa páseyip ketti.

Sonıń menen birge Ózbekstan awıl xojalıǵınıń ónimdarlıǵı da jıldan jılǵa páseyip bardı. 1989-jılǵıń baslarında awıl xojalıǵında 3 milliard swmnan kóbirek ónim berilmey qaldı. Ǵálle, paxta, palız eginlerin tayarlaw rejeleri orınlanbay keldi. Tek ǵana 1986–1987-jıllar dawamında jetkerilip berilmegen paxtanıń muǵdarı 1,5 mın tonnadan asıp ketti.

1989-jılı awıl xojalıǵında fermerlik xojalıqlar payda bola basladı. Ózbekstanda 1991-jılı báhárinde respublikada 6143 fermer xojalıǵı bolıp, olardan 4666 sút jetistiriwge, 1477 fermer xojalıǵı gósh jetistiriwge qanıgelesken edi.

Kúsheyip baratırǵan ekonomikalıq daǵdarıs, siyasiy óz basınshaketiwsilik yamasa basqa tınıshlıq jolları menen sociallıq ádatatqa erisiw múmkinligine isenimsizlikti kúsheyttirdi. Usı jaǵdayda mámleket jergilikli xalıqlardıń ósip baratırǵan milliy ózin–ózi ańlawın bastırıw, kelip shıqqan mashqalalardan xalıqtın dıqqatın basqa jaqqa awdarıw maqsetinde hár qıylı provokaciyalardı shólkemlestirdi. 1986-jılı Almatıda, 1987-jılı Tawlı Karabaxta, 1989-jılı Jańa Ózende, 1990-jılı Osh hám Dushanbede milletler arasında kelispewshilikler kelip shıqtı. Ózbekstanda usınday waqıyalar 1989-jılı Fergana, Tashkent hám Andijan qalalarında bolıp ótti.

1989- jılǵıń may ayı aqırları, iyunıń basları pútkil Fergana welayatı jánjel hám topalańlar jalını ishinde qaldı. Dáslep 23-may kúni baslanǵan bul waqıyalar eki kúnnen keyin Tashlaq rayonına, onnan soń bolsa Margulan hám Qoqan qalalarına ótti. Bul topalań nátiyjesinde mınǵa jaqın adamlar jaraqatlandı, 800 den aslam úyge ot qoyıldı. Mámleketlik hám jámiyetlik shólkemler binálarına zıyan keltirildi. Ǵalaba shıǵıwlar hám topalańlarda 30 mınǵa jaqın adam qatnastı.

Milletler aralıq qatnaslardıń awhalı Ózbekstannıń sociallıq turmısında mudamı sheshiwshi faktor bolıp keldi. Házirgi respublika aymaqlarınıń xalqı óziniń quramına baylanıslı tariyxıy kóp milletli bolıp qalıplesken. Sovet húkimeti jıllarında onıń quramı jáne de keńeydi. 1897-jılı Ózbekstannıń aymaǵında 70 millettıń wákilleri jasaǵan bolsa, 1926-jılı bul jerde 91, al 1989-jılı 127

milletniń wákilleri jasap keldi. 1989-jıldıǵı xalıqtıń esabın alıwdıń juwmaǵı boyınsha 19 mln. 906 mın adamnan ibarat respublika xalqınıń 71,4 payızın ózbekler quraytuǵın edi.

Ózbekstannıń Fergana waqıyasınan soń hákimiyat basına kelgen (23-iyun 1989-j) I.A.Karimovtıń basqarǵan jańa basshılıǵı principial poziciyanı iyeledi. Fergana hádiyselerinen keyin tez arada respublika Kompartiyası Oraylıq komiteti, Joqarǵı Sovetiniń Prezidiumı hám húkimetiniń qospa májlislerinde Ózbekstannıń ekonomikasınıń hám sociallıq salasınıń awhalın haqıyqıy kóz-qarastan bahalawǵa birinshi mártebe urınıp kórildi. Respublikadaǵı social-ekonomikalıq awhaldıń barǵan sayın keskinlesip baratırǵanlıǵı kórsetip ótildi.

Ǵárezsizlikke erisiw qarsańında respublikamızda adamlardıń turmıs támiynatı mashqalaları toplanıp qalǵan hám olar oǵada ótkir tús alǵan edi. Puxara hákimiyattan kútip atırǵan eń tiykarǵı nárse-hár bir adamnıń jumısqa, úy-jayǵa iye bolıwı, azıq-awqat, kiyim-kenshek, normal turmıs hám dem alıw, perzentlerdi tárbiyalaw ushın dáramat izlep taba alıwı menen baylanıslı edi. Bul dáwirde dúkanlarda turmıslıq zárúr ónimler turmaǵan, eń ápiwayı nárselerdi nábette uzaq turıp, joqarı bahalarda satıp alıwǵa adamlar májbúr bolǵan.

1989-jıllardıń ekinshi yarımında Ózbekstan hám onıń xalqına qarsı qataǵan kompaniyaları háwij aldı. Ózbekstanda paxtanı teriw hám qayta tayarlawdaǵı jasalma ráwishte oylap tabılǵan «urlıq, qosıp jazıw» jaǵdayların tergew menen Oraylıq prokuratura hám ishki isler organları shuǵıllandı. «Paxta isi» eń shawqımlı is sıpatında pútkil awqamǵa kórsetildi. Bir qatar Rossiya gazetalarınıń «tili» menen «Paxta isi» «Ózbekler isi»ne aylandırıldı.

Ózbekstanda keń tartısıwlarǵa sebep bolǵan mashqalalardıń biri, ózbek tiline mámleketlik til statusınıń beriliwi máselesi boldı. Bul mashqala boyınsha baslanǵan háreket jedellesti, onda zıyalılar, studentler hám jaslar belsene qatnastı. I.A.Karimov basshılıǵında jańa hákimshilik bul máseleni ámeliy sheshiwge bekkem bel bayladı. Nátiyjede XI shaqırıq Ózbekstan SSR Joqarǵı Sovetiniń XI sessiyasında 1989-jılı 21-oktyabrde «Ózbekstan SSRınıń Mámleketlik til haqqında»ǵı Nızamı qabıl etildi.

1990-jılǵa kelip respublikalar suverenitetin hám insan huqıqların shekleytuǵın totalitar-buyırıqpazlıq basqarıwınıń jaramsız ekenligin turmıstıń ózi kórsete basladı. Usı jılı mart ayında Litvanıń ǵárezsiz mámleket dep járiyalanıwı, Latviya menen Estoniyanıń SSSR quramınan shıǵıwǵa ashıqtan-ashıq tayarlıq kórip atırǵanı sovet mámleketiniń haqıyqıy ıdırawınıń baslanǵanlıǵınan derek berer edi.

1990-jılđıń 23-martında Ózbekstan Kompartiyasınıń Oraylıq Komitetiniń Plenumı boldı. Onda Ózbekstan SSRnıń siyasiy suvereniteti máselelerine tiyisli mashqalalardı kórip shıǵıwǵa ayrıqsha itibar qaratıldı. Plenum hákimshilik-buyırıqpazlıq sistemasınan waz keshiwlikti hám sonıń menen birge Ózbekstan SSR Prezidenti lawazımın shólkemlestiriw kerekligi haqqındaǵı sheshimge keldi.

1990-jılı 24-martta XII shaqırıq Ózbekstan SSR Joqarǵı Sovetiniń birinshi sessiyasında Ózbekstan tariyxında birinshi ret Prezidentlik lawazımın shólkemlestiriw haqqında qarar qabıl etildi hám Ózbekstan SSRniń Prezidenti bolıp I.A.Karimov saylandı. Prezident lawazımınıń shólkemlestiriliwi Respublikanıń siyasiy hám ekonomikalıq ǵárezsizligi ushın qoyılǵan dáslepki qádemlerden edi.

1990-jılı 20-iyunda XII shaqırıq Ózbekstan SSRniń Oliy Sovetiniń ekinshi sessiyasında «Ǵárezsizlik Deklaraciyası» qabıl etildi. Usı kúnnen baslap respublikada Ózbekstannıń ekonomikalıq hám siyasiy turmısına tiyisli máseleler ǵárezsiz túrde sheshile basladı. Atap aytqanda, Ózbekstannıń ǵárezsizlikke qaray baratırǵanlıǵı 1991-jılı 20-fevraldaǵı Ózbekstan Oliy Kengashı jıynalısinıń juwmaqlarınan hám 1991-jılı 17-martta bolıp ótken ulıwma xalıqlıq referendumnan kóriwimizge boladı. Bunnan tısqarı Ózbekstanda Respublikanıń mámleket ǵárezsizligine tiyisli bolǵan jańa mámleketlik belgilerdi tayarlaw hám qabıl etiw isleri de baslap jiberildi.

Bekkemlew ushın sorawlar

- 1.1980–jıllardıń ortalarına kelip SSSRda siyasiy ekonomikalıq awhal qanday edi.
2. XI shaqırıq Ózbekstan SSR Oliy Kengashınıń XI sessiyasında 1989-jılı 21-oktyabrde qanday nızam qabıl etildi.
- 3.1990-jılı 24-martta XII shaqırıq Ózbekstan SSR Oliy Kengashınıń birinshi sessiyasında qanday tariyxıy hújjet qabıl etildi.
- 4.1989- jıldaǵı xalıqtıń esabın alıwdıń juwmaǵı boyınsha 19 mln 906 mın adamnan ibarat respublika xalqınıń qansha payızın (payız) ózbekler quraytuǵın edi.
- 5.1989-jılı awıl xojalıǵında fermerlik xojalıqlar payda bola basladı olardıń sanı qanshaǵa jetti.

Temaǵa baylanışlı testler.

- 1.Sovet mámleketiniń haqıyqıy ıdırawınıń baslanǵanlıǵınan derek beriwshi waqıyalar qaysı A)1980-jıllardıń ekinshi yarımında Ózbekstan hám onıń xalqına qarsı qataǵan kampaniyalarınń háwij alıwı
B)1990-jılı mart ayında Litvaniń ǵárezsiz mámleket dep járiyalanıwı, Latviya menen Estoniyanıń SSSR quramınan shıǵıwǵa ashıqtan–ashıq tayarlıq kórip atırǵanı
S)Ózbekstan SSR Prezidenti lawazımın shólkemlestiriw
D)1990-jıldıń 23-martında Ózbekstan Kompartiyasınıń Oraylıq Komitetiniń Plenumı qararları
- 2.Qaysı jılı Respublika aymaǵında 3 milliard sumnan kóbirek ónim berilmey qaldı?
A)1985-jıl B)1987-jıl S) 1989-jıl D)1986-jıl
- 3.Tawlı Qarabaǵda qaysı jılı milliy konflikt júz berdi ?
A)1986-jıl B)1987-jıl S)1989-jıl D)1990-jıl

- 4.1989-jil 23-mayda Ferganada jüz bergen milliy konfliktlerge neshe adam qatnasqan? A)10000 aslam B)20000 aslam S)30000 jaqın D)20000 ға jaqın.
- 5.1990-jılı 24-martta XII shaqırıq Ózbekstan SSR Oliy Kengashınıń birinshi sessiyasında Ózbekstan tariyxında birinshi ret qanday lawazım shólkemlestiriw haqqında qarar qabıl etildi.? A)Prezidentlıq B)Vice-prezidentlıq S)Bas ministr. D)Ózbekstan SSR Kompartiyası Oraylıq komiteti 1-xatkerlıq lawazımı
- 6.1897-jılı Ózbekstannıń aymağında qansha millet wákilleri jasağan? A)70 B)80 S)100 den ziyat D)120 aslam
- 7.1985-jıldıń báhárinde KPSS oraylıq komitetiniń aprel plenumı qanday reforma dağazaladı.? A) qayta qurıw, jámiyettiń barlıq tarawlarında tereń reforma jasaw jolın dağazaladı B)awıl xojalıǵında fermerlıq xojalıqlar dúziw haqqında S)SSSRdın siyasiy suvereniteti máselelerine tiyisli mashqalalardı sheshiw haqqında D)ulıwma xalıqlıq referendum ótkeriw haqqında dağazaladı.
- 8.Tómendegilerden qaysı biri Ózbekstannıń eń jańa tariyxı ushın áhmiyetli emes sáne?. A)1991-jıl 29-dekabr B)1992-jıl 8-dekakbr C)1992-jıl 9-may D)1993-jıl 28-dekabr
- 9.Tómendegilerden qaysı biri 1991-jıl 8-mayda SSSR quramınan shıqtı?A)Gruziya B)Latviya S)Litva D)Estoniya.
- 10.1991-jıl 22-iyul sánesinde qabıl etilgen nızam qaysı biri? A)Ózbekstan aymağında ishki isler ministri, Qawipsizlik komiteti oǵan boysıwshı armiya Ózbekstan Respublikası prezidenti basqarıwına alınıwı haqqındaǵı nızam. B)Ózbekstan Respublikası prezidenti saylaw haqqında nızam. S) Kárxanalardıń «xojalıq esabına», «ózi-ózin qarjı menen támiynlewge» hám «ózi-ózin basqarıwǵa» ótkeriliwi dáslepki waqıtlardı miynet jámáátları arasında óz huqıqların tolıǵı menen ámelge asırıw haqqında nızam D)Ózbekstan Respublikası saylaw komissiyasın dúziw haqqında nızam.

4.Ózbekstan Respublikası ǵárezsizliginiń járiyalanıwı hám onıń tariyxıy áhmiyeti

XX ásirdeń sońǵı jılları elimiz tariyxında pútkilley jańa dáwirdi baslap berdi. Bul, ǵárezsizlik millet túsinikleri menen baylanıslı bolǵan Milliy oyanıw, pútkilley jańa tariyxıy sharayatlarda pútkilley jańa milliy mámleketshilikke tiykar salıw menen baylanıslı hádiyse. Milliy oyanıw, milliy ózlikti ańlaw ǵárezsizlik bergen ullı jemis bolıp tabıladı. Mine usılar sebepli millet qáddin kótermekte. Áyyemgi, ásirler dawamında toplanǵan abıroyın qayta tiklemekte.1990-jılǵa kelgende Burınǵı Awqam quramındaǵı respublikalarda ǵárezsizlik ushın háreket kúsheydi.1990-jıldıń noyabrında Áwqam shártnaması joybarında tiykarǵı ústinlik jáne eski Orayǵa berildi, respublikalardıń huqıqları bolsa sheklengeninshe qala berdi. Awqam basshılarınıń barlıq háreketlerine qaramastan, SSSRdın bóliniwi

baslandı. Onıń quramınan dáslep Baltik boyı respublikaları (Litva, Latviya hám Estoniya), soń Gruzıya shıqtı. 1991-jılı martta respublikalar wákilleri tárepinen Awqam shártnamasınıń basqa joybarı tayarlandı. Usı joybar «Suveren Respublikalar Áwqamı haqqında» dep ataldı. Bul joybardıń tiykarǵı ideyası– kóp milletli Áwqam mámleketin federaciya sıpatında saqlap qalıw hám sonıń menen birge respublikalar suverenitetin ámelge asırıw sebepli Oraydıń jańa wazıypasın belgilew edi. Sonday-aq joybar respublikalar suvereniteti haqqındaǵı deklaraciyasın esapqa alǵan bolsa da, bul «Suveren» mámleketler emes, al «respublikalar» awqamı haqqındaǵı shártnama edi. SSSR Prezidenti hám toǵız awqam respublika basshıları qatnasındaǵı Novo-Ogaryovada bolıp ótken jıynalısta principial dawlı máseleler boyınsha táreplerdi qanaatlandıratuǵın pitimge kelindi. «Suveren mámleketler awqamı haqqında» ǵı shártnamanı dúziwge kelisip alındı. Ózbekstan delegaciyası sóylesiwler barısında jańalangan awqamǵa kiriw ózi ushın júdá áhmiyetli bolǵan shártti–barlıq respublikalar xalqı ushın birden–bir bolǵan pensiya menen támiyinlew, dáramatlardı indeksaciya etiw hám kún keshiriw ushın zárúr bolǵan kepillengen eń kem muǵdar tártibine ámel etiwdi qorǵadı.

1991-jılı 22-iyulde Ózbekstan SSRı Oliy Kengashı «Ózbekstan aymaǵında jaylasqan awqamǵa boysınıwshı mámleket kárxanaları, mákemeleri hám shólkemlerin Ózbekstan SSRınıń huqıqıy baǵınıwına ótkeriw haqqında» ǵı qarardı qabıl etti.

SSSRdın joqarı lawazımındaǵı basshılardan bir toparı 1991-jılı 18-avgustta ózlerin GKChP dep atap, mámleket awdarıspaǵın ótkeriwge urınıp kórdi. GKChPnıń tiykarǵı máqseti–totalitar sovet dúzimin qalay etip bolsa da tiykarın ózgertpsten saqlap qalıwdan ibarat edi. Lekin bul urınıw nátiyjesiz juwmaqlandı. Bul SSSR dep atalǵan mámlekettiń ómiri tamamlanǵanlıǵın bildiretuǵın edi.

1991-jılı 21-avgustta Ózbekstan Prezidentiniń pármanı menen GKChPnıń Ózbekstan Konstituciyası hám nızamlarına qayshı keletuǵın qararları nızamsız dep járiya etildi.

Ózbekstan Prezidentiniń 25-avgusttaǵı pármanına muwapıq Respublika ishki isler ministrligi hám mámleketlik qáwipsizlik komiteti nızamlı túrde Ózbekstan iyeligine alındı. Respublika aymaǵında jaylasqan SSSR ishki isler ministrliginiń ishki áskerleri tuwrıdan–tuwrı Ózbekstan Prezidentine baǵındırıldı.

Respublika Oliy Kengash 1991-jılı 26-avgust kúni Ózbekstannıń mámleketlik ǵárezsizligi haqqında nızam proektin tayarlaw hám 31-avgustta Oliy Kengash sessiyasın shaqırıwǵa qarar etti.

Usınday jaǵdayda Ózbekstan Oliy Kengashi XII shaqırıq gezeksiz altınshı sessiyası 1991-jıl 31-avgustta jumısın basladı. Bunda «Ózbekstan Respublikasınıń mámleketlik ǵárezsizlik haqqında» hám «Ózbekstan Respublikasınıń bayraǵı haqqında» ǵı máseleler kún tártibine qoyılıp, talqılandı. Sessiyada Ózbekstan Respublikasınıń mámleket ǵárezsizligi haqqında Oliy Kengashınıń bayanatı qabıl

etildi. Oliy Kengash bul bayanat arqalı xalıq aralıq, huqıqıy hújjetlerde belgilengen huqıqlarğa tiykarlanıp Ózbekstannıń mámleketlik ġárezsizligin hám erkin suveren mámleket Ózbekstan Respublikasınıń dúzilgenligin saltanatlı túrde járiyaladı. Oliy Kengash sessiyası «Ózbekstan Respublikasınıń mámleketlik ġárezsizligin jariyalaw haqqında» qarar qabıl etti. Qararda: «Birinshi sentyabr Ózbekstan Respublikasınıń ġárezsizlik kúni dep belgilensin hám 1991-jıldan baslap bul kún bayram hám dem alıs kún dep daǵazalansın» – dep belgilep qoyıldı.

1991-jılı 31-avgustta «Ózbekstan Respublikasınıń Mámleket ġárezsizligi haqqında» ġı Ózbekstan Respublikasınıń Nızamı qabıl etildi. Usı Nızam Ózbekstan Respublikasınıń «Ėárezsizlik deklaraciyası» hám «Ózbekstan Respublikasınıń Ėárezsizligi haqqındaǵı Bayanatı» na tiykarlanıp qabıl etildi. Nızamnıń 1 statyasına muwapıq «Ózbekstan Respublikası óz quramındaǵı Qaraqalpaqstan Respublikası menen birge ġárezsiz demokratiyalıq mámleket» bolıp tabıladı.

Nızamda Ózbekstan xalqı mámleket hákimiyatınıń birden–bir iyesi ekenligi belgilep qoyıldı. Onda: «Ózbekstan Respublikasınıń xalqı suverenli hám ol respublikada mámleket hakimiyatınıń birden–bir iyesi, ol óz hákimiyatın tuwrıdan tuwrı hám wákıllik shólkemleri arqalı ámelge asıradı» (2 statya) delingen. Mámleket hákimiyatınıń bóliniw principi nızamda óz kórinisin taptı: «Ózbekstan Respublikasında Ózbekstan Respublikası Konstituciyası hám onıń Nızamları ústin. Ózbekstan Respublikası mámleketlik mákemelerdiń sisteması hákimiyattıń nızam shıǵarıwshı, atqarıwshı hám sud hákimiyatına ajratıw tártibi tiykarında qurıladı». Bunday nızamnıń qabıl etiliwi ġárezsizlik dáwirinde qolǵa kirgizilgen tabıslardıń nátiyjesi esaplanadı. Bul bolsa huqıqıy, ekonomikalıq hám ruwxıy – morallıq qatnaslar nátiyjesi. Bul nızamǵa Ózbekstan Respublikası Oliy Kengashi 1991-jıl 30-sentyabrde bolıp ótken II sessiyasında qabıl etilgen qararı menen Konstituciyalıq kúsh berildi. Ėárezsizlikke erisiw júdá qıyın. Ėárezsizlikti bekkemlew bolsa onnan da quramalı ekenligin turmıstıń ózi korsetip berdi.

1991-jıldıń 9-dekabrinde Namangan qalasında bir topar buzǵınshı kúshler walayát á tqarıw komiteti imaratın basıp alıp. Ózbekstandı islam mámleketine aylandırıwdı talap etip shıǵadı hám respublika basshısı menen ushırasıwdı talap etedi. Islam Karimov keyingi kúni tańda Namanganǵa jetip keledi hám sanası fanatizm ideyaları menen záhárlengen, qara kúshke aylanǵan alaman arasına jalǵız ózi kirip baradı. Bul háreket aǵzaları húkimet wákıllerine tómendegi talaplardı qoyadı:

- Dúnyalıq dúzimnen waz keshiw hám Ózbekstandı islamiy mámleket dep járiyalaw.
- Dúnyalıq nızamlardı biykar etiw hám mámlekette sháriyat nızamların engiziw.
- Dúnyalıq mekteplerdi jawıp, er balalar hám qız balalar óz aldına ajratılıp oqıtılatuǵın mekteplerdi ashıw.

- Islamiy kiyiniwge ótiw, hayallardıń hijabta júriwlerin engiziw.
- Namangandaǵı burınǵı siyasiy tálim mákemeleri imaratların islam radikalları ıqtıyarına beriw hám basqalar.

Sonı aytıp ótiw kerek, Islam Karimovtıń erligi imarattı basına kóterip atırǵan mınlap ekstremistlerdi albıratıp qoydı. I.Karimov olar talap etip atırǵan jol nızamǵa, ulıwma qarsı ekeni hám hesh qashan jaqsılıqqa alıp kelmeytuǵınlıǵın uqtırdı, óziniń anıq, salmaqlı pikiri hám erki menen gúwillep turǵan alamandı sóndiriwge, qan tógiliwdiń aldın alıwǵa eristi. Bul waqıyalar ǵárezsizlikti qolǵa kirgiziwde hám milliy mámleketshilikti payda etip, onı bekkemlewde birinshi Prezident I. A. Karimovtıń xızmetleri ayrıqsha ekenliginen derek beredi.

1991-jılı 29-dekabrde Ózbekstan Respublikası mámleketlik ǵárezsizligi haqqındaǵı másele boyınsha Ózbekstan Respublikasınıń referendumı, Ózbekstan Respublikası Prezidenti saylawı ótkerildi. 1991-jılı 18-noyabrde qabıl etilgen «Ózbekstan Respublikası Prezidenti saylawı haqqında» ǵı Nızam hám onıń tiykarında ótkerilgen ulıwma xalıqlıq saylawı úlken áhmiyetke iye boldı.

1991-jılı 29-dekabrde Ózbekstan Respublikası mámleket ǵárezsizligi boyınsha dawıs beriwge qatnasqanlardıń 98,2 payızǵı mámleket ǵárezsizligin qollap-quwatlap dawıs berdi.

1991-jılı 29-dekabrde Ózbekstan Respublikasınıń birinshi Prezidenti saylandı. Jasırın dawıs beriw jolı menen ótkerilgen ulıwma hám alternativ tiykarda ótkerilgen saylawda birinshi prezident I.A.Karimov ushın 8 million 514 mın adam yamasa dawıs beriwge qatnasqanlardıń 86 payızǵı dawıs berdi. Oraylıq saylaw komissiyası Ózbekstan Respublikası Prezidenti saylawı haqqındaǵı Nızamnıń 35 statyasına tiykarlanıp I.A.Karimovtı 1991-jıl 29-dekabrdegi Ózbekstan Respublikası Prezidenti lawazımına saylangan dep qarar qabıl etti.

Solay etip, xalqımızdıń ármanları orınlanıp, uzaq jıllar dawam etken gúres nátiyjesinde mámleketimiz, xalqımız siyasiy ǵárezsizligine eristi. Ǵárezsiz mámleket – Ózbekstan Respublikası payda boldı. Ózbekstan tariyxında jańa dáwir – milliy ǵárezsizlik dáwiri baslandı. Ǵárezsizlik–bul milliy mámleketshilikti tiklewge, kúshli demokratiyalıq huqıqıy mámleket dúziw, ǵárezsiz túrde ishki hám sırtqı siyasat júrgiziw, Ózbekstannıń dúnya jámiyetshiligine qosılıwına imkaniyat jaratıp berdi.

Bekkemlew ushın sorawlar

- 1.1991-jılı 29-dekabrde Ózbekstan Respublikası mámleketlik ǵárezsizligi haqqında qanday siyasiy másele kórip shıǵıldı?
- 2.Ózbekstan Respublikası birinshi Prezident saylawı qashan ótkerildi?
- 3.Ózbekstan Respublikası birinshi Prezident saylawına qansha adam qatnastı?
- 4.Ózbekstan Respublikasınıń Mámleket ǵárezsizligi haqqında» ǵı Ózbekstan Respublikasınıń Nızamı qashan qabıl etildi?

5.1991-jildin 9-dekabrinde Namangan qalasida bir topar buzginshi kushler walayat atqariw komiteti imaratin basip alip Ozbekstandi qanday mamleket bolıwın talap etip shıgadı?

Temağa baylanisli testler.

1.1991-jıl 30-sentyabrde de qabil etilgen nızam ne haqqında edi?

A)Ozbekstan Respublikasi Konstituciyası qabil etilgenge shekem gárezsizlik haqqında nızamğa Konstituciya biyligi berildi B)Ozbekstan Respublikasi Konstituciyası qabil etilgen S)Gárezsizlik haqqında nızam qabil etildi D) Ozbekstan Respublikasi Konstituciyası qabil etilgenge shekem gárezsizlik deklaraciyasi Konstituciya wazıypasın atqaradı.

2.«Ozbekstan Respublikasınıń Mámleketlik Gerbi haqqında» gı nızam Oliy Kengashtın neshinshi sessiyasında qabil etilgen? A)5 B)6 S)11 D)8

3.Ozbekstan Respublikasınıń Konstitutsiyası 1992-jıl báhári uluwma xalıqlıq talqılawına qoyılǵanda neshe statiyadan ibarat bolǵan? A)149 B)128 S)150 D)138

4.Ozbekstan Respublikasınıń Konstitutsiyası joybarın tayarlaw boyınsha komissiya neshe adamnan ibarat bolıp dúzildi? A)54 B)65 S)64 D)74

5.«Ozbekstan Respublikasınıń Mámleket gárezsizligi tiykarları haqqında» Nızamğa qashan Konstituciyalıq Nızam mártebesi berilgen?

A)1990-jıl 31-avgust B)1991-jıl 30-sentyabr

S)1991-jıl 31-avgust D)1989-jıl 24-mart

6.«Ozbekstannıń Gárezsizlik Deklaraciyası» Oliy Kengashtın neshinshi sessiyasında qabil etilgen?

A)XII shaqırıq VI sessiyasında B)XI shaqırıq VIII sessiyasında

S)XII shaqırıq XI sessiyasında D)XII shaqırıq II sessiyasında.

7.Ozbekstan SSRı Oliy Kengashı qashan «Ozbekstan aymaǵında jaylasqan awqamğa boysınıwshı mámleket kárxanaları, mákemeleri hám shólkemlerin Ozbekstan SSRınıń huqıqıy baǵınıwına ótkeriw haqqında»gı qarardı qashan qabil etti? A)1991-jılı 22-iyulde B)1992-jılı 2-iyulde S)1993-jılı 22-iyulde D)1994-jılı 22-iyulde

8.SSSRdın joqarı lawazımdaǵı basshılardan bir toparı 1991-jılı 18-avgustta qanday siyasiy iske qol urdı?

9. L.Levitin óziniń «Ozbekstan tariyxıy burılıs dáwirinde» kitabın qashan baspadan shıqtı? A)«Suveren mámleketler awqamı haqqında»gı shártnamanı dúziwge kelisip alındı.B) Ozbekstan SSRı Oliy Kengashı «Ozbekstan aymaǵında jaylasqan awqamğa boysınıwshı mámleket kárxanaları, mákemeleri hám shólkemlerin Ozbekstan SSRınıń huqıqıy baǵınıwına ótkeriw haqqında»gı qarardı qabil etti.

S) ózlerin GKChP dep atap, mámleket awdarıspaǵın ótkeriwge urınıp kórdi.

D) A hám B

10. L.Levitinniń «Ozbekstan tariyxıy burılıs dáwirinde» kitabı qashan baspadan shıqtı? A)2005-jıl.B)2007-jıl. S)2004-jıl D)1998-jıl

5. Ózbekstan tańlağan ġárezsiz rawajlanıw jolı hám onıń áhmiyeti

Ózbekstan Ğárezsizliktiń dáslepki kúnlerinen baslap-aq dúnya hám ózimizdiń ámeliyatımızdan alınğan barlıq tájiriýbeni biykar etpegen halda óz sociallıq–ekonomikalıq hám siyasiy–huqıqıy rawajlanıw jolın tańlap alıwǵa kiristi. Bul dáwirde xalqımız aldında keskin mashqalalar payda boldı. Olardı sheshpey turıp, demokratiya hám hákimiyattı bólistiriw principilerine tiykarlangan jańa mámleketti qurıw múmkin emes edi.

Jańa jámiyetke ótiw menen baylanıslı wazıypalardı ámelge asırıwda jańa sharayatqa sáykes basqarıw sistemasın islep shıǵıw jańa jámiyet ekonomikalıq tiykarın payda etiw talap etildi. Xalıqtıń barlıq qatlamın bir máqset átirapında birlestiriwshi ideyalar sistemasın jaratıw zárúr boldı. Ózbekstannıń ózine tán rawajlanıw jolı usılayınsha qalıplesti.

Ózbekstannıń Birinshi Prezidenti I.A.Karimov Oliy Kengashtıń IX sessiyasında (1992-jıl 4-yanvar) mámleket siyasatının strategiyasın anıq kórsetip berdi. Ótiw dáwirindegi strategiyanıń **birinshi qaǵıydası** «az sociallıq shıǵınlar menen, adamlarǵa zıyan etpesten háreket etiw», **ekinshi qaǵıydası**–ekonomikalıq reformalardıń tabıslı bolıwınıń zárúrli shárti «siyasiy turaqlılıqtı támiyinlew» boldı,—dep kórsetedi L.Levitin óziniń «Ózbekstan tariyxıy burılıs dáwirinde» (2005-j) kitabında.

Ótiw dáwirinde Ózbekstanda insan, tábiyiy hám geostrategiyalıq resurslardan únemli paydalanıw ushın tómendegi wazıypalardı ámelge asırıw talap etildi:

- sovet miyrasınıń unamlı táreplerinen múmkinshiligi bolǵanınsha únemli paydalanıw,
- milliy qádiriyatlardı hám milliy sana sezimdi qayta tiklew,
- xalıqtıń turmısında tereń tamırǵa iye bolǵan demokratiyalıq institutlardı rawajlandırıw,
- milletler arasında kelisimdi támiyinlew,
- islamnıń mádeniy hám ádep – ikramlıq potencialın mámleket tárepinen qollap quwatlanıwı hám diniy ekstremizmge qarsı gúres,
- jer júzilik sheriklikke qosılıw,
- xalıqaralıq jámáátshilik penen unamlı birge islesiwdi támiyinlew.

Mine, usı faktorlar ótiw dáwirinde tiykarǵı baǵdarlardıń biri retinde xızmet etti. Ótiw dáwiri degen termin neni anlatadı,? Bul termin júdá keń hám hár qıylı mániste qollanıladı. Házirgi waqıtları ótiw dáwirin ilimiy baǵdarda izertleytuǵın baǵdar payda boldı. Bul ilimiy baǵdar «**tranzitologiya**» dep ataladı. Bul atama latinsha «**tranzitos**» – «**ótiw**» degendi ańlatadı.

Tranzitologiyada ótiw dáwirine jámiyetlik rawajlanıw barısındaǵı sociallıq waqıt dep anıqlama beriledi. Onıń mánisi jámiyettiń ekonomikalıq, siyasiy hám ruwxıy turmısında túpkilikli ózgerislerdi ámelge asırıw bolıp tabıladı. Bul dáwirdiń

Bazar múnásibetlerin engiziw menen bir waqıtta xalıqtı sociallıq qorǵaw boyınsha aldın ala tásirshen ilajlar kórilwi lazım. Bul bazar ekonomikasınıń jolındaǵı eń aktual wazıypa bolıp keldi hám bunnan keyin de sonday bolıp qaladı.

Besinshiden, bazar ekonomikasına ótiw obyektiv ekonomikalıq nızamlar talapların esapqa alǵan halda, jaqın ótmishimizdegi «revolyuciyalıq sekiriwlersiz», yaǵnıy evolyuciyalıq jol menen puxta oylap, basqıshpa–basqısh ámelge asırılıwı kerek.

Bul áhmiyetli qaǵıydalar Ózbekstannıń ǵárezsiz rawajlanıw jolına tiykar etip alındı, jańa jámiyetke ótiw dáwiriniń negizin quradı. Ótken dáwir aralığında bul qaǵıydaların ámelge asırılıwı respublikada jámiyetlik–siyasiy turaqlılıqtı, eń áhmiyetlisi, bazar múnásibetlerin engiziw jolınan izbe–iz háreket etiwdi támiyinledi.

Ǵárezsizlikke erisip, qısqa múddet ishinde respublika óziniń ǵárezsiz ekonomikalıq, siyasiy hám milliy siyasatına, mámleketlik tili, gerbi, gimni, bayraǵı hám tiykarǵı nızam Konstituciyaǵa iye boldı. Ózbekstan Respublikası mámleketlik belgileriniń qabıl etiliwi mámleketimiz ǵárezsizligin bekkemlewde úlken áhmiyetke iye boldı.

Ózbekstan Respublikası Oliy Kengashiniń 1991-jılı 18-noyabrde bolıp VIII sessiyası «Ózbekstan Respublikasınıń mámleketlik bayraǵı haqqında» nızam qabıl etti.

Mámleketlik bayraq áyyemgi ata–babalardan kiyatırǵan miyraslardı ózine sińdirip alǵan bolıp, milliy hám ruwhıy jaqtanda qudiretli imperiyalar mısalı Amir Temur imperiyası bayraǵı dástúrlerin dawam ettirgen.

1992-jıl 2-iyulǵa kelip, Ózbekstan Respublikası Oliy Kengashiniń X sessiyasında «Ózbekstan Respublikasınıń Mámleketlik gerbi haqqında» nızam qabıl etildi.

Hár bir suveren mámlekettiń huqıqıy tiykarlarınıń biri onıń tiykarǵı nızamı – Konstituciyası esaplanadı. Ózbekstannıń jańa Konstituciyasın islep shıǵıw ideyası eń dáslep Birinshi prezident I.A.Karimov tárepinen 1990-jıl 24-martta bildirilgen edi. 1990-jılı 20-iyunda Oliy Kengashtıń II sessiyasında Ǵárezsizlik Deklaraciyasınıń qabıl etiliwi menen tiykarǵı siyasiy wazıypa etip belgilendi. Oliy Kengashtıń II sessiyasında Ǵárezsizlik deklaraciyasınıń áhmiyetli principi tiykarında mámlekettiń jańa Konstituciyası islep shıǵılıwı belgilendi, I.A.Karimov basshılıǵında 64 adamnan ibarat arnawlı komissiya dúziw haqqında qarar qabıl etilip, onıń quramına Oliy Kengash deputatları, Qaraqalpaqstan Respublikasınıń wákiller, walayatlar wákilleri, kárxana shólkem basshıları, alımlar qanıygeler kiritildi. Bul komissiya 2 yarım jıl jumıs isledi.

Konstituciya joybarı tayarlanıw basladı. Joybardıń dáslepki variantı 1991-jıl oktyabr–noyabr aylarına shekem tayarlanıp bolındı. Usı joybar islenip atırǵan waqıtta mámleketimiz tariyxında túpkilikli burılıs júz berdi. 1991-jıl 31-avgustta «Ózbekstan Respublikasınıń Mámleketlik ǵárezsizlik tiykarları haqqında» nızam

qabıl etilip, Ózbekstan Respublikasınıń Mámleketlik gárezsizligi járiyalandı. Solay etip, usınday jaǵdayda respublikanıń Konstituciyası islendi. Konstituciyanı islep shıǵıwda AQSh, Franciya, Kanada, Germaniya, Shveciya, Yaponiya, Italiya, Ispaniya, Portugaliya, Greciya, Turkiya, Iran, Hindstan, Pakistan, Egipet, Vengriya, Bolgariya, Litva mámleketlerinin konstituciyaları tereń úyrenildi, salıstırmalı analiz etildi. Sonday-aq, Rossiya Federaciyası, Belarus, Urkaina, Qazaqstan, Qırǵızstan hám Túrkménstan respublikalarınıń tiykarǵı nızamları hám konstituciya joybarları dıqqat penen kórip shıǵıldı.

1991-jıldıń baslarında-aq konstituciyanıń koncepciyası ústinde jumıs alıp barıldı. Nátiyjede úsh alternativ koncepciya jaratıldı. Respublika Ilimler Akademiyası «Filosofiya hám huqıq institutı» nıń koncepciyası hám Prezident administraciyası yuridikalıq bólimi tayarlaǵan koncepciya. Jumısshı topar májilisinde úshinshi koncepciya tiykar etip qabıl etildi.

Konstituciyalıq komissiyanıń qararı menen 1992-jılı 26-sentyabrde konstituciyanıń joybarı ulıwma xalıqlıq dodalaw ushın baspa sózde járiyalandı. Ulıwma xalıqlıq dodalaw úsh ay dawam etti.

1992-jılı 21-noyabrde dodalawdı dawam ettiriw ushın jáne ekinshi mártebe baspa sózde járiyalandı. Mınnan aslam usınıslar hám pikirler bildirildi. Joybardaǵı 127 statyadan 60 ına dúzetiwler hám qosımshalar kirgizildi. Dáslepki varianttan 4 statya alıp taslanıp, tekstke bir neshe jańa statya kirgizildi.

1992-jıl 8-dekabr XII shaqırıq Ózbekstan Respublikası Oliy Kengashiniń XI sessiyası boldı. Onda «Ózbekstan Respublikası Konstituciyasınıń qabıl etiw haqqında»ǵı másele kórip shıǵıldı. Konstituciya joybarına 80 ge jaqın qosımshalar hám ózgerisler kirgizildi. Solay etip, suveren demokratiyalıq Ózbekstan respublikasınıń birinshi Konstituciyası qabıl etildi. Konstituciya keleshegi ullı Ózbekstannıń keleshegi ushın, ádil huqıqıy mámleket payda etiw ushın bekkem huqıqıy tiykar bolıp xızmet etip atır. Ózbekstan Respublikasınıń Konstituciyası insan máplerin, haq-huqıqların qorgawshı shın mánisindegi demokratiyalıq Konstituciya bolıp esaplanadı. Konstituciyanıń qabıl etiliwi mámleket tariyxında úlken áhmiyetke iye boladı.

Ózbekstannıń jańa Konstituciyası ózine tán qásiyetleri, ayrıqshalıqları menen ajralıp turadı.

Birinshiden bul hújjet huqıqıy hám siyasiy oylawdıń en ullı jetiskenliklerin, házirgi zaman Konstituciyalıq ilimin ózinde sáwlelendirgen.

Ekinshiden, Ózbekstan Konstituciyası Ózbek xalqı mádeniyatın hám milliy dástúrleriniń teren tamırlarına súyengenligi, hám **úshinshiden**, Ózbekstan Respublikasındaǵı aldınǵı jámiyetlik-ekonomikalıq, mámleketlik-siyasiy dúzilsinen basqa dúzimge ótilgenligi, túpten jańalaw payda bolǵanlıǵı menen kózge taslanadı.

Konstituciya mazmunı jaǵınan jańa, principial siyasiy hújjet bolıp, onıń mazmun

hám mánisin ashıp beriwshi tiykarǵı principi aıırıqsha itibarǵa ılayıq bolıp esaplanadı.

Tiykarǵı nızam Konstituciya qabıl etilgennen soń Ózbekstan Respublikası Oliy Kengashınıń 1992-jıl 10-dekabrde bolıp ótken XI sessiyasında «Ózbekstan Respublikası Mámleketlik Gimni haqqındaǵı» nızam qabıl etildi.

Milliy ǵárezsizliktiń jáne bir belgisi – kúshli hám bahalı valyuta dizimine iye bolıw esaplanadı. Milliy valyuta milliy maqtanış bolıp ǵana qalmaq, bálkim mámleketimiz ǵárezsizliginiń belgisi, suveren mámleketke tiyisli belgi bolıp esaplanadı. 1994-jıl 1-iyuldan baslap, mámleketimizde milliy valyuta «swm» aylanısqa engizildi. Bul ekonomikalıq ǵárezsizlikti belgilewde áhmiyetli bolıp esaplanadı.

Ózbekstannıń mámleketlik ǵárezsizligine iye bolıwı úlken tariyxıy áhmiyetke iye bolıp esaplanadı. Ózbekstan xalqı óz taǵdırın ózi belgilew haqqında, óz milliy mámleketligin payda etiw múmkinshiligine, ekonomikada túpkılıqlı ózgerisler islew imkaniyatına iye boldı.

Bekkemlew ushın sorawlar.

- 1.Ǵárezsiz rawajlanıwdıń dáslepki basqışındaǵı mashqalalar. Ózbekstannıń ózine tán rawajlanıw jolı qalay tańlap alındı ?
- 2.Rawajlanıwdıń «Ózbek modeli»niń ózine tán ózgeshelikleri neden ibarat?
- 3.Ózbekstannıń jámiyetlik-siyasiy rawajlanıw strategiyası qashan kim tárepinen járiyalandı?
- 4.Ózbekstannıń ekonomikalıq ǵárezsizligin támiyinlewge qaratılǵan strategiyanıń tiykarǵı baǵdarları qanday?
- 5.Konstituciyanıń qabıl etiliwiniń Ózbekstan xalqı ushın áhmiyeti neden ibarat?

Temaǵa baylanışlı testler.

- 1.Ózbekstannıń Birinshi Prezidenti I.A.Karimov tárepinen áhmiyetli máseleler belgilengen Oliy Kengashtıń IX sessiyası qashan boldı?
A)1992-jıl 4-yanvar. B)1993-jıl 14-yanvar. S)1992-jıl 18-yanvar D)1993-jıl 19-yanvar
- 2.Ózbekstannıń Birinshi Prezidenti I.Karimov Oliy Kengashtıń IX sessiyasında qanday áhmiyetli másele belgilendi?
A)Mámleket siyosatının strategiyasın anıq kórsetip berdi B)Puxaralıq jámiyet qurıw koncepciyası járiyalandı S)«Ózbekstan Respublikası Mámleketlik Gimni haqqındaǵı» nızam qabıl etildi. D)Tiykarǵı nızam Konstituciya qabıl etilgenligi járiyalandı.
- 3.Ózbekstan Respublikası Prezidentligine saylanıw huqıqı neshe jastan belgilep qoyılǵan? A)35 jastan B)30 jastan S)25 jastan D)45 jastan
- 4.Mámleket hákimiyatınıń úsh tarmaǵı qanday? A)Nızam Shıǵarıwshı, Atqarıwshı, Sud hikimiyatı B)Sud hákimiyatı, referendum, S)Nızam Shıǵarıwshı, Atqarıwshı

D) Nizam Shıǵarıwshı Sud Prokuratura

5. Mámleketimizde milliy valyuta «swm» qashan aylanısqa engizildi?

A) 1994-jıl 1-iyul B) 1992-jıl 4-yanvar S) 1993-jıl 25-may D) 1995-jıl 22-mart

6. Ózbekstan Respublikası Prezidentli «Ózbekstannıń óz jańalanıw hám rawajlanıw jolı» atamasında kitabı qashan baspadan shıqtı?

A) 1994-jıl 1-iyul B) 1992-jıl 4-yanvar S) 1993-jıl 25-may D) 1995-jıl 22-mart

7. Ózbekstan Respublikası konstituciyasınıń koncepciyası ústinde jumıs alıp barıldı. Nátiyjede neshe alternativ koncepciya jaratıldı? A) 4 B) 5 S) 6 D) 3

8. Ózbekstan Respublikası konstituciyasınıń koncepciyasın jaratıw ústinde jumıs alıp barıw qashannan baslandı? A) 1991-jıldıń baslarında B) 1990-jıldıń baslarında S) 1992-jıldıń baslarında D) 1989-jıldıń baslarında

9. Konstituciyalıq komissiyanıń qararı menen konstituciyanıń joybarı eń dáslep ulıwma xalıqlıq dodalaw ushın qashan baspa sózde járiyalandı?

A) 1992-jılı 26-sentyabrde B) 1991-jılı 26-sentyabrde

S) 1992-jılı 21-noyabrde D) 1991-jılı 21-noyabrde

10. Konstituciyalıq komissiyanıń qararı menen konstituciyanıń joybarı ekinshi ret ulıwma xalıqlıq dodalaw ushın qashan baspa sózde járiyalandı?

A) 1992-jılı 26-sentyabrde B) 1991-jılı 26-sentyabrde

S) 1992-jılı 21-noyabrde D) 1991-jılı 21-noyabrde

6. Ózbekstanda huqıqiy siyasiy reformalardıń ámelge asırılıwı, demokratiyalıq jámiyetti qalıplestiriw jolındaǵı reformalar.

Ǵárezsizlikke erisilgennen keyin, xalqımız aldında keskin mashqalalar payda boldı. Olardı sheshpey turıp, demokratiya hám hákimiyat bólistiriw principlerine tiykarlangan jańa mámleketti qurıw, demokratiyalıq huqıqiy mámleket hám puxaralıq jamiyetti qurıw múmkin emes edi.

Ózbekstan demokratiya qádiriyatların, insannıń huqıq hám erkinliklerin támiyinlew, erkin bazar ekonomikasın qurıwdı ózi ushın eń ullı qádiriyatlar sıpatında qabılladı. Sonlıqtan tómendegiler eń tiykarǵı wazıypa etip qoyıldı:

Birinshiden: Eski hákimshilik–buyırqpazlıq dúzimin, ogan muwapıq bolǵan hákimiyat hám basqarıw organların saplastırıw.

Ekinshiden: Jańa mámleketshiliktiń siyasiy, huqıqiy, konstituciyalıq tiykarların jaratıw. Konstituciya hám nızamlarda jámiyetlik qatnasıqlardıń jańa dúzimin oraydaǵı hám jergilikli organlardaǵı hákimiyat organlarınıń jańa sistemasın bekkemlep qoyıw.

Ózbekstanda mámleket hákimiyatı organlarınıń burıńǵı totalitar dúzimnen birotala ózgeshe, hákimiyatlardıń yaǵnıy nızam shıǵarıwshı, atqarıwshı hám sud hákimiyatlarına bóliniwı principine tiykarlangan sistema jaratıldı. Olardıń hár biriniń xızmetinde huqıqiy tiykarda avtoritarizm hám totalitarizmniń qaytalanıwın

biykar etetuǵın tıyanaqlı demokratiyalıq normalar hám jol–jobalar islep shıǵıldı.

Mámleketlik hákimiyattıń bóliniw principleri jámiyette ámelde júzege shıǵarılıwı, yaǵnıy hákimiyatlar bóliniwiniń ámelge asırılıwı hár qanday mámlekettiń demokratiyalıq qásiyetin belgileytuǵın usıllardan biri. Mámleketlik hákimiyattıń bóliniw principı mámleketlik hákimiyat organlarınıń teń salmaqlılıǵın hám teńligin tamiyinleydi. Usı principhtiń unamlı, nátiyjeli ámelge asırılıwı arqalı mámlekette birde–bir organ yaki shaxs tárepinen diktatura ornatılıwınıń aldın alınađı, mámleket basqarıwı ámelge asırılıwınıń teń salmaqlılıǵı támiyinlenedi, mámleket organlarınıń nátiyjeli is alıp barıwı ushın imkaniyat jaratadı.

Mámlekette hákimiyattıń bar bolıwı mámlekettiń tiykarǵı belgilerinen biri sanaladı. Mámlekettegi bar hákimiyat (mámleketlik hákimiyat) bolsa, qanday da bir princip tiykarında bólistiriledi, bólinedi. Bul «mámleket hákimiyatınıń bóliniw principı» dep ataladı. Usı princip boyınsha, mámleket hákimiyatı bir–biri menen úziksiz baylanısqa hám bir waqıtta qanday da ğarezsizlikke iye bolǵan tómendegi úsh shaqapshaǵa bólinedi:

Nızam shıǵarıwshı hákimiyat, atqarıwshı hákimiyat, sud hákimiyatı. Mine usı úsh hákimiyat birgelikte mámleketlik hákimiyattıń negizin quraydı.

Mámleket hákimiyatınıń bóliniw principı mámleket hákimiyatı organlarınıń kelisip bir–birin qadaǵalap hám óz–ara kelisip islesiwge imkaniyat jaratadı. Sonıń ushın hákimiyattıń bóliniwı principleriniń ornawı demokratiyalıq mámlekette tán tárepi bolıp tabıladı.

Ózbekstan Respublikası Oliy Majlisiniń huqıqıy jaǵdayı Konstituciyanıń V bólim XVIII babında hám 1994–jılı 22–sentyabrde qabıl etilgen «Ózbekstan Respublikası Oliy Majlisi haqqında»ǵı Nızamda belgilengen. Bul nızamǵa sáykes, Oliy Majlis joqarı mámleket wákillik organı bolıp, nızam shıǵarıwshı hákimiyattı ámelge asıradı.

1993–jılı 28–dekabrde qabıl etilgen «Ózbekstan Respublikası Oliy Majlisine saylawlar haqqında»ǵı Nızamǵa sáykes respublika parlamentine saylawlar ulıwma, teń, tuwrıdan–tuwrı saylaw huqıqı tiykarında jasırın dawıs beriw jolı menen ótkiziledi. Ózbekstan Respublikası I shaqırıq Oliy Majlisine saylaw respublikamız siyasiy turmısında úlken jeńisi bolıp, bunda 250 deputattan ibarat Oliy Majlis jańa Parlament demokratiyalıq hám kóppartiyalıq tiykarda dúzildi.

Oliy Majlis xızmetin erkinlestiriw maqsetinde Ózbekstan Respublikası Oliy Majlisiniń II shaqırıq VII sessiyası eki palatalı parlament dúziw haqqında ulıwma xalıqlıq referendum ótkiziwge qarar etti. 2002 jılı 27–yanvar da bolıp ótken ulıwma xalıqlıq referendumda qatnasqa puqaralardıń 93,65payız parlament eki palatadan dúziliwin qollap–quwatladı. Eki palatalıq parlamentke saylawlar 2004–jılı 26–dekabrde bolıp ótti.

Oliy Majlis «Ózbekstan Respublikasınıń Konstituciyalıq sudı haqqında»,

«Ózbekstan Respublikasınıń mámleketlik qáwipsizligi haqqında», «Ózbekstan sırtqı siyasiy xızmetiniń tiykarǵı principleri haqqında» Siyasiy partiyalar haqqında Miynet kodeksi (1995 j) Puqalıq kodeksi (1996 j) h.t.b. nızam hám qararlar qabıl etti.

Konstituciyaда Президент mámleket hám atqarıwshı hákimiyattıń baslıǵı etip belgileniwi atqarıwshı hákimiyattı kúsheytiwge qaratılǵan dástúr bolıp esaplanadı. Ğárezsizlik jıllarında Mámleketlik atqarıwshı hákimiyat quramı Президент tárepinen tayınlanıp, Oliy Majlis tárepinen tastıyıqlandı.(Házirgi waqıtta Ózbekstan Respublikasınıń jańa joybardaǵı Konstituciyanıń XX bap, 114-119-statiyaları boyınsha belgilenedi.)

Ğárezsizlik jıllarında mámleket hákimiyatı sistemasına kırıwshı hákimiyattıń biri sud hákimiyatı bolıp esaplanadı. Ózbekstan Respublikasınıń sud sisteması bes jıllıq múddetke saylanatuǵın Ózbekstan Respublikası Konstituciyalıq sudı, Ózbekstan Respublikası Joqarǵı sudı, Ózbekstan Respublikası Joqarǵı xojalıq sudı, Qaraqalpaqstan Respublikasınıń Joqarǵı sudı, Qaraqalpaqstan Respublikasınıń xojalıq sudınan, usı múddetke wálayat sudları, Tashkent qalalıq sudı, rayon, qalalıq xojalıq sudlarınan ibarat. (Házirgi waqıtta Ózbekstan Respublikasınıń jańa joybardaǵı Konstituciyanıń XXIII bap, 130-140-statiyaları boyınsha belgilenedi). Usı sudlardıń huqıqıy jaǵdayı Ózbekstan Respublikasınıń Konstituciyasında, Ózbekstan Respublikasınıń 1993-jılı 2-sentyabrde qabıl etilgen «Sudlar haqqında» ǵı nızamda belgilengen. Respublikamızda ğárezsizlik jılları milliy mámleketshilikti payda etiw, burınǵı hákimshilik–buyırıqpazlıq sistemasınan qutılıw menen bir wáqıtta mámleket hám jámiyet turmısınıń jańa demokratiyalıq huqıqıy tiykarları jaratıldı.

Demokratiyanıń eń áhmiyetli tárepi bolıp adamlardıń saylaw hám saylanıw huqıqların ámelge asırıw bolıp esaplanadı. 1991-jılı 18-noyabrde «Ózbekstan Respublikası Prezidenti saylawı haqqında» 1993-jılı 28-dekabrde «Xalıq deputatları wálayatlıq, rayonlıq hám qalalıq Keńeske saylawlar haqqında» nızamlar qabıl etildi.

Ózbekstannıń saylaw haqqında nızamlarında hár bir puqara–saylawshı bir dawısqa iye ekenligi belgilep berilgen. 35 jastan kishi bolmaǵan Ózbekstan puqarası Ózbekstan Respublikası Prezidenti, 25 jasqa tolǵan Ózbekstan puqarası Oliy Majliske, 21 jasqa tolǵan Ózbekstan puqarası wálayatlıq, rayonlıq hám qalalıq Keńeslerine deputat etip saylanıw huqıqına iye. Demokratiyalıq jámiyetti dúziw xalıqtıń siyasiy belsendiligi hám siyasiy mádeniyatı, adamlardıń jańa demokratiyalıq qádriyatların oylaw, seziniw máseleleri menen baylanıslı. Sol sebepten, túrli siyasiy partiyalar hám jámiyetlik shólkemlerdiń qalıplesiwi hám turaqlasıwı áhmiyetli orınǵa iye. Siyasiy partiyalardıń payda bolıwı hám olardıń xızmeti demokratiyalıq jámiyet ushın zárur bolǵan siyasiy qarsı táreplerdi keltirip shıǵaradı.

Ğárezsizlik jıllarında elimizde siyasiy partiyalar, jámiyetlik shólkemler júzege keliwi hám is alıp barıwı ushın huqıqıy tiykarlar jaratıldı. Respublika Parlamenti tárepinen qabıl etilgen «Jámiyetlik shólkemler haqqında» (1991-jılı 15-fevral), «Siyasiy partiyalar haqqında» (1996-jılı), «Hújdan erkinligi hám diniy shólkemler haqqında» (1998-jılı) nızamlar solar qatarına jatadı. Ğárezsizlik jıllarında Ózbekstanda 4 siyasiy partiya, 1 jámiyetlik háreketi xızmet kórsetti.(Házirgi waqıtta 5 siyasiy partiya ámelde hárekette) .

Xalıq demokratiyalıq partiyası siyasiy partiya sıpatında mámlekette 1991-jılı 1-noyabrde dúzildi. Maqseti–Ózbekstandağı hár bir puqaranıń milleti, dini, sociallıq awhalı hám shıǵısına qaramastan materiallıq hám ruwxıy náwqıran turmıs keshiriw ushın keń imkaniyatlar jaratıw, adamlardıń konstituciyalıq huqıqları hám erkinliklerine kepillik beriw, olardıń dańqı hám mártebesi, tınısh turmıs keshiriwin qorǵaw.

«Vatan taraqqiyoti» partiyası 1992-jılı 24-mayda dúzildi. Maqseti–Ózbekstan ğárezsizliginiń ekonomikalıq–ruwxıy tiykarların payda etiw, mámleketti jáháníń rawajlangan mámleketlerdiń birine aylandırıw.

Ózbekstan «Adolat» social–demokratiyalıq partiyası (SDP) 1995- jılı 18-fevralda dúzildi. Maqseti–ğárezsiz Ózbekstan territoriyasında jasap atırǵan hámme millet hám elatlardıń ulıwma máplerine sáykes keletuǵın huqıqıy demokratiyalıq mámleket dúziw, jámiyette sociallıq ádalattı jáne de bekkemlew, insan huqıqları, erkinlikleri hám minnetleri, joqarı ruwxıylıqtı hám aǵartıwshılıqtı rawajlandırıwǵa járdem beriw.

Ózbekstan Milliy tiklanish demokratiyalıq partiyası 1995-jılı 3-iyunda dúzildi. Maqseti–jańa ózbek mámleketiniń tiykarların jaratıw, huqıqıy mámleket hám puqaralıq jámiyetti dúziw. Fidokorlar milliy demokratiyalıq partiyası 1998-jılı 28-dekabrde dúzildi FMDP menen «Vatan taraqqiyoti» partiyası 2000-jıldıń 14-aprelinde birlesti hám Oliy Majliste Fidokorlar milliy demokratiyalıq partiyası frakciyasın dúzdi. 2008-jılı «Fidokorlar» hám «Milliy tiklanish» demokratiyalıq partiyası birlesti. Ózbekstan liberal–demokratiyalıq partiyası 2003-jılı 15-noyabrde dúzildi. Maqseti–bazar qatnasıqları jaǵdayında kishi hám orta isbilermenlikti qollap-quwatlaw.

Ózbekstan ekologiyalıq háreketi 2008-jılı shólkemlestirildi. 2017-jılı prezident SH.M. Mirziyoyev tárepinen bul háreketti siyasiy partiya dárejesine jetkeriw haqqında usınıs berildi. 2019-jılı 9-yanvarda Ózbekstan ekologiyalıq partiyası bolıp dúzildi.

Ózbekstanda «Xalıq birligi» háreketi 1995-jılı iyun aymın xızmet kórsetti. Hárekettiń tiykarǵı maqseti kóp milletli elimizde xalıqlar birigin jáne de bekkemlew, puqaralardıń Ózbekstan Respublikası Konstituciyasında bekitilgen huqıq hám erkinlikleriniń kepillikleri tolıǵı menen ámelge asırıw hám Watandı súyiw sezimlerin rawajlandırıwdan ibarat.

Ğárezsizlik jıllarında respublikada jámiyetlik shólkemlerdiń sanı kobeyip, imkaniyatları keńeydi. Ğárezsizliktiń dáslepki bes jılında jámiyetlik hám mámleketlik emes shólkemlerdiń sanı 2300 astı. Ulıwma, Ózbekstan kásiplik shólkemleri 10,5 millionnan aslam aǵzanı birlestirip, jámiyette tupkılıklı reformalardı ámelge asırıwda belsene qatnasıp atır.

Ózbekstan hayal–qızlar komiteti 1991-jılı 1-martta dúzildi. Bul komitet mámleketimizde ámelge asırılıp atırǵan jámiyetlik siyasiy hám demokratiyalıq processlerde hayal–qızlardıń belsene qatnasıwında, olardıń ruwxıy tárbiyalawda áhmiyetli rol atqarıp atır.

Sonıń menen birge, «Nuraniy», «Ustaz», «Uluǵbek», «Úmid», «Xotira» hám basqa da shólkemler respublikada puqaralıq jámiyetti qurıwda óz úleslerin qosıp atır.

2001-jıldıń 25-aprelinde Ózbekstan Milliy universitetiniń Mádeniyat sarayında Respublika jasları wákilleriniń birinshi qurıltayında «Kamolot» jaslar jámiyetlik háreketi dúzildi. Qurıltayda jámiyetlik háreketiń Nızamı hám dástúri qabıl etildi. Mámlekettiń ulıwma milliy siyasatına milliy siyasattan basqa ekonomikalıq hám jámiyetlik, ilimiy–texnika, bilimlendiriw hám den–sawlıqtı saqlaw, xalıq–aralıq qatnaslar (sırtqı siyasat), milliy qawipsizlik h.t.b. siyasatlar kiredi.

Ózbekstan ğárezsizlikke eriskennen kúnnen baslap Respublika Prezidenti hám húkimeti tárepinen milletler aralıq doslıqtı támiynlew ushın milliy siyasat ámelge asırılıp atır.

Ózbekstan polietnik, yaǵnıy kóp milletli mámleket bolıp, onıń territoriyasında 130 dan artıq millet hám elat wákilleri jasaydı. Respublikada jasap atırǵan basqa millet wákilleri arasında etnikalıq mádeniy tiykarlarda jámlesiw processleri payda boldı, milliy–mádeniy oraylar júzege keldi. 1992-jılı yanvar ayında Ózbekstan Respublikası Ministrler Kabinetiniń qararı menen Ózbekstan Respublikası «Internacional Mádeniy Orayı» shólkemlestirildi. Oray xızmetinde ulıwma xalıqlıq bayramlarına tayarlıq kóriw hám onı ótkeriwde belsendilik penen qatnasıw áhmiyetli baǵdar bolıp esaplanadı.

Demokratiyalıq reformalardı turmısqa engiziw ásirese dúnyaǵa kóz qarastı qalıplestiriwde ǵalaba xabar qurallarınıń ornı hám áhmiyeti úlken. Mámlekettiń jámiyetlik–siyasiy turmısında jetekshi rol oynanǵanlıǵı sebepli olardı tórtinshi hákimiyat dep ataydı.

Sovet totalitar hám avtoritar dúzimi dáwirinde ǵalaba xabar quralları xalıqqa kommunistlıq ideologiyanı engiziwde áhmiyetli agitaciya hám propaganda quralları bolıp esaplanǵan.

Ózbekstan Respublikasınıń Konstituciyasında ǵalaba xabar qurallarınıń erkinligi, nızamǵa muwapıq is júrgiziwi, cenzuraǵa jol qoyılmaslıǵı (67–statya) belgilenip qoyıldı.

«Jurnalistlik iskerlikti qorǵaw haqqında», 1997 jılı 26-dekabrde «ǵalaba xabar quralları haqqında» Nızamlar qabıl etildi. Bul nızamlar Ózbekstan Respublikası

galaba xabar qurallariniń demokratiyalıq jamiyetke tan huqıqiy tiykarların belgilep berdi.

Ózbekstan gárezsizlikke eriskennen son sırt el galaba xabar quralları menen baylanıs ornatiw máselesi sırtqı siyasiy xızmettegi tiykarǵı baǵdarlarınıń birine aylandı. Sebebi Ózbekstanın dúnya júzlik sheriklıqke qansha tez kirip barıwı usı galaba xabar qurallarınıń tarqatatuǵın xabarlarınıń shınlıǵına baylanıslı.

Galaba xabar quralları jamiyetlik pikirdi qalıplestiriwshi ilajlardın biri bolıp, usı jol menen jamiyetshilikti el turmısına baylanıslı bolǵan nızamlarhám qararlar qabıl etiliwine, olardıń turmısqa engiziliwine itibar qaratadı. Sonın menen birge galaba xabar quralları sırt ellerde júz berip atırǵan waqıya, hádiyseler haqqındaǵı xabarlardı, jańalıqlardı jetkerip beretuǵın qural bolıp esaplanadı.

1996- jılı 7- mayda «Ózbekstanın jamiyetlik rawajlanıwında televidenie hám radionıń rolin arttırıw ilajları» haqqında pırman qabıl etildi. Onda Ózbekstan Mámleketlik televidenie hám radio esittiriw komiteti Ózteleradio kompaniyaǵa aylandırıldı. Onıń wızıypası etip tómendegiler belgilendi:

birinshiden, xabarlardıń ideologiyadan birotala qutılıwın názerde tutqan halda xalıq hám jamiyetin qalıslı hám haqıyqiy hám hár qıylı xabarlarına talapların úyreniw hám qanaatlandırıw;

ekinshiden, elimiz xalqın, sonday-aq, sırt el jamiyetshiligin Ózbekstanın siyasiy, ekonomikalıq hám jamiyetlik turmısında júz bergen ózgerisler haqqında xabarlar beriw hám basqalar. Galaba xabar quralları jamiyetlik pikirdi qalıplestiriwshi ilajlardan bolıp, usı jol menen jamiyetshilikti el turmısına baylanıslı bolǵan nızamlar hám qararlar qabıl etiliwine, olardıń turmısqa engiziliwine itibarın qaratadı.

Bekkemlew ushın sorawlar

1. Ózbekstan Respublikasınıń Parlament reforması neshe basqıstın turadı?
2. Ózbekstan Respublikasında qanday mámleketlik emes kommerciyalıq emes siyasiy jamiyetlik birlespeler xızmet alıp abaradı?
3. Ózbekstan Respublikasında qanday siyasiy partiyalar bar?
4. «Jurnalistlik iskerlıqtı qorgaw haqqında», «Galaba xabar quralları haqqında» nızamlar qashan qabıl etildi?
5. Ózbekstan Respublikasınıń Konstituciyasında galaba xabar qurallarınıń erkinligi, nızamǵa muwapıq is júrgiziwi, cenzuraǵa jol qoyılmaslıǵı qaysı statiya da belgilenip qoyılǵan?

Temaǵa baylanıslı testler

1. Ózbekstanda en keyingi shólkemlesken siyasiy partiyanı anıqlań?
A) Ekologiyalıq partiyası B) «Milliy tiklanish» demokratiyalıq partiyası S) Liberal

- demokratiyalıq partiya D)Xalıq demokratiyalıq partiyası
- 2.Búgingi kúnde BMShe neshe mámleket aǵza? A)193 B)195 S)197 D)194
- 3.«Ózbekston ovozi» qaysı siyasiy partiya baspası.?
A)Ekologiyalıq partiyası B)«Milliy tiklanish» demokratiyalıq partiyası S)Liberal demokratiyalıq partiya D)Xalıq demokratiyalıq partiyası.
- 4.Ózbekstan ekologiyalıq háreketi qashan shólkeilestirildi?
A)2007-jıl B)2006-jıl S)2008-jıl D) 2006-jıl
- 5.1993-jılı 28-dekabrde qabıl etilgen «Ózbekstan Respublikası Oliy Majlisine saylawlar haqqında» ǵı dáslepki nızam qashan qabıl etilgen
A)1993-jılı 28-dekabrde B)1992-jılı 25-dekabrde
S)1993-jılı 18-dekabrde D)1992-jılı 28-dekabrde
- 6.Ǵárezsizliktiń dáslepki jılında mámleketlik emes shólkemlerdiń sanı qansha ǵa jetti.
A)2300 B) 2300 aslam S)2400.aslam D) 2400 jaqın
- 7.Ózbekstan ekologiyalıq háreketi qashan siyasiy partiya bolıp qayta dúzildi?
A)2017-jıl B)2019-jıl S)2020-jıl D)2018-jıl
- 8.Neshinshi jılda ótkerilgen referendumda Prezidentlik lawazımı kepilligi 5 jıldan 7 jılǵa uzaytırıldı?
A)2002-jıl 27-yanvar B)2000-ilj 9-yanvar
S)2007-jıl 23-dekabr D)2002-jıl 29-dekabr
- 9.Ózbekstan Respublikası birinshi prezidenti I.A.Karimov neshinshi jılı bolıp ótker saylawda 88, 1payız dawıs penen jeńiske eristi?
A)2015-yıl 29-mart B)1991-yıl 29- dekabr
S)2007-yıl 23-dekabr D)2002-yıl 27-yanvar
- 10.Hár bir hákimyat iskerligin muwapıqlastırırshı ǵárezsiz organ berilgen juwaptı tabıń? A)Prezident B)Oliy Majlis S)ministrler kabineti D)Sud hákimiyatı

7.Ózbekstanda ekonomikalıq reformalardıń ámelge asırılıwı, bazar munásebetleriniń qalıplesiwi

Elimiz ǵárezsizlikke eriskennen keyin, rawajlanıwdıń qaysı jolınan barıwı, milliy ekonomikanı rawajlandırıwda qaysı principiierge tayanadı sıyaqlı bir qaraǵanda ápiwayı kóringen menen, biraq júdá quramalı mashqalanı sheshiwge tuwra keldi. Mámleketimizdiń birinshi Prezidenti Islam Karimov bunday ekonomikalıq, jámiyetlik–siyasiy mashqalalardı sheshiwge qaratılǵan Ózbekstannıń keleshek rawajlanıwın belgilep bergen bes principiti ortaǵa tasladı. Bul haqqında dáslep 1992-jılı «Ózbekstannıń óz jańalanıw hám rawajlanıw jolı» dep atalǵan miynetinde pikir bildirgen edi. Sońınan 1993-jılı járiyalanǵan «Ózbekstan–bazar múnásibetlerine otıwdıń ózine tán jolı» shıǵarmasında túpkilikli

ekonomikalıq reformalardı ámelge asırıwdıń bes pirncipin tereń hám hár tárepleme tiykarlap berdi.

Ekonomikanı ideologiya dogmalarınan(aǵım) azat etiw, mámleket bas reformator ekenligi, turmıstıń barlıq tarawlarında nızam ústinligin támiyinlew lazımlıǵı, kúshli sociallıq siyasat júrgiziw, bazar múnásibetlerine basqıshpa–basqısh ótiw zárúrligi «ózbek modeli» dep tán alınǵan rawajlanıw jolınıń ózegin quraydı.

Bazar múnásibetlerine ótiw boyınsha qabıl etilgen hujjetlerdiń kópshiligi bul principlerge tiykarlangan yamasa olardı rawajlandırıwǵa yaǵnıy turmısqa engiziwge baǵıshlangan. Bul qaǵıydalardıń qánshelli durıs ekenligin turmıstıń ózi tolıq tastıyıqladı. Rawajlanıwdıń «ózbek modeli» hám onıń tiykarǵı principleri bazar múnásibetlerine tayanǵan gárezsiz, milliy ekonomikanı júzege shıǵarıwǵa hám ekonomikalıq ósiw sıyaqlı izbe–iz alıp barılǵan háreketlerine imkaniyat jaratıp berdi. Óytkeni ol mámleketimizde jańa, burınǵıdan parıq qılatuǵın jámiyetlik–ekonomikalıq sistemanı payda etiwdin ózine tán baǵdarlaması edi. Bul qaǵıydalar jańalanıw hám rawajlanıw jolın tańlaǵan jámiyetimizdiń bul baǵdarda alǵa ilgerilew hám jámiyetlik–siyasiy turaqlılıqtı támiyinlew ushın imkaniyatlar jaratıp berdi .

Máselen, birinshi qaǵıyda – ekonomikanıń siyasiy dogmalardan azat etiw. Bul princip mámleketimizde demokratiyalıq bazar ózgerislerin ámelge asırıwdıń tiykarı dep moyınlandı. Ekonomikanı jáne siyasatqa, ideologiyalıq dogmalarǵa qurban etpew ushın siyasiy máqsetlerge erisiw quralı dep qaralmadı.

Sociallıq baǵdarlangan bazar ekonomikasınıń ózi pútkil jámiyet kóleminde demokratiyalıq ózgerislerdi ámelge asırıw ushın sharayatlar tayarlaydı. Mámlekettiń ishki hám sırtqı óndiris múnásibetlerin tártipli tiykarda qurılǵan bazar belgileydi. Endi kim menen sawda–ekonomikalıq baylanıslardı ornatiw hám rawajlandırıw joqarıdan belgilenbeydi. Sonlıqtan da házirgi ekonomikalıq sheriklerimiz arasında tek GMDA mámleketleri ǵana emes, bálkim rawajlangan Evropa, rawajlanıp atırǵan Afrika hám demokratiyalıq Amerika, shıǵısta Qıtay, óz–ara kelispewshilik bar bolǵan arab dúnyası hám Izrail da bar. Eger aldın mámleketimiz burınǵı awqamlas respublikalar menen tovar aylanısın alıp bargan bolsa, búgingi kúni 70 payız sawda-satıqqa joqarı rawajlangan–AQSh, Angliya, Belgiya, Niderlandiya, Qubla Koreya, Shveycariya, Finlandiya sıyaqlı mámleketler menen ámelge asırmaqta. Endi sheriklerdi bazardıń ózi tańlamaqta. Bul processler nátiyjesinde eksport hám import quramında sheshiwshi ózgerisler júz bermekte. Eksport quramında paxta talshıǵınıń úlesi sheshiwshi túrde qısqarmaqta. Mashina hám áspab úskeneler, energiya tarqatıwshılar, transport qurallarınıń úlesi kóbeymekte.

Ekinshi principke muwapıq bazar múnásibetlerine ótiw dáwirinde mámleket-bas reformator, reforma táǵdiri ushın juwap beretuǵın tiykarǵı kúsh–qudiret, kepil bolıwın názerde tutadı. Bazar múnásibetlerine ótiw dáwirinde mámlekettin basqa

qúdiretli ekonomikalıq kúsh joq. Iri kárxanalar eski kooperativ baylanıslar úzilgen, bazar sharayatı ele qáliplespegenligi sebepli zárúr qarjıǵa iye emes edi. Shet el banklerinde úlken qárejetler joq edi. Xalıqtıń imkanıyatları derlıq birdey bolıp, kishi hám orta biznesti, shańaraqlıq isbilermenlıkti qárejet penen támiyinlew jetkilikli emes edi. Mámleket bolsa úlken ekonomikalıq qúdiretke hám abıroyǵa iye bolıp, barlıq óndiris qurallarınıń 90 payızın birlestirgen edi. Bunday birlesken, bir jerde jámlengen, úlken potencialdan paydalanbaw qáte bolatuǵın edi. Yaǵnıy múmkinshiligi bolǵanınsha mámleket mexanizminen paydalanıw zárúr edi. Bazar múnásibetlerine ótiwde, ásirese onıń dáslepki basqışında mámleket reformalarda belsene qatnastı, reformalarǵa qáwenderlik etti hám onı izbe iz ámelge asırdı. Bunnan tısqarı xalıq xojalıǵında ámelge asırılǵan strukturalıq qayta qurıwlar, kúshli hám kóp tarmaqlı óndiris infradúzilmesin payda etiw tek mámlekettiń kúshi menen isleniwi múmkin edi. Bazar ekonomikasına ótiwdi jolǵa qoyıwda mámleket óziniń tiykarǵı wazıypasın atqardı. Endi bunnan keyin bazar múnásibetleri bekkemlenip barǵan sayın mámlekettiń ekonomikalıq roli páseyip baradı. Ekonomikalıq wazıypalardıń kópshiligi iri milliy korporaciýalar, kárxanalar, shet el isbilermenleri hám jeke menshik isbilermenler iskerligine ótedi. Tariyxıy rawajlanıw tendenciýasınıń ózi usını talap etedi.

Reformalardı ámelge asırıwda huqıqıy negizin qáliplestiriw, turmıstıń barlıq tarawlarında nızam ústinligine erisiw áhmiyetli wazıypalardan bolıp, bazar múnásibetlerine ótiw processinde tańlangan úshinshi pincip edi.

Ǵarezsizlik jıllarında is júzinde jańa huqıqıy sistema jaratıldı. Bazar ekonomikasınıń óz nızamları bar, oǵan aralasıw, valyuntarizmge jol qoyıw, mensinbewshilik unamsız aqibetlerge alıp keliwi múmkin. Sonlıqtan nızamǵa boysınıw bazar múnásibetlerine ótiwdiń eń áhmiyetli principlerinen biri bolıp tabıladı.

Kúshli sociallıq siyasat júrgiziw ekonomikalıq ózgerislerdi ámelge asırıwdıń isenimli kepi bolıp tabıladı. Ózbekstannıń jańalanıw hám rawajlanıw jolın kórsetiwshi eń áhmiyetli principlerden biri. Bazar múnásibetlerine ótiw processinde xalıqtı sociallıq qorgawdıń pútin bir sisteması jaratıldı.

Besinshi princip–bazar ekonomikasına basqıshpa–basqısh ótiw zárúr. Bul tiykarǵı qaǵıydalardan biri sıpatında ortaǵa qoyıldı. Bunda asıǵıslıqqa jol qoymaw, «jańasın qurmay turıp eskisin buzbow» tárizinde jumıs alıp barıw jolı belgilep berildi.

Bazar múnásibetleri adamlardıń dúnyaga jańa kóz qarasın, psixologiyasın, minez–qulqın, turmıs tárizin qáliplestiriwdi talap etedi. Sonlıqtan dáslep menshikti mámleket qaramaǵınan shıǵarıw hám menshiklestiriw, menshiktiń mámleketke qaraslı bolmaǵan túrleri–jeke, shańaraq, akcionerlik, jámaát hám basqa túrlerine tiykarlanıp jańadan shólkemlestirgen xojalıq júrgiziw usılların qollap–quwatlaw jolı menen aralas,

kóp ukladlı ekonomikanı qáiplestiriw jolı menen barıldı. 1994-jıldıń aqırına kelip is júzinde ekonomikalıq reformalardıń birinshi basqıştı tamamladı.

Ekonomikalıq reformalardı basqışpa–basqış ámelge asırıw principi ásirese, ekonomikada tereń strukturalıq ózgerislerdi ámelge asırıwǵa qaratılǵan ústinlikke iye tarawlardı belgilewde, xalıq xojalıǵın anıq máqsetli investiciyalawda nátiyjeli boldı. Janılıǵı–energetika, mashina qurılısı, baylanıs, transport, jol qurılısı, joqarı dárejede qayta islewge ótiw, tayar ónim óndiriwdi kóbeytiw–áne usında ústin tarawlar belgilendi. Awıl xojalıǵında bunday ústinlikke iye taraw dánli eginler yaǵnıy ǵálle jetistiriw boldı. Bul ilajlar mámleketti sırtqı bazarǵa ǵárezli etip gana qalmastan, oǵan úlken muǵdarda valyutanı ekonomlaw imkaniyatın berdi. Bul tejelgen qarǵı basqa tarawlardı rawajlandırıwǵa imkaniyat berdi. Ǵárezsizliktiń dáslepki jıllarında neft ónimleriniń 80 payızǵı sırttan alıp kelinetuǵın edi. Bul ekonomika ushın júdá awırlıq etetuǵın edi. Endi bolsa ózimizdi neft hám basqa energetika quralları menen támiyinlew imkaniyatına iyemiz.

Ekonomikalıq reformalardıń birinshi basqıştı jańa ekonomikalıq dúzimniń huqıqıy negizlerin jaratıw, mámleketshilikti qáiplestiriw hám bekkemlew, eski oylardı oyımızdan shıǵarıp taslawǵa qaratılǵan edi.

Birinshi basqışta eki sheshiwshi wazıypanı bergelikte sheshiwge tuwra keldi. Birinshi, administrativlik–buyırqpazlıq dúzimniń awır aqıbetlerin jeńiw, ekonomikanı turaqlastırıw, ekinshisi, respublikanıń ózine tán sharayatları hám ózgesheliklerin esapqa alǵan jaǵdayda bazar qatansıqlarınıń negizlerin qáiplestiriwden ibarat. Ekonomikanı reformalawdıń strategiyalıq maqsetlerinen kelip shıǵa otırıp ekinshi basqışta mámleket mülkin menshiklestiriw hám sociallıq baǵdarlanǵan bazar ekonomikası dawam ettirildi. Mámleket mülkin menshiklestiriw, dáslepki menshiklestiriw basqışın tamamlaw, haqıyqıy mülk iyesin tabıw menshiklestiriwdiń 2 basqışınıń da eń áhmiyetli qádemlerinen biri.. Bizin erkimizdeki mülk óziniń haqıyqıy iyesine iye bolıwı tiyis. Mülkti haqıyqıy iyeleriniń qolına tapsırıw, isbilermen jumısın alıp barıwı ushın olarǵa keń múmkinshilikler beriw ótkerilip atırǵan ekonomikalıq reformalardıń tiykarǵı mazmunı usınnan ibarat.

Eń dáslep ekonomikalıq múnásibetlerdiń xarakteri túpten ózgeredi. Óndiristi rawajlandırıw hám keneytiwge hákimshilik–buyırqpazlıq jolı menen májbúrlewge zárúrlik qalmaydı. Haqıyqıy óndirisshi erkinlikke shıqpaqta, joqarıdan beriletuǵın buyırq penen islewden azat bolmaqta. Óndirisshini sapa jaǵınan jańa xoshametler hám baslamalar, óz jumısınıń nátiyjelerin ámelde seziniw túyǵısı háreketke keltiredi, ekonomikalıq juwapkershilik te kúsheydi. Haqıyqıy mülkdar basshılıq etip atırǵan kárxananiń rawajlanıw rejeleri hámiyshe anıq hám maqsetli, óndiris nátiyjeliligi joqarı, depozitler, xızmetkerlerdiń is haqısı joqarı boladı.

Ózbekstanda menshiktiń kóp túrli formalarına – jeke menshik penen bir

qatar kollektivlik, akciónerlik, toparlıq, shet eller menen birge qospa kárxanalarga birlesken menshik hám basqa da túrleri kiredi. Sonín menen qatar jerge, kánlerge, basqa da tábiyy baylıqlarğa, transport, baylanıs, qorğanıw hám basqa da ulıwma xalıqlıq máplerge xızmet etetuğın múlklerge mámleketlik menshik saqlanadı. Bunday tártipler bazar qatnasıqları tiykarında júdá joqarı rawajlangan ellerge de tán.

Ózbekstanda «ekonomikalıq reformalardıń birinshi basqışınıń en áhmiyetli wazıypası –mámleketlik menshiktıń monopoliyasın saplastırıw hám onı menshiklestiriw esabınan kóp ukladlı ekonomikanı qalıplestiriw boldı:

Menshiklestiriw—mámleket menshiginde bolıp kelgen kárxanalardı, turaq jaylardı, transport ásbapların hám basqa múlklardı jeke menshikke yamasa menshiktıń basqa formalarına ótkeriw yamasa satıw degendi ańlatadı.

Ekinshi áhmiyetli wazıypa – menshiklestiriw dawamında kóp ukladlı ekonomikanı hám xoshametlewshi básiy (konkurenciyalıq) ortalıqtı payda etiwden ibarat.

Konkurenciya sózi qanday da bir tarawda eń joqarğı nátiyjege erisiw ushın gúres, sol tarawdağı basqa talabánlardan ústin bolıwğa umtılwshılıq degendi ańlatadı. Bazar qatnasıgında bolsa—bir túrdegi tovaróndiriwshilerdiń bazarda óz ónimlerin diydilegen bahada satıp, joqarı payda túsiriw ushın óz—ara gúresi, boladı. Tovar óndiriwshiler bazardağı óziniń qarsılasların jeńiw hám ónimin qımbatına satıp, dáramatın asırıw ushın satatuğın óniminiń sapasın jaqsılawğa barlıq materiallıq hám ruwxıy resursların ayanbastan sarplaydı.

Házirgi bazar ekonomikası rawajlangan ellerge tovar óndiriwshilerdiń bazar ushın, qariydarlar ushın talası—konkurenciya házirgi zamanda óndiristiń ónimdarlıgın arttırıwdağı, ilim, texnika hám texnologiya jańalıqların dóretiw, tez hám ken kólemde óndiriske engiziwdegi baslı xoshametlewshi kúsh bolıp tabıladı.

Regionallıq, sonday-aq dúnya júzilik bazarğa tovar shıgarıp AQSh, Yaponiya, Germaniya hám basqa da rawajlangan mámleketlerdiń iri firmaları menen konkurenciyağa túsiw ushın, tovarlarımızdıń sapası sol ellerde óndirilgen tovarlardan tómén bolmawı zárúr. Jer júzilik bazarğa tovarlarımızdı satıw, elimizdiń qaznasın shet el valyutaları menen jetkilikli dárejede toltırıwdıń birden—bir deregi bolıp tabıladı. Al, bunday valyutalarsız óndiris tarmaqların jańa texnika hám texnologiya menen qayta qurallandıırıw múmkin emes.

Bazar ekonomikasına ótiwdiń kútá áhmiyetli bağdarlarınıń biri individuallıq menshikke, sonday-aq kóp túrli kooperativlik jańa kishi hám ortasha kárxanalardı keńnen en jaydırıw ekonomikanıń mámleketlik emes sektorında úlken áhmiyetke iye boladı. Bazar qatnasıqları rawajlangan ellerde bular barlıq kárxanalardıń yarımınan kóbisin sonday menshik firmaları tutadı. Dál jeke menshik sektori, biziń ekonomikamızdı dağdarıstan shıgarıwda belsendi rol atqaradı.

Ózbekstan óziniń jer astı baylıqları, tábiyy resursları arqalı házirgi ótiw

dáwirindegi júzege kelip atırǵan qıyınshılıqlardı keshiktirmey jeńip, Watanımızdın ekonomikalıq jaqtan rawajlangan eń aldınǵı ellerdin qatarına qosılıwına real múmkinshilikleri bar. «Ótiw dáwirinde mámleket óz ekonomikalıq siyasatına islep shıǵıw hám ámelge asırıw waqtında sonı itibarǵa alıw kerek—olar artıqmash, úlken perspektivaǵa iye bolǵan tarmaqlar hám óndirislerdi hár tárepleme xoshametlendiriwı, yaǵnıy en áhmiyetli buwınlardı anıqlaw (neft ǵárezsizligi, energetika ǵárezsizligi, dán—ǵálle ǵárezsizligi, paxtanı qayta islew sanaatı hám t.b.) hám bul arqalı ekonomikanı quramalı jaǵınan qayta shólkemlestiriw boyınsha fundamental siyasat ótkeriwi kerek boldı.

Ǵárezsizlik jılları Ózbekstan avtomobil islep shıǵaratuǵın mámleketlerdin qatarına qosıldı. 1992-jılı avgustta Tashkentte Qubla Koreyanın «DAEWOO MOTORS» korporaciyası hám Ózbekstannın «Avtoqishloq mash» mámleket koncerni arasında Andijan welayatının Asaka qalasında avtomobil islep shıǵaratuǵın «UzDAEWOO avto» qospa kárxanasın qurıw haqqında shártnameǵa qol qoyıldı. 1996-jılı iyulda «UzDAEWOO avto» qospa kárxanası ashıldı. Búgingi kúni «Uzavtosanaat», AK kırıwshi «GM Uzbekistan AJ» (2007-j), «SamAvto» (Samarqand avtomobil zavodı) (1999-j), «MAN Avto Uzbekistan» (2009) kompaniyaları xızmet kórsetpekte. Házirgi waqıtları «Uzavtosanaat» AK quramında 75 ten aslam kárxanalar jumıs islep atır.

Ekonomikalıq reformalardıń jańa basqıshında ekonomikalıq hám finanslıq turaqlılıq quramalı ózgeriwler, ekonomikanı janlandırıw, sońınan onı bir qalıpte, ten salmaqlıqtı saqlay otırıp rawajlandırıwdın tiykarǵı shárti sıpatında birinshi dárejeli áhmiyetke iye. Ekonomikanı turaqlastırıw—bazardı qalıplestiriw jolındaǵı nızamlı process. Ol en dáslep daǵdarılıq hádiyselerine shek qoyıwǵa qaratılǵan.

Jámiyetin pútkil keleshegin belgileytuǵın ekonomikalıq tarawlardın bir tutaslıǵı makroekonomika bolıp tabıladı.

Makroekonomika tarawın rawajlandırmaı turıp mámlekettin ekonomikalıq ǵárezsizligine erisiwi múmkin emes.

Turaqlastırıw siyasatı – en dáslep bul makroekonomikada balanstı saqlaw, óndiristin keskin dárejede páseyiwine hesh ǵalaba jumıssızlıqqa jol qoymawdan ibarat.

Bazar qatnasıqlarına ótiw jaǵdayında salıq siyasatın jetilistiriw ekonomikanı turaqlastırıw hám finanslıq awhaldı bekkemlewge tiyisli máselelerdi sheshiwde oǵada áhmiyetke iye. Salıq sisteması respublikalıq hám jergilikli byudjetlerdin qalıplesiwiniń tiykarǵı deregi bolıwı menen bul byudjetlerdi anıq túrde rejelestiriw salıq sistemasın jetilistiriwdin baslı baǵdarı bolıp esaplanadı.

Ekonomikalıq reformalardıń házirgi basqıshında kredit bank sistemasına, pul aylanısın bekkemlew, valyuta qatnasların tártipke salıw júdá úlken áhmiyetke iye.

Mámleketimizde kishi hám orta biznesti, jeke is bilermenlikti rawajlandırıw obyektiv zárúrlık etip qoyıldı. 1999-jıldın basında mámleketimizde 99,8 mın kishi

hám orta biznes kárxanaları xızmet etken. Sonnan 85,7 mın kishi biznes, 14,1 mın orta bizneske tiyisli boldı. Orta hám kishi biznes á sirese Tashkent, Samarqand qalalarında, Tashkent, Samarqand, Andijan hám Fergana walayatlarında rawajlangan.

Kishi biznes hám jeke isbilermenlikti rawajlandırıw bir neshe basqışlarda alıp barıldı:

Birinshi basqış 1991–1996-jıllar. Bul basqış mólkti mámleket qaramaǵınan shıǵarıw hám menshiklestiriw, bazar ekonomikasın payda etiwdin tiykarı bolǵan kishi mólk iyesi qatlamnı qalıplestiriwden baslandı.

Ekinshi basqış 1996–2000-jıllar. Bul basqışta keń kólemli menshiklestiriw ámelge asırıldı, jeke kapitaldıń imkaniyatları keńeytirildi, dáslepki kommerciyalıq bankler hám basqa finans institutları xızmetin basladı.

Úshinshi basqış 2000–2016-jıllar. Bul basqışta jeke is bilermenlikti keń kólemde rawajlandırıw ushın huqıqıy normativ hújjetler qabıl etildi. Bunda mámleketimizde qolaylı isbilermenlik ortalıǵın qalıplestiriwdiń ústinlikke iye baǵdarları belgilep berildi.

Tórtinshi basqış 2016-jıldan baslandı. Bul basqışta isbilermenlikti jáne de rawajlandırıwdı támiynlew hám jeke menshikti hár tárepleme qorgaw boyınsha párman hám qararlar qabıl etildi. Reformalardıń nátiyjesinde 2019-jılı 93 mın yamasa 2018-jılǵa salıstırganda derlik 2 ese kóp jańa isbilermenlik sub'ektleri shólkemlestirildi.

Jáhán bankiniń «Biznes júrgiziw» reytinginde 7-basqışqa kóterilip, biznesti dizimge alıw korsetkishi boyınsha dúnyanıń 190 mámleketleri arasında Ózbekstan 8– orındı iyeledi.

Bekkemlew ushın sorawlar

1. Ózbekstan Respublikasında bazar múnásibetleriniń qalıplesiwine qaysı model teoriyalıq tiykar etip alındı?
2. Ekonomikalıq reformalardıń bes principin ámelge asırıw mexanizmi qalay jaratıldı?
3. Bazar infradúzilmesiniń qalıplesiwi, awıl xojalıǵı hám sanaat tarawında qanday reformalar ámelge asırıldı?
4. Makroekonomikalıq turaqlılıqqa erisiwi mámleket ekonomikasınıń modernizaciya hám diversifikaciya etiliwi qanday ekonomikalıq principler tiykarında ámelge asırırıldı?
5. Bank–finans hám salıq sistemasındaǵı sanli ekonomikaǵa ótiwdiń abzallıqları qanday?

Temaǵa baylanışlı testler.

1. Tovarlardı bir mámleket arqalı alıp ótiw ne dep ataladı? A)eksport B)import

S)tranzit. D)reeksport

2.Ózbekstanniń sırtqı sawda aylanbası qashan 33,8 milliard dollardı quraǵan?

A)2015-jıl B)2016-jıl S)2017-jıl D)2018-jıl

3.Import quramında qaysı tovar 42,5 payzdı quraydı?.

A)Farmaceutika B)mashina, mashina ushın úskeneler S)azıq-awqat D)sharwqshılıq ónimi.

4.Ózbekstanniń sırtqı sawda aylanbasınıń 36,8payz úlesi qaysı mámleketlerge tuwra keledi? A)Evropa B)Aziya S)GMDA D)EQBSH

5.Kishi biznes hám isbilermenlikti rawajlandırıw neshe basqishta alıp barıldı?

A)4 B)5 S)6 D)3

6.Ózbekstanda «ekonomikalıq reformalardıń birinshi basqışınıń en áhmiyetli wazıypası ne etip belgilendi?

A)mámleketlik menshiktiń monopoliyasın saplastırıw hám onı menshiklestiriw esabınan kóp ukladlı ekonomikanı qalıplestiriw boldı.

B)menshiklestiriw esabınan kóp ukladlı ekonomikanı qalıplestiriw boldı

S)Ózbekstanniń sırtqı sawda aylanbası muǵdarın asırıw

D)mámleketlik menshiktiń monopoliyasın saplastırıw.

7.Ózbekstanda sovet basqarıw principi dáwirinde qanday ekonomikalıq siyasat alıp barılǵan?

A)bazar ekonomikasına ótiw siyasatı B)joybarlastırıwshı ekonomikalıq siyasat

S)basqışpa-basqış ekonomikalıq siyasat D)tuwrı juwap joq

8.Birinshi prezidentimiz I.A.Karimov tárepinen islep shıǵılǵan “Ózbek modeli” neshe principden ibarat? A)5 B)6 S)7 D)8

9.Mámleket bas reformashı hám ekonomikalıq ózgerislerdiń baslamashıları “Ózbek modeli” niń neshinshi principi? A)5 B)4 S)3 D)2

10.Nızam ústinligi, «Ózbek modeli»niń neshinshi principi?

A)1 B)2 S)3 D)4

8.Social tarawda mámleket siyasatınıń rawajlanıwı,xalıq párawanlıǵın asırıw ilajları.

Dúnya tájiriybesi sonı dáliylleydi, bazar ekonomikasına ótiw kóplegen qıyınshılıqlardı keltirip shıǵaradı. Derlik barlıq mámleketlerde ótiw dáwiriniń dáslepki basqışlarında óndiris kólemi páseyip, jumıssızlıq dárejesiniń ósiwi, turmıs dárejesiniń tómenlewi, adamlardıń kún kórisi hám turmısında ayırmashılıqtıń kúsheyiwi kózge taslanadı. Sonlıqtan da bazar ekonomikasına basqışpa–basqış ótiw menen baylanıslı Ózbek modelinde oraylıq buwın sıpatında kúshli sociallıq siyasat belgilendi. Ol eń dáslep xalıqtı mánzilli qorǵawdı názerde tutadı. 1991–1995- jıllar dawamında Ózbekstan xalqınıń ortasha jan basına tuwrı keletuǵın pul dáramatları derlik eki esge tómenledi.

Walayatlar arasında, qala hám awıl arasında, hár qıylı sociallıq qatlamlar dáramatları arasındaǵı ayırmashılıqtıń kúsheyiwı ko'zge taslandı. Máselen, 1997-jıldıń basında xalıqtıń 22 payızǵı yamasa shańaraqlardıń 16 payızǵı kámbaǵallıq shegarasınan tómén dárejedegi ortasha jan basına tuwrı keletuǵın dáramatqa iye boldı.Ǵárezsiz rawajlanıw jıllarında sociallıq saladaǵı ózgerislerdi mámleket tárepinen tártipke salıwdıń máqsetli baǵdarı boyınsha 2 basqıstı ajratıp kórsetiw múmkin

1.1991–1994-jılları bar sociallıq sistemanı ózgeritiw hám sociallıq reformalardıń alıp barılıwı dárejesine qarap onı jetilistiriw ámelge asırıldı. Sociallıq qorǵawdıń tómén nátiyjesiz túrleri biykar etildi, xalıqtı sociallıq qorǵaw ushın qárejetler byudjet imkaniyatlarına muwapıq ámelge asırıldı hám t.b. Bul ilajlardıń tiykargı máqseti xalıqtıń dáramatları hám birinshi zárúrlik ónimlerin tutınıwdıń keskin tóménlep ketiwiiniń aldın alıwdan ibarat boldı. Bul dáwir bazar ekonomikasına ótiwdiń birinshi basqıshına tuwrı keldi.

2.1995-jıldan baslap ulıwma sociallıq qorǵaw sistemasınan máqsetli hám mánzilli sociallıq qollap-quwatlaw sistemasına ótiw ámelge asırılmaqta. Bul dáwir ushın turaqlastırıw hám xalıqtıń turmıs dárejesin hám sharayatların áste-aqırın jaqsılaw bolıp tabıladı.

Bazar múnásibetleriniń rawajlanıw dárejesine qarap sociallıq siyasattıń ústinliikke iye baǵdarları ózgerip bardı, xalıqtı sociallıq qorǵaw mexanizmi, teńsizlik hám kámbaǵallıqtı saplastırıw túrleri hám usılları jetilisip bardı. Nátiyjede ilajlardıń pútin bir sisteması qalıplesti.

Xalıqtı sociallıq qorǵawdıń tiykargı baǵdarları tómendegilerden ibarat:

-pensiylar hám stipendiyalar, byudjet tarawı jumısshıları miynet haqısınıń minimal dárejelerin turaqlı túrde asırıp barıw.

-kem támiyinlengen balalı shańaraqlardı pul napaqaları menen turaqlı túrde támiyinlew túrindegi mánzilli sociallıq qollap-quwatlawdı ámelge asırıw. Bul baǵdarda xalıqtıń sociallıq jaqtan tómén qatlamları – pensionerler, mayıplar, kóp balalı hám kem dáramatlı shańaraqlar, jumıssızlar, oqıwshı jaslardı hár qıylı jollar menen qorǵaw ilajları alıp barılmaqta.

1994-jılı sentyabrden baslap barlıq balalı shańaraqlar ushın birden bir napaqa engizildi. Bunday járdem adamlarǵa jaqın turatuǵın máhálle puxaralar jıyınları arqalı ámelge asırılatuǵın boldı.

1997-jıldan baslap hár jılı 1-klass oqıwshılarına pulsız oqıw quralları, sabaqlıqlardı beriw engizildi.

Mámleketimizde jalǵız baslı kekseler, pensionerler hám mayıplardı sociallıq qorǵawǵa ayrıqsha itibar qaratılmaqta. 2006- jılı Prezidenttiń «2007–2010- jılları jalǵız baslı kekseler, pensionerler hám mayıplardı anıq sociallıq qorǵaw hám olarǵa sociallıq xızmet kórsetiwdi jáne de kúsheytiw ilajları haqqında» qararı qabıl etildi. Usı qararǵa muwapıq «Nuraniy» fondı esabınan xalıqtıń sociallıq qorǵawǵa mıtáj

qatlamlarına, emleniw orınlarına dári–dárman hám emleniw quralları jetkerip berildi. Tashkent qalasında 150 orınlı «Nuraniy» shıpxanası xızmet etpekte.

Mámleketimizde 2005- jılı «Salamatlıq jılı», 2007- jılı «Sociallıq qorgaw jılı», 2015- jıl «Kekselerdi qádirlaw jılı» dep járiyalandı hám bul boyınsha arawlı baǵdarlamalar qabıl etildi.

Respublikada analar hám balalardıń den sawlıǵın qorgawǵa úlken itibar berilmekte. Bul boyınsha «Ana hám bala skriningi» Mámleketlik sisteması shólkemlestirildi. 2015- jılı jáhán den sawlıqtı saqlaw shólkemi maǵlıwmatı boyınsha, Ózbekstanda tuwılǵan balalardıń 92 payızǵı tolıq salamat dep járiyalandı. «Balalardı asırayıq» xalıqaralıq shólkemi tárepinen dúzilgen jáhán reytinginde Ózbekstan balalar salamatlıǵın bekkemlew boyınsha úlken ǵamxorlıq kórsetip atırǵan eń aldınǵı on mámlekettiń qatarına kirdi.

Respublikamızda xalıqtıń ortasha ómir kóriw dárejesi sezilerli ósti. Bul kórsetkish 1990- jılı 67 jastı quraǵan bolsa, 2015 -jılı 74 jastı quradı. Er adamlar arasında ómir kóriw 66 jastan 70 jasqa, hayallar arasında bolsa 72 jastan 76 jasqa uzayǵan.

Xalıqtı sociallıq qorgawdıń áhmiyetli baǵdarı xalıqaralıq hám respublikalıq qayırxomlıq fondlarınan paydalanıw esaplanadı. «Ekosan» xalıqaralıq qayırqomlıq fondı qárezetlerinen tek respublika aymaqlarında ekologiyalıq jaǵdaydı salamatlastırıw ushın ǵana emes, bálkim respublika xalqınıń den sawlıǵın jaqsılaw ushın da paydalanıladı.

«Ruwxıylıq hám húkimet» orayı qasında shólkemlestirilgen «Altın áwlad» xalıqaralıq fondı esabınan jas áwladtı ruwxıy jaqtan tárbiyalaw hám tálimdi rawajlandırıw boyınsha ilajlar ámelge asırılmaqta.

Respublika veteranların qollap–quwatlaw ushın «Nuraniy» qayırqomlıq fondı, talantlı jaslardı qollap–quwatlaw ushın «Úmit» fondı, sonday–aq «Máhálle» hám «Nawrız» respublika fondları xızmet kórsetpekte. Ózbekstanda sociallıq siyasattıń tiykarǵı baǵdarları tómendegilerden ibarat:

1. Puxaralardıń miynet etiw barısındaǵı konstituciyalıq huqıqların támiyinlew.
2. Sociallıq qorgawdıń máqsetli hám anıq baǵdarlanganlıǵı.
3. Xalıqtıń sociallıq jaqtan eń mıtaj qatlamların qollap–quwatlaw.
4. Ekonomikalıq jaqtan jámiyettiń eń belsendi qatlamnı xoshametlew.

Real miynet bazarın qalıplestiriw.

Sociallıq taraw, den- sawlıqtı saqlaw, tálim, mádeniyat hám kórkem –óner, ilimniń awır awhalǵa túsip qalıwına jol qoymaw. Ǵárezsizlik jılları xalıqtı úy–jaylar menen támiyinlew boyınsha kóplegen ilajlar ámelge asırıldı. 2009–2016 jıllarda awıllıq jerlerde 70 mın úlgili úy–jaylar qurıldı. Nátiyjede 83,5 mınnan aslam shańaraqtıń jasaw sharayatı jaqsılandı. Ózbekstan Respublikası Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevtiń 2016-jıl 21- oktyabrdegi «2017–2021- jılları awıllıq jerlerde jańаланған úlgili joybarlar boyınsha jeńilletilgen úy–jaylar qurıw baǵdarlaması haqqında»ǵı qararı

bul baǵdardaǵı keń kólemli reformalardıń dawamı boldı.

Mámleketimizdiń bunnan bılay rawajlanıwında korrupciya illeti tosqınlıq etpekte. Ózbekstan Respublikası Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev 2020- jılı 24-yanvarda Oliy Majliske Múrájatında: «Bul jawızlıqtıń aldın almasaq, haqıyqıy isbilermenlik hám investiciya ortalıǵın jaratıp bolmaydı, ulıwma, jámiyettiń birde–bir tarmaǵı rawajlanbaydı. Jámiyetimizdiń barlıq aǵzaları. aytıw kerek bolsa, «hadallıq vakcinası» menen emlenbes eken, óz aldımızǵa qoyǵan maqsetlerimizge erise almaymız. Biz korrupciyanıń aqıbetleri menen gúresiwden onıń erte aldın alıwǵa ótiwimiz kerek »,– dep ayıp ótken edi.

Korrupciyaǵa qarsı BMSH Bas Assambleyası tárepinen 2003-jılı 31-oktyabrde konvenciya qabıl etildi. Ol kirisiw hám 71 statyadan ibarat. Ózbekstan Respublikasında 2017- jılı 3 -yanvarda «Korrupciyaǵa qarsı gúres haqqında» nızam qabıl etildi. Bul nızam V bap 34 statyadan ibarat. Nızamda korrupciya túsiniǵine anıqlama berilgen: «korrupciya – shaxstıń óz hámel yamasa xızmet abrayınan jeke maplerin, sonıń menen birge ózge shaxslardıń maplerin gózlep materiallıq hám materiallıq emes payda alıw máqsetinde nızamǵa qarsı paydalanıwı, sonday–aq bunday paydanı nızamǵa qarsı ráwishte usınıs etiwı ,– dep kórsetiledi.

2017-jılı 2-fevralda Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń «Korrupciyaǵa qarsı gúresiw haqqında»ǵı Ózbekstan Respublikası nızamınıń qagıydaların ámelge asırıw ilajları haqqında» qararı qabıl etildi. Bul boyınsha 2017–2018-jılları korrupciyaǵa qarsı gúresiw boyınsha mámleketlik baǵdarlama islep shıǵıldı. Usı qarar tiykarında Korrupciyaǵa qarsı gúresiw boyınsha mákemeler aralıq komissiya shólkemlestirildi.

Bekkemlew ushın sorawlar

1. Ózbekstan Respublikasında sociallıq tarawdı mámleket tárepinen tártipke salıwdıń máqsetli baǵdarı boyınsha neshe basqıstı ajratıp kórsetiw múmkin?
2. Ózbekstanda sociallıq siyasattıń tiykarǵı baǵdarların kórsetip berin
3. 2017-jıl 2-fevralda Ózbekstan Respublikası Prezidenti respublika rawajlanıwı ushın áhmiyetli bolǵan qanday qarar qabıl etti?
4. Jas áwladtı mánawiy jaqtan tárbiyalaw hám tálimdi rawajlandırıw boyınsha ilajlar ámelge asırıw maqsetinde respublikada qanday fond jumıs alıp barmaqta?
5. 2017-jılı 2-fevralda «Korrupciyaǵa qarsı gúresiw haqqında» qanday hújjet qabıl etildi?

Temaǵa baylanışlı testler

1. 2018-jıl 1-yanvar jaǵdayına Ózbekstan xalqı sanı qanshaǵa jetti?
A) 31 mln B) 31.80 mln S) 32. 65 mln D) 33. 1 mln
2. 2018 jıl jaǵdayına kóre xalqı 3 mln kisiden asqan wálayatlardı kórsetin.?
1) Namangan, 2) Tashkent, 3) Samarqand, 4) Navaiy 5) Fergana,
6) Xorezm, 7) Qashqadarya, 8) Buxara, 9) Gúlistan, 10) Andijan
A) 1, 2, 7, 10 B) 2, 3, 5, 7 S) 1, 5, 9, 10 D) 3, 5, 7, 10

3.Qashannan baslap Ózbekstanda xalıqtı social qorǵaw sisteması túpten ózǵertirildi?

A)1993-jıl B)1994-jıl S)1995-jıl D)1992-jıl

4.Qashannan baslap kóp balalı shańaraqlar ushın birden-bir napaqa engizildi?

A)1993-jıl mart B)1993-jıl sentyabr S)1995-jıl may D)1994-jıl sentyabr

5.Ózbekstanda neshinshi jıldan baslap hár jılı 1-klass oqıwshılarına biypul oqıw inventarlardı, sabaqlıqlardı beriw engizildi, kem támiyinlengen shańaraqlardıń baslawısh klasslarda oqıytuǵın balalarına biypul qısqı ıssı kiyimler beriw jolǵa qoyıldı?

A)1995-jıl B)1998-jıl S) 1997-yıl D)1996 -jıl

6.«Balalı shańaraqlardı mámleket tárepinen qollap-quwatlawdı jáne de kúsheytiw tuwrısında» pármanına qaray 1997-jıldan baslap járdemge mıtáj, balalı shańaraqlarǵa balalardıń sanına qaray, eń kem is haqısınıń neshe payızsǵa shekem pensiyalar beriletuǵın boldı?

A)50 payızdan 175 payızǵa shekem B)470 payızdan120 payız ge shekem

S)50 payızdan 155 payız ǵa shekem D)60 payızdan 165 payız ǵa shekem

7.Ózbekstannıń birinshi Prezidenti I. Karimov tárepinen qaysı jıl, «Saw-salamatlıq jılı» dep ataldı? A)2003-jıl B)2005-jıl S) 2006 -jıl D) 2001-jıl

8.Jurtımızdań qaysı qalasında 150 orınlı «Nuraniy» emlew xanası qurılǵan?

A)Namangan B)Samarqand S)Tashkent D)Andijan

9.Respublika tariyxında qaysı jıl «Qariyalardı qádirlew jılı» dep ataldı ?

A)2014-jıl B)2015-jıl S) 2016 -jıl D) 2013-jıl

10.Respublika tariyxında 2007-jıl qanday jıl dep belgilengen?

A)„Saw-salamatlıq jılı” B)„Social qorǵaw jılı” S)„ Jaslar jılı” D)„Qariyalardı qádirlew jılı”

9.Ruwxıy turmıstaǵı ózgerisler, mádeniy rawajlanıw máseleleri.

Ózbekstan óz ǵárezsizligin qolǵa kirgizgennen baslap jámiyetimizdiń barlıq tarawları qatarı ruwxıy turmıs hám mádeniyatta úlken ózgerisler ámelge asırıldı. Bul qurılıp atırǵan mámleket birinshi gezekte, ulıwma dúnyalıq civilizaciyaǵa, dúnya mámleketleri erisken tájiriýbelerge hám xalqımızdıń milliy dástúrlerine, ásirler dawamında qalıplesken qádiriyatlarına tiykarlanbaqta. Enciklopediyada qádiriyatqa tómendegishe táriyp berilgen: «Qádiriyat–átirapımızdaǵı qanday da bir hádiyselerdiń insaniy, jámiyetlik hám mádeniy áhmiyetin kórsetiw ushın qollanılatuǵın túsiniw. Qádiriyatlardı mazmunı boyınsha progressiv hám reakcion tiplerge ajratıw múmkin». Qádiriyatlar qanday da bir jámiyet hám toparlarǵa tiyisli adamlardıń turmısı hám mádeniyatınıń haqıyqıy yamasa ideal táreplerin, tábiyat hám jámiyet hádiyseleriniń mazmunın ańlatadı. Onıń qádiriyatlar dep atalıwınıń sebebi adamlar olardı qádirleydi, óytkeni bul qádiriyatlar olardıń jeke

hám jámiyetlik turmısın bayıadı. Sonlıqtan da adamlar óz kóz qaraslarındagı qádiriyatlardı ámelge asırıwǵa umtıladı.

Qádiriyatlar ishindegi eń birinshi hám eń áhmiyetlisi ómirdiń ózi bolıp tabıladı. Óytkeni ómirden ayırılıw qalǵan barlıq qádiriyatlardan paydalanıwdı joqqa shıǵaradı. Qádiriyatlar óziniń mánisi boyınsha bir neshe túrlerge bólinedi. İnsan hám onıń ómiri eń joqarı qádiriyat esaplanadı. İnsannıń ózi joq jerde qanday da bir nárseniń qádir-qımbatı haqqında sóz etiw múmkin emes. Sonlıqtan da insannıń qádir-qımbatın húrmet etiw, onıń turmısın jaqsılaw, bilim hám mádeniy dárejesin rawajlandırıw, den sawlıǵın saqlaw, ómirin qorgaw mámleketimiz siyasatınıń tiykarǵı baǵdarın quraydı. Jámiyetimizde júz berip atırǵan túpkilikli ózgerislerdiń, reformalardıń barlıǵı adamlardıń turmısı bay, gózzal bolıwı, insan haqıyqıy mánisinde ózin erkin seziwin támiyinlewge qaratılǵan.

Watandı súyiw joqarı qádiriyatlardan bolıp tabıladı. Óz Watanın súymegen, onıń qádirine jetpegen insan basqanıń da, pútkil adamzattıń da qádirine jetpeydi. Watanǵa sadıqlıq-haqıyqatqa sadıqlıq, milletke mehir, pútkil adamzatqa miyrim shápáattıń kórinisi bolıp tabıladı. Onısız ádalát jeńiske erise almaydı, haqıyqat júzege shıqpaydı, insan shaxsına húrmet qalıplese almaydı. Óytkeni miyrim-shápáatti joyıtqan shaxs ayaǵınıń astındaǵı jerden ajıralıp qaladı, tayanışsız qaladı. Watanǵa muhabbat, ata-babalarınıń miyrasına qızıǵıw, milliy mánawiyattan nár alıw, óz kúshine iseniw, ulıwma adamzatqa húrmet, keleshek aldında juwapkershilik sezimlerin tárbiyalaydı. Demek, ğarezsizlik mánawiyatı ana jurtqa muhabbattan, millet máplerine sadıqlıqtan baslanadı. Hár bir shaxstıń óz ishki imkaniyatların Watan mápleri jolında ónimli rawajlandırıwı arqalı júzege shıǵadı, bunda milliy mánawiy miyristan, ulıwma adamzatlıq qádiriyatlardan bas tartıw, aldınǵı tájiriybelerdi unamlı ózlestiriw sezimi payda boladı. Qádiriyat keń kólemli, kop mánisli, hikmetli sóz bolıp tabıladı. Óz qádirin bilgen insan ǵana basqanıń qádirine jetedi. Óz milliy qádiriyatların húrmet etken, qádirlegen insan ǵana sol xalıqtıń wákili degen ullı ataqqı sazawar boladı. Milliy qádiriyat xalıq ótmishine, búgini ham kelesheğine, ilim hám mádeniyattıń rawajlanıwına, milliy ádep-ikramlıqqa joqarı húrmet belgisi bolıp tabıladı. Qádiriyat insannıń ruwxıy talabın qanaatlandırıwǵa xızmet etetuǵın, sonlıqtan da adamzat tárepinen qádirlenetuǵın, mádeniy, mánawiy, siyasiy, ekonomikalıq faktorlardıń toplamı bolıp tabıladı.

Eń joqarı qádiriyat insannıń ózi bolıp tabıladı. Sovet dáwirinde elimizdiń ullı perzentleri Yusup Has Hajib, Axmed Yugnakiy, Ibn Sina, Abu Rayxan Beruniy, Xoja Axmad Yassawiy, Ámir Temurlar óz qádirin tappadı. Alisher Nawayı, Babur, Uluǵbek, Mashrab, Nadirabegim sıyaqlı insanlar feodalizm dáwiriniń wákılleri dep kemsitildi, olardıń qaytalanbas miyrasların úyreniw qadaǵan etildi.

Xalqımızdıń ruwxıy baylıǵı esaplanǵan «Alpamıs» dástanı qısımǵa ushıradı. «Mukimiy» muzikalı drama teatrı repertuarınan «Alpamıs»spektakli alıp taslandı. Ğarezsizlik nátiyjesinde «Suw seyili», «Anar seyili», «Qawın seyili», «Júzim

seyili» sıyaqlı bayramlar qayta tiklendi. Bul bayramlar abadanshılıq, molshılıq, tınıshlıq belgisi sıpatında, xalıqtıń arzu–ármanı, tilekleriniń kórnisi sıpatında qádirlenetuǵın edi. Qurani Karimniń ózbek hám qaraqalpaq tillerine awdarma etiliwi hám baspadan shıǵarılıwı úlken waqıya boldı.

Búgingi kúnge kelip Abu Iso Muxammad at–Termiziydiń «Shamoili Muxammadiya», Nosiriddin Burxoniddin Rabguziydiń «Qissasi Rabguziy», Xoja Axmed Yassawiydiń «Hikmetler»i, Ámir Temurdiń «Temur tuzukleri»niń baspadan shıǵarılıwı milliy qádiriyatlardı tiklew hám rawajlandırıw jolında úlken jetiskenlik boldı. Ámir Temurdiń tuwılǵanınıń 660 jıllıǵı, Imam al–Buxariydiń 1225 jıllıǵı, Al–Farganiydiń 1200 jıllıǵı, 1998-jılı «Alpamıs» dástanınıń 1000 jıllıǵı belgilendi.

Adamzat tariyxı aksiologiyalıq kóz qarastan, qanday da bir milliy–etnikalıq qádiriyatlardıń payda bolıwı, rawajlanıwı hám krizisi, olardıń ornına basqalardıń payda bolıwınan ibarat quramalı mashqala hám processlerdi óz ishine aladı. Bunday kóz-qaras áhmiyetli hám aktual máselege, yaǵnıy millettiń milliy qádiriyatlarınıń iyesi sıpatında ózin–ózi saqlap turıwı lazım degen máselege itibar beriwge alıp keledi. Hár bir millet óz qádiriyatlarınıń tek dóretiwshisi ǵana emes, bálkim abaylap qásterlewshisi hám keleshekke jetkeriwshisi bolıp tabıladı. Milliy qádiriyatlardıń saqlanıwı ushın hár bir millettiń ózi juwapker. Bul juwapkershilik milliy rawajlanıw processinde qalıplesken ruwxıy ayırıqsha shaxslarǵa emes, pútkil milletke tán kórnisisin ańlatadı. Hátte xalıq belgili bir dáwirde erkin bolmaǵan, siyasiy processler nátiyjesinde qanday da bir imperiyaǵa waqıtsha ǵárezli bolǵanda da onda óz milliy qádiriyatların saqlaw sezimi joq bolıp ketpeydi. Milliy qádiriyatlardıń kórnisinde hám tariyxıy rawajlanıwında ayırım táreplerine itibar beriw lazım. **Olar:**

–adamlardıń tábiyiy, tariyxıy hám jámiyetlik birligin támiyinleytuǵın etnik mákanda qalıplesedi, hár qıylı túrlerde kózge taslanadı, adamlardıń sanasına, ómirine ózine tán tárizde tásir etedi;

–milletlesleriniń óz–ara múnásibetlerinde, jámiyetlik xızmetlerinde kózge taslanıp turadı, áne usı múnásibet, xızmet, máqset, zárúrlıq hám umtılwı ushın mánawiy tiykar boladı;

–materiallıq, mánawiy, ekonomikalıq, siyasiy hám basqa tarawlarda qanday da bir nátiyje sıpatında júge keliwi adamlar ushın zárúrlıq sıpatında ózine tán áhmiyetke iye bolıwı múmkin;

–jámiyetlik rawajlanıw processinde ózgerip, jetilisip, hár qıylı kórniske iye bolıp, bárqulla jańalanıp turadı, sonıń menen birge áwladtan–áwladqa ótedi, miyras bolıp qaladı.

Milliy qádiriyatlardıń tómendegiler menen baylanıslı bolǵan túrlerin ajratıp kórsetiw múmkin:

–millettiń tábiyǵıy qaytalanbaslıǵı, ózine tánligi, tariyxıy ózgerip barıwı hám

jámiyetlik kóp túrliligi (genofondı);

–millettiń tariyxı, ótmishi, keleshegi hám ruwxıy miyrası;

–milliy aymaq, materiallıq hám mádeniy jasaw sharaytları;

–ekonomikalıq tiykar hám jámiyetlik birliq;

–úrıp–ádetler, dástúrlar, máresimler, turmıs tárizi hám basqalardaǵı milliylik.

–milliy til, milliy mádeniyat hám mánewiyat, milliy sana hám milliy rux, milliy sezimler hám ideyalar.

Milliy qádiriyatlar millettiń ózi menen birge tariyxıy silkiniwler, zamannıń oyılı bálentlikleri, hár qıylı jámiyetlik hám siyasiy processler arqalı ótmishten keleshekke qaray ótip turadı. Olar tábiyatı boyınsha tek tar kólemde saqlanıp qalmaydı, bálkim rawajlanıp, turmıs processinde jańalanıp, bayıp baradı. Hár bir el, elat, urıw yamasa xalıqtıń úrip–ádetlerinde, olardı orınlawındaǵı xızmetlerinde ózine tánliq boladı. Eger usı ózine tánliqti sol xalıq qádirlese, olar milliy turmıs, sananıń bir bólimine aylanǵan bolsa, onıń jaman tárepi joq. Bunday ózine tánliq penen baylanıslı qádiriyatlardı basqa jerde, basqasha tárizde jasap atırǵan adamlardıń tárezisi menen ólshew yamasa bul máselede basqalardıń tóreshilik etiwı máqsetke muwapıq emes.

Ulıwma insanıylıq sezim tek óz xalqı qádiriyatın ardaqlaw maqtanış etiw menen sheklenip qalmaydı. Bálkim hár bir xalıqtıń ullı qádiriyatların húrmet etiwden baslanadı. Dúnyada san jaǵınan kóp hám keń kólemli xalıq bolıwı múmkin, degen menen mádeniy hám ruwxıy tarawda bir–birinen ózin tómen qoyatuǵın yamasa artıqmashilikqa iye bolǵan xalıq joq. Hár bir millettiń ózine tán ótmishi, mádeniy hám mánawiy qádiriyatları, milliy qaharmanları, basqalar tárepinen moyınlanıwı lazım bolǵan úrip–ádetleri, tuwǵan–tuwısqanlıq belgileri bar. Bunda ulıwma insanıylıq barlıq millet hám elatlardıń qádiriyatların abaylap–qásterlew, tariyx tárezsi saqlap qalǵanların húrmet etiw hám dúnyadaǵı milliy qádiriyatlardıń hár qıylı hám keń kólemli ekenligin ańlawdan ibarat.

Ǵárezsizlikke erisiw mámleketimizde jasaytuǵın barlıq milletlerdiń qádiriyatların saqlaw hám jetilistiriw ushın úlken imkaniyatlar ashtı. Bunda demokratiyalıq jámiyet qurıw tiykarında ulıwmainsanıylıq hám milliy qádiriyatlardıń birligin támiyinlew zárúrlikke aylanıp barmaqta.

Ullı ulamalar hám oyshıllardıń isimleri qayta tiklendi. 1998-jılı Abu Isa at–Termiziydiń 1200 jıllıǵı, 1995-jılı Maxmud az–Zamaxshariydiń 920 jıllıǵı, 1995-jılı Najmiddin Kubranıń 850 jıllıǵı, 1993-jılı Baxauaddin Naqshbandiydiń 675 jıllıǵı hám Xoja Axror Valiydiń 600 jıllıǵı, 1998-jılı Imam al–Buxariydiń 1225 jıllıǵı keń kólemde belgilendi. Bul insanlardıń biybaha shıǵarmaları qaytadan baspadan shıǵarıldı, isimleri mánǵilestirildi.

Jámiyet aǵzalarınıń hújdan erkinligin támiyinlew, olardıń diniy máresimler hám dástúrlarin orınlaw ushın sharayatlar jaratıldı. Jańadan meshitler hám medreseler qurıw, eskilerin rekonstrukciya etiw jumısları ámelge asırıldı.

1992-jılı Prezident pármánı menen Ramazan hám Qurban hayt kúnleri ulıwma xalıqlıq bayram dep járiyalandı. Nawrız ulıwma xalıqlıq bayram sıpatında qayta tiklendi.

Mawerennaxr diniy basqarması xızmeti respublikamız turmısında óz ornın iyeledi. Din insan ruwxın páklewi, adamlar arasında miyrim shápáát sezimlerin bekkemlewi, milliy qádiriyat hám dástúrlardı saqlawğa xızmet etiwı menen jámiyet turmısında áhmiyetli orın tutıp kelgen.

2000-jılı sentyabrde Tashkentte YuNESKOnıń basshılıǵında «Dúnya dinleri tınıshlıq mádeniyatı jolında» temada dinler aralıq birge islesiw boyınsha xalıqaralıq ánjuman ótkerildi. Onda AQSh, Franciya, Rossiya, Iran, Izrail, Hindstan, Qıtay hám basqa da 30 ǵa jaqın mámleketlerden, xalıqaralıq shólkemlerdiń wákılleri qatnastı.

Ózbekstan Respublikası Oliy Majlisiniń sessiyasında 1998-jılı mayda «Hújdan erkinligi hám diniy shólkemler haqqında» nızam jańa redakciyada qabıl etildi.

Ǵárezsizlik nátiyjesinde «Islam nurı» háptenaması baspadan shıǵarıldı, kóplegen diniy ádebiyatlar baspadan shıǵarıla baslandı. Imam Buxariydiń tórt tomnan ibarat, imam at-Termiziydiń bir tomlı hadis kitapları, basqa ulamalardıń shıǵarmaları júz mınlaǵan nusxalarda baspadan shıǵarıldı. Qurani Karim segiz márte, jámi bir million nusxada baspadan shıǵarıldı. Bul muqaddes kitap elimizde birinshi márte Alouddin Mansur tárepinen ózbek tiline awdarma islendi hám úsh márte, jámi 300 mın nusxada baspadan shıǵarıldı.

Qaraqalpaqstan Respublikasında hám walayatlarda hár birinde keminde birewden Medrese, Tashkent Islam Universiteti, Xalıqaralıq Islam izertlew orayı, Imam Buxariy atındaǵı Hadis mektebi, Ishan Babaxan atındaǵı hayallar medresesi, Abulqasım hám Kukaldosh medreseleri jumıs islep turıptı.

Ózbekstan Respublikası Ministrler Kabinetiniń 1995-jılı 19-maydaǵı qararı menen Tashkent qalasında islam táliymatı hám filosofiyasın, tariyxıy hám mádeniy miyrastı tereń úyreniw máqsetinde Xalıqaralıq islam izertlew orayı shólkemlestirildi. Bul oraydıń tiykarǵı wazıypası jurtımız musulmanlarına milliy qádiriyatlarımızdı hám haqıyqıy islam táliymatın jetkiziw, qımbat bahalı qol jazba shıǵarmalardı izertlew, olardı keń jámáátshilikke tanıstırıw, qollanbalar tayarlaw hám baspadan shıǵarıw. Mámleket televideniesi arqalı berilip atırǵan «Márifatnoma» kórsetiwı xalıqtıń ruwxıyatın jetilistiriwde, diniy máripattı keń tarqatıwda úlken áhmiyetke iye bolmaqta.

2000-jılı 14-dekabrde «Imam Abu Mansur al-Moturidiy tuwılǵanıń 1130 jıllıǵın belgiliw haqqında», 2000-jılı 20-yanvarda «Burhoniddin al-Marginoniy tuwılǵanıń 910 jıllıǵın belgilew haqqında» Ózbekstan Respublikası Ministrler Kabinetiniń qararları shıǵarıldı hám ol respublikamızda keń túrde belgilendi.

2020-jılı hádis iliminiń sultanı Imam Buxariy, qálam iliminiń tiykarın salıwshı Abu Mansur Moturidiy hám onıń dawamshısı Abu Muni Nasafiydiń

ómiri, ilimiy miyrasına baǵıshlangan hám diniy keńpeyillik temalarında xalıqaralıq ilimiy–ámeliy konferenciya shólkemlestiriledi. Imam Buxariydiń Samarqandtaǵı estelik kompleksin pútkilley jańa joybar tiykarında qayta qurıw rejelestirildi. Sonday–aq ullı ulama Bahawaddin Naqshbandtiń 1993-jılı 700 jıllıq yubileyi ótkerildi.

Ózbekstan aymaǵı áyyemgi civilizaciya hám mádeniyat oraylarınan biri bolıp tabıladı. Ğárezsizlik jılları tómendegi qalalardıń hám tariyxıy ilim oraylarınıń yubileyleri keń túrde belgilenip ótildi:

- 1997-jıl–Xiywa hám Buxara qalalarınıń 2500 jıllıq yubileyi belgilendi.
- 2002-jıl–Termiz qalasınıń 2500 jıllıq yubileyi belgilendi.
- 2002-jıl–Shaxrisabz qalasınıń 2700 jıllıǵı belgilendi.
- 2003-jıl–Nókis qalasınıń 70 jıllıǵı belgilendi hám qala «Doslıq» ordeni menen sıylıqlandı.
- 2006 jıl–Qarshi qalasınıń 2700 jıllıǵı belgilendi.
- 2006 jıl–Xorezm Mámun Akademiyasınıń 1000 jıllıǵı belgilendi
- 2007-jıl–Samarqand qalasınıń 2750 jıllıq yubileyi belgilendi.
- 2007-jıl–Margulan qalasınıń 2000 jıllıq yubileyi ótkerildi.
- 2009-jıl–Ózbekstan Respublikası paytaxtı Tashkent qalasınıń 2200 jıllıǵı belgilendi.

Ğárezsizlik jıllarında mádeniy turmısta da túpkilikli ózgerisler júz berdi. Bul, eń dáslep teatr kórkem óneriniń rawajlanıwında anıq sezile basladı, jańa teatr imaratları qurılıp iske túsirildi. 1991-jılı Ferganada, 1993-jılı Xorezmde mámleketlik quwırshaq teatrları jumıs basladı. 1994-jılı Qashqadarya hám Namangan welayat teatrları qasında quwırshaq toparları, 2001-jılı Surxandarya welayat quwırshaq teatri ashıldı. Ózbek mámleketlik akademiya drama (2001-j.) hám Ózbekstan akademiya rus drama teatrları (1999-j.) sıyaqlı paytaxt hám welayat teatr jámaátlerine jańa imaratlar qurıldı, rekonstrukciya islendi. 2015-jıldıń oktyabrında rekonstrukciya islegen Alisher Nawayı atındaǵı Ózbekstan mámleketlik akademiya úlken teatrınıń ashılıw máresimi bolıp ótti. 1993-jıldıń sentyabrında «Turkistan» sarayı jumısın basladı. 2009-jılı «Ózbekstan» xalıqaralıq forumlar sarayı, 2011-jılı Simpoziumlar sarayı hám Alisher Nawayı atındaǵı Ózbekstan Milliy kitapxanasınan ibarat Aǵartıwshilik orayı, 2014-jılı Fergana welayatında Teatr–koncert sarayı sıyaqlı mádeniyat orınları ashıldı. Ózbekstan Respublikası Birinshi Prezidentiniń «Ózbekstan teatr kórkem ónerin rawajlandırıw haqqında»ǵı (1998-j) pármanına muwapıq ruwxıy–aǵartıwshilik reformalarda teatr iskerleriniń belsendi qatnasıwın támiyinlew, milliy qádiriyatları úgit–násiyat etiwshi kórkem saxna shıǵarmaların jaratıw sıyaqlı máqsetlerde «Ózbekteatr» dóretiwshi–óndirishlik birlespesi shólkemlestirildi. 2017-jılı «Ózbekteatr» birlespesi saplastırılıp, onıń funkciyaları Mádeniyat ministrligine ótkerildi. 2001-jıl «Ózbek mámleketlik drama teatri»na Prezident pármanı menen «Milliy teatr» ataǵı

berildi. 2014-jılı Prezident «Ózbek milliy akademiyalıq drama teatrınıń 100 jıllıǵın belgilew haqqında» qarar qabıl etti. Bul qararǵa muwapıq teatr rekonstrukciya islendi hám yubiley ilajları bolıp ótti.

Paytaxttaǵı respublika teatrları qatarında welayat jámáátleri de xalıqaralıq mádeniy múnásibetlerde qatnasıp kelmekte. Bunda «Ózbekstan Jaslar teatri», «Ilham teatri» hám Qashqadaryadaǵı «Eski meshit» teatr– studiyası belsendilik kórsetti. 2018-jılı Qorǵanıw ministrligi janındaǵı áskeriy teatr studiya–«Turan» shólkemlestirildi. 2017-jılı teatr kórkem óneri salasında keń reformalar baslandı. Mámlekettegi bar 37 teatr xızmetin támiyinlew ushın 2017-jıldıń ózinde mámleket byudjetinen 81 milliard sumnan aslam qárejet ajratıldı.

Óarezsizlik jılları muzıka kórkem ónerinde túpkilikli burılıs ámelge asırıldı. 1992-jılı bir qansha kórik–tańlawlar ótkerildi. Máselen, Tashkent qalasında milliy muzıka atqarıwshılarınıń «Ásirlerge teń namalar», «Máńgi hawazlar». Xorezm welayatında folklor jámáátleriniń , Qoqan qalasında qızıqshılar hám masqarapazlardıń, Tashkent qalasında estrada atqarıwshılarınıń kórik–tańlawları ótkerildi. 1996-jılı «Ózbek navo» gastrol–koncert birlespesi shólkemlestirildi. Ózbekstan Respublikası Prezidenti pármalı menen 1997-jılı Mukarama Turganbaeva atındaǵı «Ózbekraqs» milliy ayaq oyın birlespesi hám Tashkent mámleketlik milliy ayaq–oyın hám xoreografiya joqarı mektebi ashıldı.

2001-jılı «Ózbeknavo» estrada birlespesi, Milliy estrada kórkem ónerin rawajlandırıw hám muwapıqlastırıw Keńesi jumısın basladı. Óarezsizlik dáwirinde jańa kórik–tańlawlar, festivallar júzege keldi. 1995-jılı Ministrler Kabineti «Ózbekstan – Watanım meniń» atamasında kórik–tańlaw ótkeriw boyınsha qarar qabıl etti. 1996-jılı 27-avgustta arnawlı pármalı qabıl etilip, onda hár jılı avgust ayınıń úshinshi ekshembisi «Ózbekstan – Watanım meniń» qosıqlar bayramı kúni dep járiyalandı. Ministrler Kabinetiniń 1997-jıldaǵı qararı menen har eki jıldı bir mártebe Samarqand qalasında «Sharq taronalari» xalıqaralıq muzıka festivalı ótkerile basladı. Birinshi festivalda dúnyanıń 31 mámleketinen wákiller qatnastı. 2015-jılı X festivalda 66 mámleketten wákiller qatnastı.

YuNESKO tárepinen júrgiziletuǵın adamzattıń materiallıq emes mádeniy miyrası diziminen Shashmaqom (2008-j), Baysın mádeniy ortalıǵı (2008-j), Askiya (2014-j) orın aldı. 2017-jılı Prezident qararı menen Ózbek milliy maqom kórkem–óneri orayı shólkemlestirildi. 2018-jıldan baslap Shaxrisabz qalasında hár eki jıldı bir márte Xalıqaralıq maqom kórkem–óneri festivalın ótkeriw belgilendi.

1998-jılı mámleketimizde birinshi ret simfoniyalıq muzıka festivalı ótkerildi. Bul festivalda dúnyanıń 20 ǵa jaqın mámleketlerinen atqarıwshılar qatnastı. 2002-jılı Tashkent mámleketlik konservatoriyası Ózbekstan mámleketlik konservatoriyasına aylandırıldı. Konservatoriyanıń jana imaratı qurıldı. 2009–2014-jılları ayaqlarda 278 muzıka hám kórkem óner mektepleri paydalanıwǵa tapsırıldı. «Nihol»,

«Zulfiya» atındaǵı mámleketlik sıylıqlar shólkemlestirildi.

Súwretlew óneri ushın ǵárezsizlik keń imkaniyatlar jaratıp berdi. 1997- jılı Ózbekstanda birinshi ret Kórkem akademiya shólkemlestirildi. 2002 - jılı Tashkent foto úyi, 2004 - jılı Ózbekstan súwretlew kórkem- óner galereyası, 2005 - jılı Ózbek kiyimleri galereyası, 2006 - jılı Mádeniyat hám kórkem -óner kórgizbesi jumısın basladı.

Ǵárezsizlik jıllarında milliy kino kórkem ónerin rawajlandırıwǵa da ayrıqsha itibar qaratıldı. 2004 jılı «Ozbekkino» milliy agentligi shólkemlestirildi. 2017- jılı kino kórkem -óneri ushın da áhmiyetli jıl boldı. Usı jıldıń ózinde «Ózbekkino» milliy agentligine mámleket byudjetinen 12 milliard 400 million swm ajratıldı. Ózbekstan Respublikası Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev 2017 - jılı 29-dekabr kúni milliy kino kórkem - óneri xızmetkerleri hám juwapker adamları menen ushırası. Onda kino kórkem - óneriniń materiallıq–texnikalıq bazasın bekkemlew, mádeniyat hám kórkem - óner baǵdarındaǵı joqarı oqıw orınları, tájiriye qánigeligin arttırıwdı shólkemlestiriw, aymaqlarda kinoteatrlar qurıw, olardıń iskerligin jolǵa qoyıw máseleleri dodalandı.

Ǵárezsizlik jılları kórkem ádebiyatta milliylik, mınjıllıq tariyxıy dóretilshilik dástúrler, ulıwmainıylıq qádiriyatlar, erkin pikir júrgiziw principleri tiklendi. Abdulla Oripov, Odil Yakubov, Pirimqul Qodirov, Xurshid Davron sıyaqlı dóretilshilerdiń tariyxıy roman, pyesa hám gúrrińlerinde ullı ata–babalarımız Ámir Temur, Mirza Ulugbek, Babur hám basqalardıń obrazları ulıwmainıylıq hám milliy qádiriyatlardı saýkes jańasha dóretildi. Ǵárezsizlik dáwiri ádebiyatında Ózbekstan qaharmanları Said Axmad, Abdulla Oripov, Erkin Yakubov, Ózbekstan xalıq shayırxı Muxammad Yusufardıń dóretilshilik xızmetleri menen xalqımız maqtanadı. Jazıwshılardı qollap– quwatlaw ushın 2010-jılı Ózbekstan «Jazıwshılar Awqamı» janında «Ijod» fondı shólkemlestirildi. Ádebiyatqa itibar 2017–2018 jıllarda jáne de kúsheydi. 2017 jılı 12- yanvarda Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń «Kitap ónimlerin basıp shıǵarıw hám tarqatıw sistemasın rawajlandırıw, kitap oqıw hám kitapxanlıq mádeniyatın joqarılatıw hám úgit–násiyat etiw boyınsha komissiya dúziw haqqında»ǵı qararı qabıl etildi. 2017- jıldan 10 jastan 30 jasqa shekemgi bolǵan kitap qumarlar arasında «Jas kitapxan» respublikalıq kórik–tańlawı shólkemlestirildi. Ózbekstan Respublikası Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevtıń 2017- jıl 3 avgust kúni dóretilshi ziyalılar menen bolǵan ushırasıwında bir qatar mádeniy mákemelerge qawender shólkemler belgilep berildi. Usı jıynalısta Xalıq banki menen Jazıwshılar awqamınıń «Doslar klubı» shólkemlestirildi.

Milletimizdiń ózligin ańlawında hám milliy tariyxıy qádiriyatlardı tiklewde muzeyler ayrıqsha orın tutadı. 1996-jılı Tashkentte «Temuriyeler tariyxı mámleketlik muzeyi», «Olimpiya dańqı», 2002-jılı «Repressiya qurbanları esteligi» Surxandarıya walaýatınıń orayı – Termiz qalasında «Arxeologiya

muzeyi» jumis basladi. 1998-jılı «Ózbekmuzey» Respublikalıq fondı shólkemlestirildi.

1991–1994-jılları 73 muzey bar bolsa, 2017-jılı 450ge jaqın muzeyler xızmet alıp bardı. Gárezsizlik jılları fizikalıq tárbiya hám sportqa úlken itibar berildi . 1992-jılı «Fizikalıq tárbiya hám sport haqqında» nızam qabıl etilgen edi. Bul nızamğa 2015- jılı ózgerisler hám qosımshalar kirgizilip jańa redakciyada tastıyıqlandı. Respublikada 536 balalar óspirimler sport mektepleri, 5 olimpiada rezervleri kollejlari, 8 respublika joqarı sport sheberligi mektepleri xızmet kórsetti.

Ózbekshe gúres, tennis, shaxmat, boks boyınsha Ózbekstan sportı dúnya kóleminde óz ornına iye boldı. Tennis boyınsha Iroda Tulaganovanıń, boks boyınsha Ruslan Chagaev, Artur Grigoryan hám Muxammadqodir Abdullaevlardıń dúnya sport arenalarındaǵı jeńisleri Ózbekstan sportshılarınıń dáslepki nátiyjeleri edi.

1992-jılı Termiz hám Shaxrisabz qalalarında milliy gúres boyınsha dáslepki xalıqaralıq jarıslar ótkerildi. 1992-jılı Ózbekstanda gúres federaciyası, 2001-jılı belbawlı gúres federaciyası dúzildi. Prezidenttiń arnawlı pármanı menen 1998-jılı sentyabr ayında Tashkentte Aziya, Afrika hám Evropadan kelgen 28 mámleket wákılleriniń qatnasıwında Xalıqaralıq gúres Associaciyası dúzildi.

1993-jılı sentyabrde Xalıqaralıq Olimpiada Komitetiniń 101-sessiyasında Ózbekstan Respublikası Milliy Olimpiada Komiteti tolıq tán alındı.

Ǵalaba xabar qurallarınıń konstituciyaııq huqıqıy tiykarları.

Ózbekstan gárezsizlikke erisiw nátiyjesinde óz aldına ádalatlı puqaralıq jámiyet qurıw, huqıqıy demokratiyalıq mámleket qurıw hám xalıqtı jetkilikli turmıs dárejesin asırıw sıyaqlı ullı maqsetlerdi qoydı.

Jámiyet ómiriniń barlıq tarawlarında baslanǵan bul keń kólemdegi reformalardı jámiyettiń eń ishki qatlamlarına shekem alıp kiriw álbette mámleket xalqınıń social sanasına sińdiriw, turmısqa bolǵan kóz-qarasların túpten ózgertiwdi talap etedi, bul mashaqatlı processde ǵalaba xabar quralları eń zárúrli orın iyeleydi.

Ǵalaba xabar quralları iskerligin reformalaw, olardıń nátiyjeli islewine kómek beretuǵın mexanizmlerdi tártipke salıwshı nızamshılıq bazasın jaratıw boyınsha arnawlı jumıslar islendi. Usınıń nátiyjesinde, bul mashqala Ózbekstan respublikasınıń bir qatar basqa nızamlarında da óz mazmunın tapqan. «Ǵalaba xabar quralları haqqında» (1997-jıl dekabr) «Baspa iskerligi haqqında» (1996-jıl avgust), « avtorlıq huqıqı hám túrles huqıqlar haqqında»(1996- jıl sentyabr), « informaciya alıw kepillikleri hám erkinligi haqqında» (1997-jıl aprel), «jurnalistik iskerligin qorgaw haqqında» (1997- jıl aprel), «informaciya erkinligi principiari hám kepillikleri haqqında»(2002-jıl dekabr) nızamlar hám de Ózbekstan respublikası prezidentiniń «Ózbekstannıń social rawajlanıwında televidenie hám radioning rolin asırıw ilajları haqqında» (1996 jıl may) pármanı hám basqa bir qatar normativ-huqıqıy hújjetler qabıl etildi.

Jaratılǵan nızamlar mámleket hám de mámleketlik emes formadaǵı, televidenie

kanallari jumisin shólkemlestiriw, sonín menen birge, jurnalistlerdiń professional jetilisiwine keń kólemde járdem beriw, baspasóz hám ǵalaba xabar qurallari erkinligin támiyinlewde, jámiyette demokratiyalıq ortalıqtı qarar taptırıwda úlken áhmiyetke iye bolıp tur.

«Ǵalaba xabar qurallari haqqında»ǵı nızamında ǵalaba xabar qurallarınıń túrleri kórsetilgen, olar gazetalar, jurnallar, xabarnamalar, byulletenler, informaciya agentlikleri, televidenie (kabelli, efir-kabelli televidenie) hám radioesittiriwler, hújjetli kino, elektron informaciya sisteması, sonín menen birge, turaqlı mámleket ıqtıyarındaǵı, ǵárezsiz hám basqa da ǵalabalıq dáwirli baspalar ǵalaba xabar qurallari bolıp tabıladı.

Ǵalaba xabar qurallari – jámiyetti demokratiyalastırıw hám puqaralar erkinligin támiyinlewdiń zárúrli shárti bolıp tabıladı. Demokratiyalıq reformalardı turmısqa qollanıw jańasha dúnyaǵa kóz-qarastı qalıplestiriwde ǵalaba xabar qurallarınıń ornı áhmiyetli. Ózbekstanda da siyasiy húkimet hám puqaralar ortasındaǵı social munasábetlerdi tártipke salıp, baylanıstırıp turıwshı, olar arasındaǵı ashıqlıqtı támiyinlep beretuǵın birden- bir qural da ǵalaba xabar qurallari bolıp tabıladı. Sol sebepten tórtinshi húkimet dárejesinde itibar berilgeni biykarǵa emes. Házirgi kúnde ǴXQ tekǵana jámiyetti informaciyanı xabarlı qılıw quralı retinde, bálki jámiyet mápleri kóz-qarasınan mámleket iskerligin baqlaw jardeminde bir qatar wazıypalardı ámelge asırıp atır. Ózbekstan respublikasınıń Konstituciyası hám ámeldegi barlıq nızamlarda informaciya alıw, tarqatıw boyınsha demokratiyalıq huqıqlar anıq-ayqın aytıp berilgen. Atap aytqanda, Ózbekstan Respublikası Konstituciyasınıń 33 –statyasında “hár kim ózi qálegen informaciyanı izlew, alıw jáne onı tarqatıw huqıqına iye” delingen. Sonín menen birge Ózbekstan Respublikası “informaciya alıw kepillikleri hám erkinligi haqqında” nızamnıń 3–statyasında da «hár bir puqaranıń informaciya alıw huqıqı kepillik beriledi. Hár kimniń informaciya izlew, alıw, izertlew, uzatıw hám tarqatıw huqıqı mámleket tárepinen qorǵaladı» dep ayılǵan. Házirde mámleketimizde jurnalist kadrlardı tayarlaw hám qayta tayarlaw jumıslarına úlken itibar qaratılıp atır. Ózbekstan xalqınıń kóp milletli ekenligi inabatqa alınıp, 10 nan artıq tillerde gazetalar baspadan shıǵarılıp atır, bir neshe tilde teleko'rsetiw hám radioesittiriwlerler efirga jiberilip atır, óytkeni jámiyet qansha rawajlanbasın jámiyetshilik penen baylanıs qılıwdıń eń tásirli quralı – baspasóz, radio, televidenie hám internet bolıp qalaberedi. Usınıń menen birgelikte demokratiya ústin bolǵan mámlekette ǴXQ jámiyetshilik qadaǵalawınıń tiykarǵı subyektlerinen birine aylanadı. Mámleketimizde de qabıl etilgen «Jámiyetshilik qadaǵalawı haqqında»ǵı nızamında ǴXQ jámiyetshilik qadaǵalawınıń subyektleri retinde tán alınǵan. Zamanagóy teoriyalıq dereklerde jazılıwı boyınsha ǵalaba xabar qurallari tipologiyasına kóre 5 tiykarǵı túrge iye. Bular: baspasóz (gazeta, jurnal, informaciyalar hám basqalar), radio, televidenie, informaciya agentlikleri, sonín

menen birge, internet saytları. Búgin kópshiliktiń dıqqatın ózine tartıp kiyatırǵan, ǵalaba xabardıń ayrıqsha quralı retinde internet veb–saytları basqa túrlerine qaraǵanda operativligi hám múmkinshilikleri keńligi menen ajralıp turadı. Social pikirdi qalıplestiriw hám rawajlandırıw, mámleket hám de puqaralıq institutlarınıń óz–ara social baylanısında da ĞXQ zárúrli qural retinde jetekshi orın iyeleydi. Sol kóz-qarastan qaraǵanda puqaralar da ĞXQ da dúnyaǵa tereń kóz-qaras penen onıń paydalanıwshılarına aylanıwları kerek. Sebebi ĞXQ jámiyet ómiriniń hár túrli baǵdarlarında qabıl etilip atırǵan huqıqıy –normativ hújjetler, perspektivalı programmalar, joybarlardı ámelge asırıwda, puqaralardı mámleket hákimiyatı hám basqarıwı shólkemleriniń iskerligi haqqında qalıs, operativ hám tolıq xabardı jetkeredi, puqaralardıń mámleket hám jámiyet qurılısı processlerinde aktiv qatnasın támiyinlewge xızmet etip, bul organlar ústinen jámiyetshilik qadaǵalawın ámelge asırıwǵa xızmet etetuǵın qural bolıp tabıladı. Ǵalaba xabar quralları nızam hújjetlerinde belgilengen tártipte qosımshalar baspa etiwı múmkin.

Demokratiyalıq mámleketlerde ǵalaba xabar quralları erkinligin, olardıń iskerlik kórsetiwı sharayatların támiyinlew menen birge, bul erkinliklerden xızmet waqtınan tısqarıda paydalanıwǵa jol qoyılmaıdı. Birinshi náwbette ǵalaba xabar quralları hám jurnalistlar joqarıda ayıp ótkenimizdey, berilip atırǵan informaciyanıń tuwrılıǵı ushın juwapker. ekinshiden, Ózbekstan respublikasınıń ámeldegi konstituciyalıq basqarıw principin, aymaqlıq pútinligin, zorlıq menen ózgeritiwge shaqırıq qılıw, urıs hám zorlıqtı, shápáatsızlıktı, milliy, rasalıq hám diniy kekti propagandalawshı, mámleket sırn yamasa nızam menen qorǵalatuǵın qandayda sırdı járiyalaw, jinayıy juwapkershilikke sebep bolatuǵın minez–qulqlardı en jaydırıwǵa ruxsat etilmeydi, úshinshiden, puqaralardıń qádir qımbatın ayaq astı etiw, olardıń jeke turmısına aralasıw qadaǵan etiledi.

Jurnalist – Ózbekstan respublikasınıń yamasa shet el ǵalaba xabar qurallarında xızmet etetuǵın yamasa olarda shártname tiykarında isleytuǵın hám belgili bir temadaǵı informaciyanı toplaw, analiz etiw hám de tarqatıw menen shuǵıllanatuǵın shaxs bolıp tabıladı. Jurnalistlik iskerlik haqqında nızamnıń 5–statyasında belgilengen:

- jurnalist óz kásibine tiyisli iskerlikti ámelge asırıw :
- informaciya toplaw, onı analiz etiw hám tarqatıw ;
- informaciya alıw ushın mámleket shólkemleri, puqaralardıń ózin ózi basqarıw organları, jámiyetlik birlespeleri, kárxanalar, mákemeler hám shólkemlerge múrajat etiw;
- mámleket sırn yamasa nızam menen qorǵalatuǵın basqa sırdı basqa hújjetler, materiallar hám informaciyaдан paydalanıw(hújjetler menen tanısıw) ;
- jurnalist tekseriwı ótkeriw;
- ózi tayarlaǵan xabarlar hám materiallardı ǵalaba xabar quralları arqalı óziniń jeke dóretiwshilik belgisin(laqabı) qoyıp tarqatıw, olarda óz oy–órisin ańlatıw ;

- jurnalistlik iskerligin ámelge asırıw maqsetinde lawazımlı shaxs qabılında bolıw ;
- maǵlıwmatlardı belgilengen tártipte jazıp alıw, sonday–aq zárúr texnika qurallarınan paydalanǵan halda jazıp alıw ;
- ashıq sud jıynalıslarında, áskeriy háreketler maydanlarında, tábiyiy apat júz bergen aymaqlarda, ǵalabalıq ilajlarda bolıw ;
- járiyalawǵa tayarlanǵan maǵlıwmatlardı tekseriw ushın qánigelerge múrájat etiw;
- eger nızamdı buzıwǵa alıp keletuǵın bolsa, ǵalaba xabar quralı tárepinen berilgen tapsırmanı orınlawdı biykar etiw;
- informaciya deregi yamasa avtordıń atı sır saqlanıwın talap qılıw ;
- usınıs etken xabardıń mazmunın ǵalaba xabar quralı buzıp járiyalawı áqibetinde ózine jetkizilgen ruwxıy hám materiallıq zıyan qaplanıwın sud arqalı talap etiw ;
- jámiyetlik birlespelerine, sonday–aq jurnalistlerdiń xalıq aralıq shólkemlerine aǵza bolıw huqıqlarına iye.

–jurnalist ózine nızam hújjetleri menen berilgen basqa huqıqlardan paydalanadı.

6–statiyada jurnalisttiń minnetlemeleri tómendegishe belgilengen:

óz kásibine tiyisli iskerlikti ámelge asırıwda nızam hújjetleri hám Ózbekstan respublikasınıń xalıq aralıq shártnamaları talaplarına boysınıwı;

–ózi tayarlap atırǵan materiallardıń tuwrı yamasa nadurıs ekenligin tekseriwi hám qalıs informaciya usınıwı ;

–ayıpsızlıq prezumpciyasi principine ámel etiwı;

–shaxstıń huqıqları hám erkinliklerin, qádir qımbatın húrmet etiwı shárt.

–jurnalist óz kásibine tiyisli informaciyaдан jeke maqsetlerde paydalanıwı, informaciya deregi yamasa avtor razılıǵısız fizikalıq shaxstıń jeke turmısına tiyisli maǵlıwmatlardı járiyalawı múmkin emes.

–jurnalist nızam hújjetlerinde názerde tutılǵan basqa minnetlemelerdi de orınlawı shárt. "

jurnalistlik iskerligin ámelge asırıw sıyaqlında ol Konstitutsiyada belgilep qoyılǵan shaxs qol qatılmaslıǵı kepilliginen paydalanadı.

–sın kóz-qarastan materiallar járiyalanǵanlıǵı ushın, eger olar shın bolsa, jurnalisttiń izine túsip alıwǵa jol qoyılmaydı.

–puqaralar yamasa basqa informaciya derekleri tárepinen qálegen túrde xabar berilgen jasırın xabar, sonıń menen birge fakt yamasa waqıyalar jurnalistika salasınıń sırı esaplanadı.

–jurnalisttiń jurnalistika salasınıń sırı esaplanatuǵın maǵlıwmatlardı bul maǵlıwmatlar dereginiń razılıǵısız jarıyalawı, sonıń menen birge olardan óziniń mápleri yamasa úshinshi adamlardıń máplerin gózlep paydalanıwı qadaǵan etiledi.

–jurnalist informaciya toplaw hám jurnalistlik tekseriwi ótkeriw huqıqına iye. Óz tekseriwleriniń nátiyjelerin ol ǵalaba xabar quralları arqalı tarqatıwı, olardı mámleket shólkemleri, puqaralardıń ózin ózi basqarıw shólkemleri, jámiyetlik birlespeleri, kárxanalar, mákemeler, shólkemler hám lawazımlı shaxslarǵa qálegen

túrde usınıwı múmkin. Jurnalist tekseriwi dáwirinde ol qolğa kirgizgen materiallar hám hújjetler alıp qoyılıwı múmkin emes.

-jurnalistik kásibine tiyisli iskerligi nızamnıń 10–statyasında sonday kepillik berilgen:

-jurnalisttiń huqıqları nızam menen qorǵalanadı.

-mámleket jurnalistge informaciyanı erkin alıwı hám tarqatıwın kepillaydı, óz kásibine tiyisli iskerlikti ámelge asırıwda onıń qorǵalıwın támiyinleydi.

-jurnalisttiń jurnalistik iskerligine aralasıw, onnan óz kásibine tiyisli wazıypalardı orınlaw sıyaqlı qandayda bir maǵlıwmattı talap etiw qadaǵan etiledi.

-mámleket shólkemleri, puqaralardıń ózin ózi basqarıw organları, jámiyetlik birlespeleri, kárxanalar, mákemeler hám shólkemlerdiń lawazımlı shaxslar aralasıwǵa haqlı emes:

–cenzura etkenlik;

–jurnalist óz kásibine tiyisli nızamlı iskerlikti ámelge asırıwına akkreditatsiya qılıwdı negizsiz túrde bıykarlaw etiw yamasa akkreditatsiyani orınsız bıykarlaw jolı menen tosqınlıq etkenlik;

–jurnalisttiń soraw menen shaqırıq qılıw hám zárúr informaciyanı alıw huqıqın buzǵanlıq

–jurnalistge basım ótkeriw, onıń jurnalistik iskerligine aralasıw;

–jurnalisttiń materialları hám zárúr texnika quralların nızamsız túrde alıp qoyıw;

-informaciya deregin yamasa avtor atınıń onıń razılıǵısız jarıyalǵanı ushın juwapkershilikke tartıladı.

-Jurnalisttiń bul nızamda belgilengen huqıqların buzǵanlıq, onıń kásibine tiyisli iskerligi menen baylanıslı halda onıń qádir qımbatın ayaq astı etkenlik, onıń turmısı, den sawlıǵın hám buyım–múlkine abrayına, ústinlik yamasa hújim etkenlik nızam hújjetlerine muwapıq juwapkershilikke sebep boladı.

-jurnalisttiń juwapkerligi nızamda tómendegishe tariyp berilgen:

-jurnalist ózi tayarlap atırǵan hám tarqatıp atırǵan xabarlar hám de materiallardıń shın bolıwı ushın nızam hújjetlerinde belgilengen tártipte juwapker bolıp esaplanadı.

-Jurnalist rásmiy xabarlarda ayılǵan informaciyanı tarqatǵanlıǵı ushın juwapker bolmaydı.

-elimizde ǵalaba xabar quralların qollap–quwatlawǵa, jurnalistler iskerligin hár tárepleme xoshametlewge ayırıqsha itibar berilip atır. Sol maqsette 1997-jılda ǵalaba xabar quralların demokratiyalastırıw hám qollap–quwatlaw fondı islep tur. Jurnalistler huqıqlarına tiyisli nızamlar qatarında Ózbekstan respublikasınıń jinayat hám jinayat–protsessual kodekslari, hákimshilik juwapkershilik haqqındaǵı kodeks hám basqa normativlik–huqıqıy hujjetlerdi keltiriw múmkin.

Olarda nızam hám huqıq kóz-qarasınan ǵalaba xabar qurallarınan nızamǵa qayshı túrde paydalanıw menen baylanıslı jinayatlı háreketler hám

huqıqbuzarlıqlar ushın anıq juwapkershilikler belgilengen biraq «insan huqıqların hám tiykarǵı erkinliklerin qorǵaw haqqında» ǵı evropa konvensiyasınıń 10–statyasında ayılǵanı sıyaqlı «sóz hám baspasóz erkinligi demokratiyalıq jámiyette milliy qáwipsizlik, social mápleri jolında, tártipsizliklerdiń aldın alıw, etikanı qorǵaw, basqa adamlardıń abıray –itibarı hám huqıqların qorǵaw, yamasa ádil sudlawdı támiyinlew maqsetlerinde minnetleme hám juwapkershilik júklew múmkinshiligin keltirip shıǵarad. Baspadan shıǵarılǵan informaciyanıń qalıslıǵı hám isenimlilik principini buzılǵan táǵdirde, onı buzǵan shaxslar juwapkershilikke tartıladı».

Bekkemlew ushın sorawlar

- 1.Prezident pármanı menen qashan «Ramazan hám Qurban hayt» kúnleri ulıwma xalıqlıq bayram dep járiyalandı hám «Nawrız» ulıwma xalıqlıq bayram sıpatında qayta tiklendi?
- 2.YuNESKO tárepinen júrgizilgen adamzattıń materiallıq emes mádeniy miyrası diziminen qaysı milliy mádeniy kórkem óner miyrasları orın alǵan?
- 3.Prezident pármanı menen qaysı jılı repressiya qurbanları ushın estelik ornatıldı?
- 4.2017-jılı Prezident qararı menen qanday milliy mádeniy orayı shólkemlestirildi?
- 5.1991–1994 jılları 73 muzey bar bolǵan bolsa, 2017 jılı qansha muzey xızmet alıp bardı?

Temaǵa baylanıslı testler.

- 1.1991-jılı yubiley munasábeti menen Tashkenttegi qaysı baǵ «Alisher Nawayı atındaǵı milliy baǵ» dep atalatuǵın boldı?
A) Lenin baǵı.
B) Komsomol ko'li baǵı.
S) Xalıqlar doslıǵı baǵı.
D) Kommunizm baǵı.
- 2.YUNESKO shólkemi rezidenciyası qay jerde jaylasqan?
A)London. B)Nyu-York. S)Jeneva. D)Parij.
- 3.Tómendegi yubileylardan qaysı biri basqalarına salıstırǵanda eń keyin belgilengen?
A)Ámir Temurdıń 660 jıllıǵı.
B) Al-Farg'aniydıń 1200 jıllıǵı.
S)Ajiniyaz Qosıbay ulınıń 175 jıllıǵı.
D) Mirza Ulug'bektıń 600 jıllıǵı.
- 4.Qashan Tashkentte Ámir Temur háykeli ornatıldı?
A)1996 -jılı. B)1994-jılı.
S)1992-jılı. D)1993-jılı.

5.1996 -jılı qaysı qalalar «Ámir Temur» ordeni menen sıylıqlandı?

A)Samarqand hámShaxrisabz.

B)Tashkent hám Samarqand.

S)Qarshı hám Shaxrisabz.

D)Tashkent hám Buxara.

6.Ğárezsizlik jıllarında 1200 jıllıq yubileyleri bayramlangan babalarımızdı kórsetiń.

A) Mirza Uluǵbek hám Xo'ja Ahror Valiy.

B) Ahmad al-Farg'oniy hám Imam Abu Iso Termiziy.

S) Bahouddin Naqıshbandiy hám Imam al-Buxariy.

D)Ahmad al-Farg'aniy hám Imam al-Buxariy.

7.Qashan ǵalaba xabar quralların demokratiyalastırıw hám qollap–quwatlaw fondı jumıs basladı? A)1997-jıl B)1998-jıl S)1999-jıl D)1996-jıl

8.Baspa iskerligi haqqında nızam qashan qabıl etildi?

A)1997-jıl B)1998-jıl S)1999-jıl D)1996-jıl

9.Tashkentte qashan Xalıq aralıq ǵúres Associaciyası dúzildi?

A)1997-jıl B)1998-jıl S)1999-jıl D)1996-jıl

10. 2017-jılı 25-yanvarda ...?

A)Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń «Ózbekstan Respublikasınıń Birinshi Prezidenti Islam Abdug'aniyevich Karimovtıń atın máńgilestiriw haqqında»ǵı qarar daǵaza etildi.

B) Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń «Ataqlı mámleket ǵayratkeri hám jazıwshı Sharaf Rashidov tuwılǵanınıń 100 jıllıǵın bayramlaw haqqında»ǵı qarar daǵaza etildi.

S)Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń «Musulmanlardıń Saudiya Arabstannıń Mekke qalasına haj etiwı haqqında»ǵı pármanı daǵaza etildi.

D)Samarqand qalasınıń 2750 jıllıǵı keń bayramlandı.

10.Kadrlar tayarlaw hám bilimlendiriw tarawın reformalaw

XX ásirniń sońǵı on jıllıǵı dúnya tariyxına jámiyetlik kóz–qarasta dúnya jámiyetshiliginiń geografiyalıq–siyasiy dúzilisine tiykarǵı ózgerisler dáwiri bolıp kirdi. Bul dáwirdiń ózine tán belgileri bir tárepten xalıqlar hám mámleketler arasındǵı jaqınlasıw processleri hám birge islesiwdiń kúsheyiwı bolıp, siyasiy hám ekonomikalıq mákanlardıń payda bolıwı, xalıqaralıq normalar, qaǵıydalar hám úrp–ádetlerge ótiw bolsa, ekinshi tárepten, socialistlik lagerdiń ıdırawı, totalitar dúzimniń tamamlanıwı, unitar dúzimler ornında jas ǵárezsiz mámleketlerdiń payda bolıwı bolıp esaplandı.

Ózbekstannıń rawajlanıwında bilimlendiriw áhmiyetli tarawlardan bolıp esaplanadı. Bul tarawda Ózbekstanda kóp ǵana ózgerisler júzege keldi. Usı

ó zgerislerdiń eń áhmiyetlisi bolıp 1997–jılı 29–avgust kúni Oliy Majlis tárepinen qabıl etilgen «Bilimlendiriw haqqında»ǵı nızam hám «Kadrlar tayarlaw boyınsha milliy dástur» bolıp esaplanadı. Usı nızamǵa muwapıq Ózbekstanda 12 jıllıq minnetli (májbúriy) bilim beriw éngizildi. 9–klasstı tamamlagán jaslar úsh jıllıq akademiyalıq licey yamasa kásip–óner kolledjlerine jiberiletuǵın boldı. Bilimlendiriw haqqındaǵı nızam hám milliy dástur bilimlendiriw sistemasın túpkillikli reformalawdı talap etti. Reformalar basqıshpa–basqısh ótkeriledi.

Birinshi basqısh ótiw dáwiri bolıp, ol 1997–2001-jıllarǵa shekem dawam etedi, bilimlendiriwdi rawajlandırıw ushın huqıqıy, ilimiy–metodikalıq, materiallıq jaǵdaylar jaratıldı.

Ekinshi basqısh 2001–2005-jıllardı óz ishine alıp milliy dásturdi tolıq ámelge asırıw kózde tutılıp nátiyjelerge erisiw usılların engiziw.

Úshinshi basqısh 2005- hám onnan keyingi jıllarǵa mólsherlengen bolıp, onda jıynalǵan tájiriybelerdi anıqlaw tiykarında kadrlar tayarlaw sisteması jánede jetilistiriledi hám rawajlandırıladi. Ózbekstanda úzliksiz bilimlendiriwdiń tómendegi túrlerdi ámelge asırılauǵın boldı, mektepke shekemgi bilimlendiriw, ulıwma orta bilimlendiriw, orta arnawlı hám kásip óner bilimlendiriw, joqarǵı bilimlendiriw, joqarı oqıwdan keyingi bilimlendiriw, kadrlardıń qániygeligin jetilistiriw hám olardı qayta tayarlaw, mektepten tısqarı bilimlendiriw basqıshlarınan ibarat.

Bilimlendiriw reformasında tiykarǵı itibar tálim–tárbiyanıń milliyligin bekkemlewge bilimlendiriwdiń basqarıw sistemaların jetilistiriwge onıń materiallıq texnikalıq bazasın házirgi zaman talaplarına sáykeslestiriw, tálim–tárbiya processin dúnya standartları dárejesine kóteriwge qaratıldı

Ǵárezsizlik jıllarında mámleketimizde birden–bir úzliksiz bilimlendiriw, sisteması qalıplestirildi. Ol mektepke shekemgi tárbiya, ulıwma bilim beretuǵın mektep, kásip–óner bilimlendiriw, orta arnawlı hám joqarǵı bilimlendiriw, ilimiy pedagogikalıq kadrlar tayarlaw, qániygeligin jetilistiriw tarawların óz ishine aladı.

Ulıwma bilim beretuǵın mekteplerdi reformalawda tálim–tárbiya sapasın jaqsılawǵa úlken itibar berildi. 1996–1997-oqıw jılınan baslap birinshi klassta oqıw latin jazıwına tiykarlangán ózbek hám qaraqalpaq álipbesinde alıp barıldı. Jańa oqıw baǵdarlamaları hám sabaqlıqlardı islep shıǵıw, tereń úyreniletuǵın mektepler tarawı tez rawajlandı.

1998–1999 oqıw jılınan baslap akademiyalıq liceyler hám kásip–óner kolledjleri shólkemlestirildi.

Ózbekstanda bilimlendiriw tarawında ótkerilip atırǵan reformalar joqarǵı oqıw sistemasın óz ishine aladı. Mısalı keyingi jıllarda AQSh, Turkiya, Indiya, Germaniya hám basqa mámlektelerdegi joqarı oqıw orınlarınıń jumıs tájiriybesi úyrenildi.

Bunnan tısqarı eki basqıshlı oqıw sistemasına ótilgenligi joqarı bilimlendiriwdi házirgi zaman talabına say jetilistiriwge qaratılǵan ilájlardıń biri bolıp esaplanadı.

Bakalavrlıq dárejesin alıw ushın 4 jıl, magistrlik dárejesin alıw ushın 2 jıl oqıw talap etiledi.

Bilimlendiriw tarawında Ózbekstan xalıqaralıq shólkemler, xalıqaralıq húkimetlik emes shólkemler menen birge islesiwdi belsene rawajlandırıp atır.

Búgingi kúnde Ózbekstan byudjetinen bilimlendiriw tarawına ajratılıp atırǵan qarjılar jalpı ishki ónimniń 10–12 payızın quraydı. Bul YuNESKO nıń mámleketti turaqlı rawajlandırıwdı támiyinlew ushın tálimge baǵdarlanıwı zárúr bolǵan investiciyalar muǵdarı boyınsha tiyisli usınıslardan, yaǵnıy 6–7 payızınan

derlik 2 ese kóp. Ózbekstanda jaslardı hár tárepleme bárkamal, joqarı intellektual qábiletli etip tárbiyalaw ushın jumsalıp atırǵan bul qarjılarga shıǵın emes, keleshekke qoyılıp atırǵan áhmiyetli investiciya sıpatında dıqqat qaratılmaqta.

Mámleketlik ulıwma jıllıq byudjetniń derlik 60 payız sociallıq tarawǵa qaratılmaqta. Bunıń nátiyjesinde házirgi waqıtta respublikamızda 5 mıńǵa jaqın mektepke shekemgi bilimlendiriw orınlarında 476 mıń 616dan aslam balalar tárbiyalanbaqta. 9739 dan aslam ulıwma orta bilim beriw mekteplerinde 4,5 millionnan aslam ul–qızlar bilim almaqta. 1556 akademiyalıq licey hám kásip–óner kolledjleri jumıs alıp bardı.

Jáhán intellektual múlkk shólkemi hám jetekshi xalıqaralıq biznes–mekteplerinen biri – «INSEAD» tárepinen 2012–jılda insan kapitalınıń rawajlanıwı dárejesi boyınsha ótkerilgen izertlew nátiyjeleri boyınsha, Ózbekstan 141 mámleket arasında 53–orındı, bilimlendiriw sistemasın rawajlandırıw dárejesi, sonıń ishinde bilimlendiriw maqsetleri ushın ajratılatuǵın qarjılar boyınsha bolsa dúnyada 5–orındı iyeledi

Ózbekstan Respublikası Konstituciyasında hár kim bilim alıw huqıqına iye ekenligi, sol boyınsha mámleket biypul ulıwma bilim beriwdi kepillikke alıwı belgilep qoyılǵan. Prezidentimiz baslaması menen 1997–jıl 29–avgustta qabıl etilgen «Bilimlendiriw haqqında»ǵı nızam hám óz kólemi, jetilistirilgenligi hám maqsetleri boyınsha Kadrlar tayarlawdıń milliy dástúrinin qabıl etiliwi usı tarawda baslanǵan tereń reformalardıń baslaması boldı. Tálim Ózbekstanda insan, jámiyet hám mámlekettiń ekonomikalıq, sociallıq, ilimiy–texnikalıq hám mádeniy zárúrliklerin qanaatlandıırıwshı rawajlandırıwdıń áhmiyetli tarawı dep nızamlı túrde belgilep qoyıldı. Milliy dástúrdiń tiykarǵı parqlı tárepi ondaǵı tutashlıq hám sistemalı kirisiw bolıp bunda insan, mámleket hám jámiyet, úzliksiz tálim, ilim hám islep shıǵarıw birden–bir processtıń quramlı bólekleri esaplanadı. Ol mámleket ekonomikasınıń barlıq tarawların hám turmıslıq tárepleri ushın joqarı qánigeli básekige shıdamlı kadrlardı tayarlaw, milliy hám ulıwma insaniy qádiriyatlar tiykarında bilimlendiriw, ilim hám islep shıǵarıw, jaslardıń ruwxıy, aqlıy tárbiyasın nátiyjeli birlestiriwdi támiyinlew, sonday–aq, kadrlar tayarlaw tarawında ózara mápli xalıqaralıq birge islesiwdi rawajlandırıwǵa baǵdarlanǵan

birden–bir oqıw–ilimiy islep shıǵarıw kompleksi sıpatında bilimlendiriw sistemasın basqışpa–basqış jetilistiriw wazıypasın sheshedi.

Basqa mámleketlerdiń puqaraları Ózbekstan Respublikasında xalıqaralıq shártnamalarǵa muwapıq bilim alıw huqıqına iye.

Mámleketimizde jasap atırǵan puqaralıǵı bolmaǵan adamlar bilim alıwda Ózbekstan Respublikası puqaraları menen teń huqıqlarǵa iye.

Bilimlendiriw sistemasındaǵı reformalar hám «Kadrlar tayarlawdıń milliy dástúri»niń ámelge asırılıwı nátiyjesinde orta arnawlı, kásip–óner bilimlendiriw sisteması túpten ózgerdi.

Ózbekstandaǵı bilimlendiriwdiń barlıq basqışları ushın zaman talaplarına juwap beretuǵın jańa mámleketlik bilimlendiriw standartları, oqıw dástúrleri, sonıń menen birge, multimediyalı oqıw dástúrleri hám de millionlap nusqada baspadan shıǵarılıp atırǵan sabaqlıqlar hám oqıw qollanbaları islep shıǵılǵan hám engizilgen. Aldıńǵı pedagogikalıq texnologiyalar hám oqıtıwdıń interaktiv usıllarınan keń paydalanılmaqta. Hár bir oqıw orınlarında oqıw ádebiyatlarınıń, sonıń menen birge, elektron oqıw ádebiyatlarınıń úlken rezervlerine iye, óz axborot–resurs orayları bar.

Prezidentimizdiń 2012–jıl 10–dekabrde qabıl etken «Shet tillerin úyreniw sistemasın jáne de jetilistiriw haqqında»ǵı qararına muwapıq, 2013–2014–oqıw jılınan baslap ingliz tilin ulıwma bilim beriw mektepleriniń birinshi klaslarınan baslap oqıtılıwı bul másele mámleketlik siyasat dárejesine kóterilgenligin kórsetip tur. Jaslar ingliz, nemis, francuz tilleri menen birge, ispan, qıtay, koreys, arab hám basqa kóplegen tillerdi mektep partasınan baslap–aq úyrenbekte. Bunıń ushın bilimlendiriw orınlarında barlıq texnikalıq qurallar hám metodikalıq materiallar bar. Shet tillerin birinshi klastan baslap úyreniw jaslar ushın xalıqaralıq maydanlarǵa keń jol ashadı.

Talantlı jaslardı qollap–quwatlaw hám xoshametlew maqsetinde respublikamızda «Zulfiya» atındaǵı Mámleketlik sıylıq, «Nihol» sıylıǵı, «Ózbekstan belgisi» kókirek nıshanı, Ózbekstan Respublikası Prezidenti stipendiyası hám de Beruniy, Ibn Sino, Nawayı, Uluǵbek, Imam al–Buxariy atındaǵı bir qansha mámleketlik stipendiyalardıń engiziliwi «Perzentlerimiz bizden kóre kúshli, bilimli, dana hám álbette baxıtlı bolıwları shárt!» degen jaqsı ideyanıń turmıslıq júzege shıǵıwın támiyinleydi. Bul súren jaslardı usı jaqsı baslamanıń tárepdarı ǵana emes, bálki belsendi qatnasıwshıları bolıwına baǵdarlaydı.

Mámleketimizde joqarı bilim beriw sistemasında bakalavriat hám magistraturadan ibarat eki basqışlı xalıqaralıq tálim standartqa ótiw ámelge asırıldı. Ǵárezsizlik jıllarında joqarı bilim beriw orınlarınıń sanı 37 den 70 ke ósti. Sonday–aq, Elimizde xalıqaralıq Vestminster universiteti, Singapur menejmentti rawajlandırıw institutı, I.M. Gubkin atındaǵı Rossiya mámleketlik neft hám gaz institutı, G.V. Plexanov atındaǵı Rossiya ekonomika universiteti, Turin politexnika

universiteti, M.V. Lomonosov atındaǵı Moskva mámleketlik universiteti, Tashkent qalasındaǵı Inxa universiteti sıyaqlı xalıqaralıq joqarı bilim beriw orınlarınıń filialları jumıs alıp barmaqta.

Házirgi tez ózgerip atırǵan globallasıw dáwirinde ózbek tili hám ádebiyatınıń ózine tán tariyxıy alǵa ilgerilewi, onıń búgingi jaǵdayı hám keleshegi menen baylanıslı bolǵan máselelerdi tereń úyreniw, bul boyınsha alıp barılıp atırǵan ilimiy izertlew jumıslarınıń nátiyjeliligini asırıw, tálim–tárbiya sistemasınıń barlıq buwınlarında ózbek tili hám ádebiyatı pánin oqıtıwdıń hám de usı taraw boyınsha joqarı qánigeli kadrlar tayarlawdın sıpatın asırıw maqsetinde, 2016–jıl 13–may kúni Ózbekstan Respublikası Prezidenti «Álisher Nawayı atındaǵı Tashkent Mámleketlik ózbek tili hám ádebiyatı universitetin shólkemlestiriw haqqında»ǵı pármanın tastıyıqladı. Usı párman, mámleketimizde jáne bir joqarı oqıw ornın shólkemlestiriw haqqındaǵı hújjet, sonıń menen birge, xalqımızdın ruwxıy–aǵartıwshılıq turmısındaǵı tariyxıy waqıya esaplanadı. Ullı keleshegimiz jaratıwshısı bolǵan náwqıran áwladtı hár tárepleme salamat hám bárkamal áwlad etip tárbiyalaw mámleketlik siyasattıń áhmiyetli baǵdarlarınń biri esaplanadı.

Mektep oqıwshılarınıń «Umid nihollari», kolledj hám licey oqıwshılarınıń «Barkamol avlod» hám de studentler “Universiada” hár jıllıq sport jarıslarınıń jáhände uqsası bolmaǵan úsh basqıshlı sisteması jaratılǵan. Bul júz mınlaǵan jigit hám qızlardı ǵalaba túrde fizikalıq sawallandıırıw hám de sportqa tartıw imkaniyatların berip kelmekte.

2016–jılı 26–28 may kúnleri Fergánada student jaslardın «Universiada –2016» gezektegi sport oynıları respublika basqıshı bolıp ótti. Onda 165 mın jas áwlad wákılleri arasınan tańlap alınǵan 900 student jaslar sporttıń 15 túri boyınsha jeńimpazlıq ushın bellesti.

Ulıwma, balalar sportın rawajlandırıw mámleketlik siyasatınıń áhmiyetli baǵdarlarınan birine aylandı. Keyingi 10 jılda balalar sportın rawajlandırıw fondınıń 744 milliard swmlıq qarjısı esabınan barlıq wálayat, qala hám awıllarımızda 1,7 mınnan aslam zamanagóy sport imaratları boy tikledi.

Sońǵı jıllarda sport penen turaqlı shuǵıllanıw dárejesi balalar hám óspirimler 30 payızdan 57 payızǵa, qızlar ortasında 24 payızdan 47 payızǵa jetti. 2005–jılda perzentlerimiz sporttıń 43 túri menen shuǵıllanǵan bolsa, búgingi kúnde bul cıfr 59 dı quramaqta.

Barlıq oqıw orınlarında, sonnan, awıllarda hám xalıq aralıq ólshepler boyınsha úskenelengen sport zalları, sport kompleksleri bar. Ózbekstan Joqarı oqıw orınlarınıń kóplegen studentleri túrli pánler boyınsha xalıq aralıq olimpiadalardıń jeńimpazı. Biziń jas muzıkantlarımız ham súwretshilerimiz arasında túrli ataqlı xalıq aralıq tańlawlar jeńimpazlarınıń sanı artıp barmaqta.

Mámleketimizde sporttı rawajlandırıw boyınsha tiykargı xızmetin Ózbekstan Respublikası mádeniyat hám sport isleri wázirligi alıp baradı hám

shólkemlestiredi. Sonday-aq, olimpiya háreketin rawajlandırıw ilajların hám olarda sportshılarımızdıń qatnasıwın támiyinlew 1993-jılı Xalıq aralıq Olimpiya háreketine aǵza bolǵan Milliy Olimpiya komiteti juwapkershiliginde. Olimpiada oyunlarında jáhán hám aymaqlıq chempionatlarında, basqa jarıslarda jas ózbek sportshılarınıń jeńisleri Watanımızdı pútkil dúnyaǵa tanıtpaқта.

Mámleketimiz sportshılarınıń xalıq ralıq maydanlarda joqarı jetiskenlikke erisiwi – Ğárezsizlik sharapatı hám Prezidentimizdıń jaslardı ruwxıy bay, fizikalıq jaqtan saw-salamat etip tárbiyalawǵa qaratılǵan itibarınıń nátiyjesi.

Perzentlerimiz, jas áwladımızdıń balalıqtan baslap sport penen doslastırıw, olardıń qálbinde sportqa háwes hám mehir oyatıw, olardı fizikalıq hám mádeniy bárkamal qılıp tárbiyalaw maqsetinde 2002-jıldı Balalar sportın rawajlandırıw fondı shólkemlestirilgen. Ózbekstan Balalar sportın rawajlandırıw fondı maǵlıwmatlarına qaraǵanda, 2005-jıldı elimizde 6 jastan 15 jasqa shekem bolǵan balalar hám óspirimlerdiń 30 payızı, sonnan, awıllıq orınlarda 29 payızı sport penen shuǵıllanǵan bolsa, 2015-jıldı bul sanlar tiyisli ráwishte 57,2 payızı hám 56 payızdı quraytuǵınlıǵı tastıyıqlandı. Usı orında mısál sıpatında, ótken jılı 1 mıń 668 sporshımız, sonnan, 567 qızımız 165 xalıq aralıq jarıslarda qatnasıp, 983 medaldı qolǵa kirgizgenin, jas ziyrek sazende hám atqarıwshılarımız abıraylı xalıq aralıq tańlawlarda 137 sıylıqlı orınǵa miyasar bolǵanın hám olardıń 76 tısı Granpri hám birinshi orın iyelegenin aytıwımız kerek. Sport mámleketimizde náwqıran áwladtı tárbiyalawdıń eń tiykarǵı hám kúshli baǵdarı bolıp kelmekte. Sport – bul áweli salamat áwlad, salamat keleshek degeni. Tek saw-salamat xalıq, saw-salamat millet ullı islerge múnásip boladı.

2016-jılǵı Olimpiada oyunlarında hám mámleketimiz wákilleri óz jeńisleri menen pútkil dúnyanı lal qaldırdı. Jámi 13 medallarga sazawar (sonnan 4 altın, 2 gúmis hám 7 bronza) bolǵan jerleslerimiz Aziyada 4-orın, ĞMDAda 2-orın hám Oraylıq Aziyada 1-nátiyjeni kórsetedi. Boks boyınsha Ózbekstan terma komandası ulıwma komandalar esabında 1-orındı iyelep jáhán xalqına eń ǵayratlı hám kúshli jigitler ǵárezsiz Ózbekstan aymaǵında jetisip shıǵatuǵınlıǵın kórsetti.

Ózbekstan óz ǵárezsizligine eriskennen keyin mámleketlik mashtabta jaslar máselesine birinshi gezekte itibar qaratılıwı tiyis aktual másele sıpatında ortaǵa qoymaқта. Mámleketimiz basshısı Shavkat Mirziyoyev óz iskerliginiń dáslepki kúnlerinen -aq elimizde kadrlar tayarlaw hám jaslar máselesine dıqqat qarattı. Bul máselelerdi tereń úyreniw hám sheshiw, joqarı mamán qanıgeler tayarlaw maqsetinde kutá túpkilikli ózgerisler baslandı. Sebebi mámlekettiń rawajlanıwı tikkeley jas áwlad tárbiyası menen baylanıslı esaplanadı.

Jaslıq insan ómiriniń qanshelli gózzal hám pák máwsimi, úlken arzıw-úmitler, kútá úlken imkaniyatlar dáwiri esaplanadı. Ótken qısqa dáwirde jámiyetimiz turmısında kútá úlken burılıslar júz berdi. Jaslarǵa bolǵan itibar, jaslardıń nızamlı huqıq hám máplerin támiyinlew elimizde mámleketlik siyasat dárejesine kóterilip,

mudamı itibar orayında bolıp kelmekte. Jaslar siyasatına baylanıslı Ózbekstan Respublikası Prezidenti hám húkimeti tárepinen nızam hám pármanlar, qarar hám biylikler qabıl etildi. Atap aytqanda, Ózbekstan Respublikası Bas ministri, aymaqlarda bolsa hákimler basshılıgında Jaslar máseleleri boyınsha mákemeler aralıq keńesler, Oliy Majlis Nızamshilik palatasında «Jaslar máseleleri boyınsha komissiya» hám «Jaslar parlamenti», «Jaslar klubı» jumıs basladı.

Jaslardıń keleshegin aydın keleshek qılıw maqsetinde mámleketimiz tárepinen bir qansha isler alıp barılmaqta. Atap aytqanda bilimlendiriw tarawındaǵı ózgerisler. Mektepke shekemgi tálim sisteması, mektep hám joqarı bilimlendiriw tarawında úlken ózgerisler júz berdi. Joqarı bilimlendiriw sistemasın 2030-jılǵa shekem rawajlandırıw boyınsha koncepciyalar islep shıǵıldı.

Bilimli balalardı anıqlap, tereńlestirilgen tárizde oqıtıw, talap joqarı bolǵan tarawlarǵa baǵdarlaw maqsetinde qánigelestirilgen mektepler shólkemlestirilmekte. Mısalı elimizde shólkemlestirilip atırǵan jańa balalar baqshaları, mektepler, joqarı oqıw orınları, abıraylı shet el universitetleriniń filialları, mádeniyat hám sport imaratları, «Temurbekler mektebi», «Prezident mektepleri», jas alımlar ushın ilimiy izertlew shárayatlarınıń jaratılǵanlıǵı, «Dóretiwshilik mektepleri» dep atalǵan jańa úlgedeги tálim mákanları búgingi globalasıw sharayatında básekilesiwge ılayıq bolǵan jetik kadrlardıń jańa áwladın tárbiyalawǵa xizmet etip atır dep keltirip ótsek boladı.

Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2017-jıl 14-sentyabrdegi qararına muwapıq shólkemlestirilgen Muhammad al-Xorezmiy atındaǵı mektep usınday tálim mákanlarınan biri bolıp tabıladı.

Mektepte keń shárayatlar, pán bólmelerinen tısqarı sabaqlar hám de fakultativ shınıǵıwlardı innovciyalıq usıllarda ótiw ushın qosımsha múmkinshilikler jaratılǵan. Artel, UCell, ZTE hám Huawei kompaniyalarınıń arnawlı klassları ashılǵan.

Mektepte oqıwshılar zamanagóy mobil hám kompyuter programmaların úyreniwi, óz ústinde islep, tájiriybe arttırıwı ushın robototexnika hám sanotexnika bólmeleri, innovciyalıq hám virtual laboratoriyalar islengen.

2017- jılда mekteptiń 5–11–klasslarına 680 dana oqıwshı matematika hám shet tili sınaqları tiykarında qabıllandı. Pedagogikalıq jámáátke Ullı Britaniya, Qubla Koreya hám Hindistannan oqıtıwshılar shaqırılǵan.

Talantlı shayır hám jazıwshılardı qollap quwatlaw maqsetinde Alisher Nawayı atındaǵı Ózbekstan Milliy baǵında «Shayırlar mákánı» jaratıldı. Bul baǵda shayırlar háykkelleri ornatıldı.

Ideyalıq–kórkemlik tárepten jáne de bayıtıw maqsetinde Babur, Agahiy, Berdaq, Muqimiy, Furqat, Behbudiy, Avloniy, Sholpan, Qadiriy, Tólepbergen Qayıpbergenov, Ibrayım Yusupov, Aleksandr Faynberg sıyaqlı ataqlı oyshılar esteligine baǵışlanǵan jańa estelik kompleksleri jaratıldı.

Háziret Nawayı babamızdın háykeli átirapında 20 dan zıyat ataqlı shayır hám jazıwshılardıń háykelleri pútin arxitekturalıq hám kórkem kompoziciyada jaylastırıldı.

Shayırlar baǵında bolıp ótken ushırasıwında Prezidentimiz, Babalarımız Alisher Nawayı, Mirza Babur, Abdulla Qadiriý, Sholpan sıyaqlı dóretiwshi insanlardın shıǵarmaları shet el tillerinde baspadan shıǵarıлмақта. Keyingi waqıtta ulıwmaxalıqlıq háreketine aylanıp baratırǵan bes dóretiwshi baslamalı mazmunı hám áhmiyetin jaslarımız tereń túsiniп, onı ámelge asırıwda belsene qatnasıp atırǵanın kóremiz.

Erk-ıqrarı bekkem, náwqıran jigit-qızlardın óz tarawında, jámiyetlik jumıslarda erisip atırǵan jetiskenliklerin múnásip xoshametlewge mámleket tárepinen úlken áhmiyet berilmekte. Sonday watansúyiwshe, pıdayı júzlegen jaslarımız «Doslıq» ordeni hám «Shuxrat» medalı, «Zulfiya» atındaǵı Mámleketlik sıylıǵı, «Kelajak bunyodkori» medalı, «Ózbekstan belgisi» kókreк nıshanı, Ózbekstan jaslar awqamı sıylıǵı menen sıylıqlandı. Jáne 28 azamat jigitlerimiz jańadan tastıyqlanǵan «Mard úǵlon» mámleketlik sıylıǵına iye boldı.

Jas áwladtıń sport penen turaqlı shuǵıllanıwı ushın jaratılǵan sharayatlar da búgin óziniń ámeliy nátiyjesin bermekte. Bunıń tastıyǵın jas sportshıları xalıq aralıq jarıslarda tabıslı qatnasıp, 520 dana altın, 544 dana gúmis, 588 dana bronza medalına iye bolǵanın kóriw múmkin.

Bul baǵdarda ámelge asırılıp atırǵan úlken jaratıwshı jumısları menenbirge, «Jaslar kitapxanası» baǵdarındaǵı 470 mın dana kórkem ádebiyatlar respublikamızdaǵı barlıq mektepler hám de Jaslar awqamınıń jergilikli keńeslerine biypul tarqatılǵanı kútá úlken áhmiyetke iye.

Ǵárezsizlik jılları fizikalıq tárbiya hám sportqa úlken itibar qaratıldı. 1992-jılı «Fizikalıq tárbiya hám sport haqqında» nızam qabıl etilgen edi. Bul nızamǵa 2015-jılı ózgerisler hám qosımshalar kirgizilip jańa redakciyada tastıyqlandı. Respublikada 536 aslam balalar-óspirimler sport mektepleri, 5 den ziyat olimpiada rezervleri kollejeri, 8 aslam respublika joqarı sport sheberligi mektepleri xızmet kórsetpekte.

Ózbekshe gúres, tennis, shaxmat, boks boyınsha Ózbekstan sportı dúnya kóleminde óz ornına iye boldı. Tennis boyınsha Iroda Tulaganovanıń, boks boyınsha Ruslan Chagaev, Artur Grigoryan hám Muxammadqodir Abdullaevlardın dúnya sport arenalarındaǵı jeńisleri Ózbekstan sportshılarınıń dáslepki nátiyjeleri edi.

1992-jılı Termiz hám Shaxrisabz qalalarında milliy gúres boyınsha dáslepki xalıqaralıq jarıslar ótkizildi. 1992-jılı Ózbekstanda gúres federaciyası, 2001-jılı belbawlı gúres federaciyası dúzildi. Prezidenttiń arnawlı pármanı menen 1998-jılı sentyabr ayında Tashkentte Aziya, Afrika hám Eıropadan kelgen 28 mámleket wákilleriniń qatnasıwında Xalıqaralıq gúres Associaciyası dúzildi.

1993-jılı sentyabrde Xalıqaralıq Olimpiada Komitetiniń 101-sessiyasında

Ózbekstan Respublikası Milliy Olimpiada Komiteti tolıq tán alındı.

Bekkemlew ushın sorawlar

1. OliyMajlis tárepinen qashan «Bilimlendiriw haqqında» nızam qabıl etilgen?
- 2.«Kadrlar tayarlaw boyınsha milliy dástur» neshe basqıshtan ibarat?
3. Ózbekstan Respublikası Milliy Olimpiada Komiteti qashan Xalıqaralıq Olimpiada Komiteti tárepinen tolıq tán alınğan edi?
4. Qashan Tashkentte Xalıqaralıq gúres Associaciyası dúzildi?
5. Oliy Majlis Nızamshilik palatası qasınan jaslar ushın qanday shólkemler dúzildi?

Temağa baylanışlı testler.

- 1.2017-jılğa kelip mámleketimizde neshe den artıq joqarı oqıw ornı bolğan?
A)80 B)90 S)65 D)100
- 2.2012- jılğa shekem doktorantura tálim basqış neshe jıl edi?
A)6 jıl B)5 jıl S)7 jıl D)3 jıl
- 3.2012-2017 jıllarda doktorantura tálimi neshe basqışlı etip belgilendi?
A)2 basqışlı B)3 basqışlı S)1 basqışlı D)4 basqışlı
- 4.Qashan Tashkentte vestminster universiteti ashıldı?
A)2005-jıl B)2002-jıl S)1997-jıl D)1999-jıl
- 5.Singapur menejmentti rawajlandırıw institutı qashan jumıs basladı?
A)2005-jıl B)2008-jıl S)1997-jıl D)2000-jıl
- 6.INHA universiteti qashan jumıs basladı?
A)2009-jıl B)2008-jıl S)2017-jıl D)2014-jıl
- 7.Turin politexnika universiteti qashan jumıs basladı?
A)1999-jıl B)2005-jıl S)200-jıl D)2009-jıl
- 8.Magistr sózi qaysı tilden alınğan?
A)latınB)fransuz S)nemis D)rus
- 9.Bakalavr sózi qaysı tilden alınğan?
A)latınB)fransuz S)nemis D)rus
10. "Bilimlendiriw haqqında' nızam qashan qabıl etilgen?
A)2005-jıl B)1997-jıl S)1995-jıl D)1999-jıl

11. Gárezsizlik jıllarında Qaraqalpaqstan Respublikası

XX ásirde Orta Aziya xalıqlarınıń siyasiy, ekonomikalıq hám mádeniy turmısında úlken ózgerisler júz berdi. Usıǵan baylanışlı respublikaǵa miyras etip qaldırılǵan quramalı siyasiy, sociallıq–ekonomikalıq hám ruwxıy mashqalalardı sheshiwdiń tiykarǵı jolı onıń milliy mámleketligin bekkemlew hám bunnan bılay

da rawajlandırıwdan, huqıqıy siyasiy suverenligin, ekonomikalıq erkinlinin támiyin etiwden ibarat edi. Qaraqalpaqstan jámiyetshiligi respublikanıń huqıqıy statusın keńeytiw hám Ózbekstan Respublikası quramında onıń suverenli mámleket bolıwın támiyinlew ushın háreket etti.

1991–jıl Ózbekstan Respublikası hám onıń quramındaǵı Qaraqalpaqstan Respublikaları ushın úlken burılıs jılı boldı. Ózbekstan xalqı óz respublikasınıń gárezsiz dep járiyaladı. Al, Qaraqalpaqstan gárezsiz respublikasınıń quramındaǵı suverenli Respublika dep tanıldı. Qaraqalpaqstan Respublikası gárezsizlik jıllarında suverenli Qaraqalpaqstan Respublikası dep járiyalanıwı menen birge, mámleketshiliginiń rawajlanıwında, jámiyetlik–ekonomikalıq dúzilistiń, xalıqtıń sociallıq–siyasiy turmısındaǵı, mádeniyat hám ilim tarawlarında úlken tariyxıy waqıyalarga oǵada bay ózgerisler júz berdi.

XX ásirde Orta Aziya xalıqlarınıń siyasiy, ekonomikalıq hám mádeniy turmısında úlken ózgerisler júz berdi. 1980–jıllardıń aqırında hám 1990–jıllardıń basında Qaraqalpaqstan jámiyetshiliginiń rawajlanıwına jıllar boyı toplanıp qalǵan, ekonomikalıq hám sociallıq–mádeniy mashqalalardıń tásiiri kúshli edi. Usıǵan baylanıslı respublikaǵa miyras etip qaldırılǵan quramalı siyasiy, sociallıq–ekonomikalıq hám ruwxıy mashqalalardı sheshiwdiń tiykarǵı jolı onıń milliy mámleketligin bekkemlew hám bunnan bılay da rawajlandırıwdan, huqıqıy siyasiy suverenligin, ekonomikalıq erkinlinin támiyin etiwden ibarat edi.

1989–1991–jılları bir neshe mın jıllar tariyxındaǵı milliy tikleniw, milliy oyanıw, milliy progresske ullı baslama júzege keldi. Usı jıllardan baslap xalqımızdıń hayt hám «Nawrız» bayramları milliy bayram retinde keń belgilene basladı. XX ásirde 80–jıllarına kelip mámleketlik dárejege kóterilgen kommunistlik ideologiya óz kelesheeginiń onshalıq ayqın emesligin, óziniń uzaqqa baralmaslıǵın ańlay basladı. Sonlıqtanda Ózbekstan Respublikası 1989–jılı 21–oktyabrde mámleketlik til haqqında hám 1990–jılı 20–iyunde suvereniteti haqqında deklaraciya qabıl qılǵan edi. Bul jaǵday Qaraqalpaqstanda da siyasiy, sociallıq–ekonomikalıq hám ruwxıy mashqalalardı sheshiwdiń tiykarǵı jolı onıń milliy mámleketshiligin bekkemlew hám bunnan bılay da rawajlandırıwdan, huqıqıy siyasiy suverenligin, ekonomikalıq erkinligin támiyinlewden ibarat edi. Sonlıqtanda 1989–jılı 1–dekabrde Qaraqalpaqstan Respublikası Joqarǵı Sovetiniń sessiyasında «Qaraqalpaqstan Respublikasınıń mámleketlik tili haqqında» nızam qabıl etildi. 1990–jıldıń 14–dekabrinde Qaraqalpaqstan Respublikasınıń Joqarǵı Sovetiniń IV sessiyası Qaraqalpaqstan Respublikasınıń Ózbekstan Respublikası quramında mámleketlik Suverenligi haqqında Deklaraciya qabıl etildi. Usı kúnnen baslap Qaraqalpaqstan Avtonomiyalı Respublikası Suverenli Qaraqalpaqstan Respublikası dep atala basladı. Bul Ózbekstannıń 1991–jıldıń 31–avgustındaǵı «Ózbekstan Respublikasınıń mámleketlik gárezsizliginiń tiykarları haqqında» nızamında tastıyıqlandı. Usınday júdá áhmiyetli nızamlı rejeler 1992–jıldıń 8–

dekabrinde qabıl etilgen Ózbekstan Respublikasınıń Konstituciyasına (70–75–statyalar) kirdi.

Mámlekettiń tiykarǵı belgileriniń biri onıń mámleketlik nıshanları, olarsız hesh bir el tolıq mámleket statusına kóterile almaydı. Mámleketlik nıshanlar qansha ásirler dawamında ata–babalarımız arzu etken erkinlik hám millet maqtanıshı, sonday–aq, elimizdiń rawajlanǵan eller qatarına qosılıwı, demokratiyalıq principler negizinde siyasiy reformalar júrgizilip atırǵanına derek beredi. Milletimizdi ańlatıwshı milliy mámleketlik nıshanlar gimn, gerb, bayraq bolıp tabıladı. Qaraqalpaqstan Respublikası óziniń nızam arqalı tastıyqlanatuǵın suverenligin bildiretuǵın mámleketlik nıshanlarına–bayraǵına, gerbine, gimnine iye boldı. Qaraqalpaqstan Respublikasınıń tariyxıy hám mámleketlik ómirinde 1990–1993 jılları úlken siyasiy áhmiyetke iye.

1992–jılı 14–dekabrde Qaraqalpaqstan Respublikasınıń bayraǵı tastıyqlandı. 1993–jıldıń 9–aprelinde Nókis qalasında Qaraqalpaqstan Respublikası Joqarǵı Keńesiniń ekinshi shaqırıq XII sessiyasında óz gerbi tastıyqlandı. Sonday–aq usı sessiyada Qaraqalpaqstan Respublikasınıń Konstituciyası qabıl etildi. Qaraqalpaqstan Respublikasında óz Konstituciyasınıń bolıwı onıń suverenliginiń eń áhmiyetli belgisi bolıp tabıladı. Konstituciya boyınsha qaraqalpaq xalqınıń mámleketshiliginiń tariyxta birinshi mártebe joqarı dárejege kóterilgenligi kózge túsedi. Sonıń menen ol eldiń ekonomikasınıń bazar qatnasıǵı arqalı rawajlanıwı ushın, onıń tiykarı bolǵan jeke menshikti bekkemlewge xızmet etedi. Qaraqalpaqstan Respublikası Konstituciyası 1993–jılı 9–aprelde qabıl etilgen bolıp 6 bólim, 25 bap, 116 statyadan ibarat edi. Usı waqıtqa shekem Qaraqalpaqstan Respublikası Konstituciyasına tórt ret ózgeris hám qosımshalar kirgizildi. Ózgerisler hám qosımshalar tiykarında házirgi waqıtta Qaraqalpaqstan Respublikası Konstituciyası 6 bólim, 26 bap hám 120 statyadan ibarat. Al 1993–jıldın 24–dekabrinde bolǵan Joqarǵı Keńestiń(Qaraqalpaqstan Respublikasınıń Konstituciyasına muwapıq parlament ataması Joqarǵı Keńes dep ózgartildi) XIV sessiyasında Qaraqalpaqstan Respublikasınıń I.Yusupov sózine hám kompozitor N.Muxametdinov namasına jazılǵan mámleketlik gimnin qabıl etti. Bul úlken siyasiy hám tariyxıy waqıya boldı.

Qaraqalpaqstan Respublikasınıń Mámleketlik tili qaraqalpaq hám ózbek tilleri bolıp esaplanıwı menen bir qatarda Qaraqalpaqstan Konstituciyası onıń aymaǵında jasawshı milletlerdiń hám xalıqlardıń tillerin, úrp–ádetlerin húrmet etedi, olardıń rawajlanıwı ushın imkan jaratadı. Siyasiy turmısta bolıp atırǵan ózgerisler respublikada demokratiyanıń keń túrde iske asıp atırǵanlıǵınıń gúwası bolıp esaplanadı. Qaraqalpaqstan Respublikasınıń Konstituciyası boyınsha 1994–jıldıń 25–dekabrinde básike tiykarında Joqarǵı Keńestiń(nızam shıǵarıwshı hákimiyat.parlament) 86 deputattan ibarat bolǵan jańa quramı saylandı. Al, Konstituciyadaǵı kirgizilgen ózgerisler boyınsha, 69–statyaǵa muwapıq

Qaraqalpaqstan Respublikası Joqarǵı Keńesi – aymaqlıq saylaw okruglerinen kóp partiyalıqlıq tiykarında 5 jıllıq múddetke saylanatuǵın 65 deputattan ibarat.

Ózbekstan hám Qaraqalpaqstanda siyasiy partiyalar, jámiyetlik siyasiy birlespeler payda boldı. Ózbekstan hám Qaraqalpaqstanda «Xalıq demokratiyalıq partiyası», «AdalatSDP», «Milliy tiklanishDP», «FidokorlarMDP», ÓzLiDeP partiyaları bar. 2000–jılı «Fidokorlar» hám «Vatan taraqqiyoti» partiyaları «Fidokorlar» atı menen birlesti. Jámiyetlik siyasiy turmısta 1994–jılı 26–dekabrde, 1999–jılı 5–dekabrde, 2004–jılı 26–dekabrde, 2009–jılı 27–dekabrde, 2014–jıldın 21–dekabrinde, 2019–jıldın 22–dekabrinde puqaralarımız ózleriniń konstituciyalıq huqıqlarınan paydalanıp, Ózbekstan Respublikası Oliy Majlisi Nızamshılıq palatasına, Qaraqalpaqstan Respublikası Joqarǵı Keńesine, Xalıq deputatlarınıń rayonlıq hám qalalıq Keńeslerine deputatlıqqa talabanlarǵa dawıs berdi hám elimizdiń tınıshlıǵı, watanımızdıń rawajlanıwı ushın xızmet etip atırǵan insanlardı, xalqımız tariyxında birinshi ret kóp partiyalıqlıq tiykarında elimizdiń eń jaqsı azamatların xalıq deputatları etip sayladı.

Qaraqalpaqstan Respublikasında awıl xojalıǵı tarawında mámleketlik múlkti menshiklestiriw arqalı kóp ukladlı ekonomikanı qalıplestiriwdi ámelge asırıw ayrıqsha áhmiyetke iye bolıp, bul máselege úlken itibarberiwdi talap etedi. Awıllıq jerlerde respublika xalqınıń 60 payızınan aslamı jasaydı. Respublikada óndiriletuǵın ónimlerdiń basım kópshligi agrar sektor arqalı jetistiriledi. Mámleketlik awıl xojalıq kárxanaları mámleket xojalıqların birinshi nábette, ózin–ózi aqlamaǵan, zıyan kórip islep atırǵan xojalıqlardı jámaát xojalıqlarına hám menshiktiń basqa túrlerine aylandırıw zárurlıǵı kelip shıqtı. Respublikamızda agrar reformalar ótkeriw, xalıqtıń turmıs abadanlıǵın kóteriwdi hám ekonomikalıq processlerdiń ósiwin támiyinlew húkimetimizdiń kúndelikli wazıypası boldı.

Qubla Aral boyınıń ekologiyalıq ózgesheliklerine qaramastan úlkemizde xalıq sanınıń ósiwshiligi 40 jıl ishinde eki ese ósti, sonlıqtanda egislik jerlerdi ózlestiriwde rawajlanıp barmaqta. 1965–jılı egislik maydanlar 168,8 mın gektar bolsa, 1996–jıl ol 411,2 mın gektardı quradı. Qaraqalpaqstan jerlerine dánli ósimliklerden biyday, júweri, mákke, salı, tarı, másh hám taǵı basqa eginlerdi egiw tórt ese ósti, al ot–jemlik mádeniy ósimliklerden láblebi, arpa, sulı, jońışqa hám t.b. egiw dawam etpekte. Biraq paxta ushın egislik jerler 1996–jıldan azayıp basqa dánli ósimliklerge dıqqat kóbirek awdarılmaqta.

Qaraqalpaqstan aymaǵında 1994–jılı awıl xojalıǵında fermer xojalıqlardıń sanı 1265 ke jetti, biraq olardıń ayırımları paxta ónimin tayarlawda tómén zúraát aldı, bos jerlerdi durıs, ónimli paydalana almadı. Qaraqalpaqstannıń awıl xojalıǵın rawajlandırıwda 1998–jılı 1686 fermer xojalıq shirketler awqamı dúzildi.

Qaraqalpaqstannıń ayırım xojalıǵında basshılar tárepinen awıl texnikaların menshiklestiriw islerinde nadurıs, burmalawshılıq, hátteki taza texnikanı tómén bahada satıp jiberiw orın aldı.

1991–jılı 21–dekabrde qabıl etilgen «Diyqan xojalıǵı haqqında» párman hám 1994–1995–jılları awılde reformalar ótkeriw boyınsha 10 nan aslam qarar awıl xojalıǵı óndirisin zaman talabına ılayıqlı shólkemlestiriwde úlken ahmiyetke iye boldı. Awıl turǵınlarına 35 sotıx jer beriw, bul jerden awıl shańaraǵı tek ózin–ózi azıqlandırıp qoymastan, qala bazarların palız ónimleri menen toltırıwǵa úles qostı.

2010–jılda «Uzqishloqxujalikmashlizing» kompaniyasınıń Qaraqalpaqstan bólimi tárepinen lizing arqalı 314 dana awıl xojalıq texnikaları, sonnan 167 traktor, 36 kultivator, 22 seyalka, 57 plug hám 32 basqa texnikalar alıp kelindi.

2014–jılı Beruniy rayonı «Qızıl qala» awıl puqaralar jıyını aymaǵındaǵı «Muzaffar Shamuratov» fermer xojalıǵına Germaniyadan hasıl násilli eshkiller alıp kelindi. Burınǵı awqam mámleketiniń tábiyat nızamlarına, ekologiya sharayatlarına biypárwalıq penen qaraǵanlıǵınıń nátiyjesinde dúnyada eń úlken apatshılıqlardıń biri bolǵan Aral mashqalası kelip shıqtı. Araldıń qurıp qalıwı duzlı shanǵıt adamlardı túrli kesellikke ushıratpaqta. Al endi Ámiwdárya suwınıń pataslanıwı keselliklerge sebep bolıp, egislik jerlerimizdi duzlandırıp, eginlerdiń zúraátin kemeytip, respublikamızdaǵı haywanat hám ósimlikler dúnyasına oǵada úlken zıyan tiygizbekte.

1992–jıldıń avgust ayında Nókis qalasında Aral mashqalasınıń sheshiliwi, xalıq ushın júdá zárúr máseleleri boyınsha xalıq aralıq ilimiy konferenciya bolıp ótti. 1993–jıldıń may ayında Oraylıq Aziya mámleketleriniń basshıları Qızıl Orda qalasına jámlesip, «Aral teńizi boyı mashqalaların sheshiw, Aral aymaǵın ekologiyalıq jaqtan jaqsılawdı hám social–ekonomikalıq jaqtan rawajlandırıwdı támiyin etiw boyınsha birlikte háreket etiw haqqında kelisim»ge qol qoydı. Prezidentlerdiń bul ushırasıwında Araldı saqlap qalıw ushın xalıq aralıq Aral qorın dúziw máselesi sheshildi hám onıń rejesi tastıyıqlandı. Qordıń atqarıwshı direkciyası Alma–Ata qalasında jaylasatuǵın boldı.

Prezidentimiz BMSH Bas Assambleyasının 48–sessiyasında 1993–jılı 28–sentyabrde sóylegen sózinde Aral mashqalasınıń jer júzindegi eń iri hám qáwipli mashqala ekenligin, yaǵnıy Aral mashqalası XX ásirde eń úlken apatshılıqlarınıń biri, Aral teńiziniń qurıwı pútkil dúnya júzi ushın aldınan boljap bolmaytuǵın aqıbetke iye ekenligin ayıp, jáhán ellerin Aral hám Aral jaǵalawların aman saqlap qalıwǵa járdem kórsetiwge shaqırdı.

1994–jılı 11–yanvar kúni Nókiste Oraylıq Aziyanıń bes mámleketiniń Prezidentleri hám de Rossiya Federaciyasınıń wákılleriniń qatnasıwında ótkerilgen ushırasıwda Aralǵa hám Aral boyı xalqına ámeliy járdem beriw máselesi talqılandı. Onda «Aral teńiziniń basseyninde ekologiyalıq jaǵdaydı jaqsılaw boyınsha anıq háreket etiw baǵdarlaması» qabıl etildi.

1995–jıldın 18–20–sentyabrinde Nókis qalasında BMSH tárepinen Aral teńizi basseynindegi mámleketlerdiń turaqlı rawajlanıwına arnalǵan xalıq aralıq ilimiy konferenciya shaqırıldı. Bul Aral mashqalasın sheshiwde oǵada úlken

tariyxıy ahmiyetke iye boldı, sebebi 20–sentyabrde Oraylıq Aziya mámleketleri oǵada ahmiyetli hújjet – Nókis deklaraciyasın qabıl etti. Bunda awıl hám toǵay xojalıqların ádewir sabırlılıq penen hám ilimiy jaqtan tiykarlangan sistemaǵa ótkeriw; suw resursların paydalanıwdıń ekonomikalıq usılların islep shıǵıw arqalı, suwǵarıwda hám qorshaǵan ortalıqtı qorgawda jetiliskeń texnologiyanı qollanıp, irrigaciyanıń paydalılıǵın arttırıw, aymaqta jasawshı adamlardıń turmıs dárejesin bunnan bılayda jaqsılaw, keleshek áwladtın baxıtlı ómir súriwi ushın ilajlar islep shıǵıw siyaqlı máselelerdi sheshiw kún tártibine qoyıldı. 2010–jıldıń aprel ayında BMSH Bas sekretarı Pan Gi Mun Aral boyı regionında bolıp, Aral boyındaǵı ekologiyalıq jaǵday menen jaqınnan tanıstı hám Moynaq rayonında jasawshı xalıq penen ushırasıp, Aral mashqalasın sheshiwge kómeklesiwge, usı ekologiyalıq apatshılıq aqıbetlerin saplastırıw ushın BMSH nıń ekspert potenciyalı, finanslıq hám basqa resurslardı tartıwǵa barlıq kúsh jigerin jumsawǵa tayar ekenin bildirdi.

Kórilgen ilajlar nátiyjesinde Qaraqalpaqstan Respublikasında nuqsan menen tuwılǵan balalardıń 1997–jılǵa salıstırǵanda 3,1 ese, analardıń ólimi 2 ese, nárestelerdiń ólimi bolsa 2,4 ese qısqardı.

Sanaatta bir qatar jaqsı ózgerisler bola basladı. 1995–jılı Xojeli qalasında shiyshe ıdıslar zavodı paydalanıwǵa berildi. Bul sanaat kárxanasınıń iske qosılıwı respublikadan tısqarı ellerden shiyshe ıdısn alıp keliwdi qısqartıwǵa múmkinshilik berdi. Jeńil sanaattıń, sonıń ishinde toqımashılıq hám tigiw tarawlarınń óndirislik bazası ádewir keńeytirildi. 1993–jılı Nókis qalasında «Kateks» toqımashilik kompleksi paydalanıwǵa berildi, al 1995–jılı Ellikqala rayonında usınday toqımashilik kompleksi «Elteks» satıwǵa tayar ónim shıǵarıwǵa qaratılǵan óndirislik cikl menen iske qosıldı.

Qaraqalpaqstannıń xalıq–aralıq baylanısları rawajlanıwı. Qaraqalpaqstanda sırt eller menen baylanıs boyınsha ministrlik dúzildi. Ózbekstan sırtqı isler ministrliginiń Qaraqalpaqstan bólimi shólkemlestirildi. 1996–jılı Qaraqalpaqstan respublikasınıń sırtqı sawdadaǵı tiykarǵı sherikleriniń úlesi tómendegishe boldı: Rossiya–11,4, AQSh–14,1, Qubla Koreya–11,1, Shveytariya–9,4, Niderlandiya–7,2, sırt mámleketlerge tiykarınan paxta talshıǵı, qayta islengen neft ónimleri shıǵarıldı. Al sırttan qumsheker biyday, mashina hám úskeneler, avtomashinalar h.b. úskeneler alıp kelindi.

1996–jılı respublikamızda birinshi ret Qonırat gaz birlespesiniń «Úrge» kárxanası gaz kondensatı hám tábiyǵıy gaz-sanaat ónimlerin shıǵara basladı. Xalıqtıń tábiyiy gaz benen támiyinlew dárejesi 83 payızǵa jetti. 1996–jılı Qonırat rayonında Oraylıq Aziyada eń úlken, jılına 190 mıń tonna harqıylı soda islep shıǵaratuǵın zavod qurılısı baslanıp, 2007–jılı iske tústi.

Sunday–aq, Qonırat–Beynew avtomobil jolınıń hám Nawayı–Úshqudıq–Miskin–Tórtkúl–Sultan Wayıstaw jańa temir jol liniyasınıń qurılısı qala hám awıllarımızdı rawajlandırıwda úlken áhmiyetke iye joybarlardan biri bolıp tabıladı. Bul jańa

liniyanıń iske túsiriliwi tek tábiyiy bay mineral rezervlerden paydalanıw, qońsıl asıllardıń aymaǵın aylanıp ótetuǵın transport qárejetlerin azaytıw ǵana emes, elimiz ǵárezsizligin jáne de bekkemlewge xızmet etpekte.

Ámiwdárya arqalı ótken kópirdiń qurılısı elimizdiń temir jol sistemasın rawajlandırıwda úlken injenerlik qurılma Qaraqalpaqstan Respublikası hám Xorezm wálayatın baylanıstırıp, paytaxtıımızǵa baratuǵın joldı qısqartıwǵa imkan berdi. 2014–jıl dawamında xalıqaralıq áhmiyettegi avtomobil jollarında (A–380 «Gúzar–Buxara–Nókis–Beynew» avtomagistral jolı) jámi 128,8 mlrd sumlıq jumıs kólemi rejelestirilgen. 2024–jılı tolıq pitkerilip paydalanıwǵa tapsırıldı.

2013–jıldıń noyabrindegi Ózbekstan Respublikası Ministrler Kabinetiniń arnawlı qararı tiykarında 2014–2016–jıllarda Nókis qalası hám Beruniy rayonında ulıwma bahası 1 trillion 300 milliard sum muǵdarında qurılıs hám abadanlastırıw jumısları alıp barıldı Nókis qalası «Doslıq» (Qızketken) kanalınıń paytaxtıımızdı kesip ótetuǵın 2,5 kilometr jaǵasın abadanlastırıw, zamanagóy dem alıs orınların «Temirjolshılar», «Ájiniyaz», «Balalar baǵı» parkleri, 54 dana 4 qabatlı turaq jaylar qurılısı hám basqa da rekonstrukciyalaw jumısları alıp barıladı. Bul iygili islerdi turmısqa asırıw ushın Rossiyanıń «Gazprom» kompaniyası tárepinen 460 million dollar qarjı ajratıldı, «Shaqaqlı» kánindegi gazdı joqarı basımda «Orta–Aziya–Oray» gaz magistralına jetkerip beretuǵın ulıwma qunı 21 million dollar bolǵan gaz kompressor stanciyası rekonstrukciya islenip paydalanıwǵa berildi.

2007–jılda ekonomikanı rawajlandırıw jolında úlken qádemler taslandı. Elimizde dúnyaǵa belgili Rossiyanıń «Gazprom» hám «Lukoil», Qıtay, Koreya, Malayziya mámleketleriniń kompaniyaları menen strategiyalıq birge islesiw qatnasıqlarınıń ornatılıwı nátiyjesinde Ústirt keńisliginde, Aral boylarında neft–gaz izlew hám izertlew jumısları óz nátiyjelerin berdi. Usınday iygili isler ekonomikaımızdıń ósip rawajlanıwına unamlı tásir jasap, respublikamız byudjetiniń tolıq dotaciyadan shıǵıwına bekkem tiykar jarattı. 2007–jılı Qońırat soda zavodı joqarı sapadaǵı ónimleri ushın «Zolotoy yaguar» xalıqaralıq sıylıǵın alıwǵa miyasar boldı.

Ústirt tegisliginde hám Aral teńizi akvatoriyasında jer astı baylıqların ózlestiriw hám qayta islew tarawında jańa perspektivalı joybarlar ámelge asırılmaqta. Atap aytqanda, Ústirtte polietilen islep shıǵarıwshı gaz–ximiya kompleksiniń dáslepki qurılısı baslanıp, ónimlerdi bólistiriw boyınsha kelisimlerge qol qoyıldı hám 2008–jıl qospa kárxanası dúzildi (2016–jılı gaz qazıp alıwdı baslaǵan). Sonıń menen birge jańadan «Jel» hám «Aral» kánleri ashılıp, olardan sanaat áhmiyetindegi sapalı gaz alınbaqta.

2012–jılda «Súrgil» káni bazasında hátteki dúnya standartları boyınsha da biybaha bolǵan, bahası 25 milliard dollardan aslamdı quraytuǵın Ústirt gaz–ximiya kompleksiniń qurılısı baslandı. Bul ob’ektiniń qurılısı 2016–jılı tamamlanadı hám kárxana 4 milliard 500 million kub metr tábiyiy gazdı qayta islew, 400 mın tonna

polipropilen islep shıǵarıw imkanın beredi.

Jańa kárxanada 100 ge jaqın adam jumıs penen támiyinlenip, tayar ónimlerdi Italiya, Túrkiya hám Rossiya mámleketlerine eksport etiw názerde tutılǵan. Qaraózek rayonında jılına 1 million tonna cement islep shıǵarıw quwatına iye «Ózbekstan–Amerika» qospa kárxanası iske qosıldı. Shımbay rayonında 3 milliard 200 million swmǵa teń bolǵan «Shımbay–Lanvud» Ózbekstan–Qıtay qospa kárxanası jumıs baslap, kúnine 1 mın kvadrat metr DSP qurılıs materialın islep shıǵarıw jolǵa qoyıldı. 2014–jılı Shımbay rayonındaǵı «Shımbay dán ónimleri» ashıq akcionerlik jámiyeti janınan biyday ónimin qayta islewge qánigelestirilgen zamanagóy cex iske tústi.

Prezidentimizdiń arnawlı párman hám qararları tiykarında Qońırat soda zavodınıń islep shıǵarıw quwatlılıǵın 200 mın tonnaǵa jetkeriw ushın Qıtaydıń «Sitik» firması menen dúzilgen shártnama boyınsha ekinshi gezeginiń qurılısı qolǵa alındı.

Hár qanday mámlekettiń ullılıǵın belgileytuǵın tiykarǵı faktorlardıń biri, onıń xalqınıń ruwxıy mádeniyatı bolıp esaplanadı. Sonıń ushında qaharman xalqımız qıyın jaǵdaylarda da óziniń ruwxıy baylıǵın joqarı bahaladı hám ózligin saqlap qala aldı.

1998–jılı Ózbekstan Respublikası Ministrler Kabinetiniń 20–maydaǵı qararı menen qaraqalpaq ádebiyatınıń tiykarın salıwshılardıń biri Berdaq Ğarǵabay ulınıń 170 jıllıq merekesi pútkil Ózbekstan kóleminde belgilendi hám paytaxtımız Nókis qalasında Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq universiteti qasınan Berdaq muzeyi ashıldı. 1992–jılı 19–dekabrde Qaraqalpaqstannıń paytaxtı Nókis qalasınıń 60 jıllıǵı belgilendi. Bul Prezidentimiz qatnasında ótkerilip, oǵan Túrkmennistan hám Qazaqstan Respublikasınıń rásmiy wákilleri qatnastı. Nókis qalası bul tek Qaraqalpaqstannıń paytaxtı bolıp qalmay, pútkil Ózbekstan kóleminde áhmiyeti boyınsha ekinshi siyasiy–administrativlik oray bolıp esaplanadı. Sonlıqtan, 2003–jılı Nókis qalasınıń 70 jıllıq yubileyi keń belgilendi. 1993–jıl 23–24–noyabr kúnleri Qaraqalpaqstannıń dáslepki paytaxtı Tórtkúl qalasınıń 120 jıllıǵı belgilendi. 1993–jılı 25–29–yanvar kúnlerinde Tashkent qalasında Qaraqalpaqstan Respublikasınıń Mádeniyat kúnleri ashıldı. Bul mádeniyat kúnlerinde respublikamızdın ádebiyat hám kórkem óner sheberleri Tashkent qalasınıń Mámleketlik teatr hám úlken koncert zallarında bolıp, olar Ózbekstan xalıqlarınıń mádeniyatın rawajlandırıwǵa úles qostı.

Usı mádeniyat kúnlerine juwap retinde 1993–jıldıń 17–noyabrinde Qaraqalpaqstanda tórt kún dawam etken Tashkent qalasınıń mádeniyat kúnleri baslandı. Bunday mádeniyat kúnleriniń doslıq ushırasıwları qońsıl as Qazaqstan Respublikasınıń Qızıl Orda wálayatında hám Túrkmennistan Respublikasında ótkerilip, búgingi Qaraqalpaqstan mádeniyatınıń kórkem– óner hám ádebiyatınıń durdanaları Oraylıq Aziyadaǵı türk tilles xalıqlarǵa keńnen tanıldı. Bul

ushirasıwlar xalıqlar doslıgınıń bayramı sıpatında milliy mádeniyatımızdı jáne de bayıttı. 2000–jıl 15–18–dekabr aralıǵında Tashkentte Qaraqalpaqstan mádeniyatı kúnleriniń ótkeriliwi – bul Ózbekstanda jasawshı barlıq millet hám xalıqlardıń tınıshlıq doslıq hám tuwısqanlıq bayramına aylandı.

Qaraqalpaqstanda ilim janadan rawajlanbaqta. Ózbekstan Ilimler Akademiyasınıń Qaraqalpaqstan filialı 1992–jılı usı Akademiyanıń bólimi bolıp qayta dúzildi. Awıl xojalıq Ilimler Akademiyasınıń Qaraqalpaqstan bólimi ashıldı. Tariyx, arxeologiya hám etnografiya institutında kandidatlıq dissertaciya qorǵawshı qánigelestirilgen keńestiń dúziliwi hám Berdaq atındaǵı qaraqalpaq mámleketlik universitetinde filologiya tarawı boyınsha kandidatlıq hám doktorlıq dissertaciyalardı qorǵawshı qánigelestirilgen ilimiy keńeslerdiń dúziliwi óz nátiyjesin bermekte. Respublika alımları sońǵı jıllarda shet el qánigeleri menen birge ilimiy izertlewler júrgizip atır. Atap aytqanda tariyx, arxeologiya hám etnografiya institutı alımları francuz arxeologlar menen birlikte is alıp barıp atır. Ásirese sońǵı jıllardaǵı qaraqalpaq ádebiyatınıń túrkiy xalıqlar ádebiyatı menen baylanıslarınıń kúsheyiwi, dúnya xalıqları ádebiyatına qosılǵan úles bolıp tabıladı.

1997–jıldıń 10–sentyabrında Ózbekstan hám Qaraqalpaqstan xalıq jırawı J. Bazarov Germaniyanıń Bonn qalasında ótkerilgen «Dástanlar muzıkası» ilimiy ánjumanına qatnasıp, konferenciyaǵa kelgen Amerika, Túrkiya, Finlyandiya, Angliya, Franciya hám Mongoliyalı ádebiyatshı hám muzıka izertlewshilerdiń dıqqatın ózine qarattı. Nátiyjede qaraqalpaq sazlarınıń saǵası bolǵan jıraw namaların dúnya ellerine tanıttı.

1997–jılı 10–12–sentyabr kúnleri Nókis qalasında Qaraqalpaq xalıq dástanı «Qırq qız» benen birge túrkiy tilles xalıqlardıń folklorın izertlew máselelerine arnalǵan xalıq aralıq konferenciyanıń ótkeriliwi hám oǵan BMSHnıń Oraylıq Aziyadaǵı wákili Xalid Maliktiń qatnasıwı, Kipr, Turkiya, Azerbaijan, Bashqurtstan, hám pútkil Oraylıq Aziya xalıqları ádebiyatı wákılleriniń qatnasıwı qaraqalpaq ádebiyatın túrkiy xalıqlar dúnyasına tanıttı. Xalqımızdıń bay ruwxıy ǵáziynesin ózinde jámlegen 100 tomlıq «Qaraqalpaq folklorı» 2010–jılı Rossiyada ótkerilgen «Kitap iskusstvosi» xalıqaralıq tańlawında «Doslıq awqamı» nominaciyası boyınsha birinshi orındı iyeledi.

Ásirese, 2008–jılı Ózbekstan kórkem–óner institutı Nókis filialınıń ashılıwı mádeniyat hám kórkem–óner, atap aytqanda, teatr, kino hám teleradio tarawlarına zárúr bolǵan mamán qánigelerdi tayarlawda jańa basqısh boldı. Bul joqarı oqıw orını – qaraqalpaq xalqınıń bay, milliy qádiriyatlarınıń rawajlanıwına, mádeniyat hám kórkem–ónerimizdiń dúnyaǵa tanılıwına bekkem tiykar jaratadı. Sonday–aq 2010–jılı Tashkent informaciyalıq texnologiyalar universitetiniń Nókis filialı oqıw imaratı qurıp pitkerildi. 2014–jılı Tashkent pediatriya medicina institutı Nókis filialı oqıw binasınıń qurılısı juwmaqlanıp paydalanıwǵa berilgen bolsa, elimizde kadrlar potencialın jáne de bekkemlew maqsetinde Tashkent stomatologiya

institutınıń Nókis filialı ashıldı.

2008-jılı «Barkamal áwlad» jarıslarınıń ótkeriliwi múnásibeti menen respublikamızdıń sport infradúzilmesi jáne de jaqsılandı. Jáhan standartlarına juwap beretuǵın 12 mın orınlıq stadion hám zamanagóy tiptegi jabıq júziw basseyni paydalanıwǵa tapsırıldı.

Qaraqalpaqstan mektep oqıwshıları Nawayı qalasında may ayınıń aqırında bolıp ótken «Úmit nálsheleleri-2012» sport oyunlarında tórt gumis, bes qola(bronza) medal menen qayttı. 6-13-sentyabrde Rossiya Federaciyasınıń Sankt-Peterburg qalasında 70 ten aslam mámleketler qatnasqan sporttıń muaytay túri boyınsha gezektegi jáhán chempionatında QMU studenti Jáhángir Yuldashev altın medaldı qolǵa kirgizdi. Hindstannıń Kochi qalasında 8-12-dekabr kúnleri milliy gúres boyınsha bolıp ótken Aziya chempionatında qaraqalpaqstanlı S.Erkinbaeva 78 kilogramm salmaqta hám T.Seytmuratov 81 kilogramm salmaqta birinshi orındı iyelep chempion boldı.

2014-jılı may ayında Malayziyanıń Langkavi qalasında muaytay boyınsha gezektegi jáhán chempionatında 101 mámleketten qatnasqan sportshılar arasınan respublikamızdıń eki wákili – Jáhángir Yuldashev, Muxammed Qoshqarovlar Ózbekstan saylandı quramında qatnasıp, gúmis medal iyesi boldı. Al 7-11-may kúnleri Tayland mámleketiniń Bangkok qalasında ótkerilgen Aziya chempionatında sporttıń erkin gúres, túri boyınsha Ózbekstan saylandı komandası quramında qatnasqan Nókis olimpiya rezervleri sport mektebi tárbiyalanıwshıları A.Kewlimjaeva, L.Orınbaeva, B.Baltaniyazova, N.Esenbaeva, Sh.Jollibaevalar sıylı III orınlardı iyeledi. Al 5-8-iyunda Rossiya Federaciyası paytaxtı Moskva qalasındaǵı «Kırılskoe» eskek esiw boyınsha xalıqaralıq turnirinde Ábiwbákir Uzaqbaev hám Ernazar Hamidullaev eki adamlıq jup eskekli qayıqta úshinshi orınǵa iye boldı.

Muzeyler xalqımızdıń milliy miyrasın qásterlewshi mádeniyat oshaǵı bolıp, 90 jıldan aslam tariyxına iye, Qaraqalpaqstan tariyxı hám mádeniyatı muzeyi 50 mınnan aslam eksponatları milliy ózgesheligimizdi úyreniwge hám xalıq miyrasın qádirlewge xızmet etpekte.

I.V. Savickiy atındaǵı Qaraqalpaq kórkem óner muzeyi tek ĞMDA mámleketlerinde ǵana emes, al Yaponiya, Yugoslaviya, Ispaniya, Bosniya, Bolgariya, Siriya, Italiya, Avstriya ellerinde tań qalarlıq eksponatlar kórgizbesin shólkemlestirdi.Usı mámleketlerdiń baspa sóziniń kórsetkenindey, muzey shıǵarması Oraylıq Aziya óneriniń tanıs emes betlerin ashıp, XX ásirdiń ruwxıy baylıǵı sıpatında bahalandı. 1998-jılı 9-yanvarda I.V. Savickiy atındaǵı Qaraqalpaq Mámleketlik kórkem -óner muzeyi Franciyada kórgizbesin ashıp,300 ge shamalas eksponatlardı tanıstırdı. Bul jetiskenlikler Francuz kórgizbe Ózbekstan Prezidenti I.A.Karimovtıń hám Franciya Prezidenti J.Shiraktıń qáwenderliginde shólkemlestirildi.

2012-jılı «Ásirler sazası» dástúriy mádeniyat festivalı 5-6-may kúnleri

Ellikqala rayonındaǵı Topıraq qala tariyxıy estelik qorǵanında bolıp ótti. 2012-jıl 20–21-oktyabrde jerlesimiz Jeńisbek Piyazov M.Magomaev atındaǵı vokalistlerdiń II Xalıqaralıq tańlawında jeńimpaz bolıp Gran–Pri ushın ajratılǵan bas sıylıqqa miyasar boldı.

2013-jılı 18-may – Xalqımızdın yadında qalǵan Ózbekstan hám Qaraqalpaqstan kórkem óner ǵayratkerleri veteranlarının «Ámiw búlbilleri» atlı koncert baǵdarlaması Berdaq atındaǵı sazlı teatrda birinshi márte qoyıldı hám usı teatrda Ózbekstan hám Qaraqalpaqstan Respublikalarına xızmet kórsetken kórkem óner ǵayratkeri Q.Záretdinov tárepinen ullı shayırmız I.Yusupovtıń «Tumaris» librettosına jazılǵan eki aktlı «Tumaris» atlı ekinshi qaraqalpaq operası saxnalastırıldı.

Prezidentimizdın qatnasında Nókis qalasında bolıp ótken jıynalista Qaraqalpaqstandı jáne de rawajlandırıw boyınsha **bes baǵdar** belgilep berildi.

Birinshisi sanaattı rawajlandırıw, barlıq tarmaqlarda aldınǵı hám kishi islep shıǵarıw kárxanaların shólkemlestiriwden ibarat.

Ekinshi baǵdar isbilermenlikti gúllep jaynawı ushın keń jol ashıp beriw hám onı hár tárepleme qollap–quwatlaw.

Úshinshi awıl xojalıǵında texnologiyalardı keń engizgen halda, islep shıǵarıw kólemi, hasıldarlıq hám ónim túrlerin keskin asırıw úshinshi baǵdar etip belgilendi.

Tórtinshisi islep shıǵarıw hám adamlar ushın qolay bolǵan zamanagóy infrastrukturanı jaratıw.

Aral boyı xalqınıń jasaw shárayatı hám turmıs dárejesin jaqsılaw boyınsha keń kólemli jumıslar ámelge asırıw besinshi baǵdar sıpatında daǵaza etildi.

Sonday–aq, hár bir rayon hám qalanın ózine tán qásiyetleri hám imkaniyatlarınan kelip shıǵıp, olardı túrli tarawlarǵa qánigelestiriw boyınsha usınıslar berildi.

Sonnan, Qaraózek rayonu qurılıs materialları, Beruniy, Xojeli, Nókis rayonları miyweshilik, Taxtakópir sharwashılıq, Shomanay hárreshilik, Ellikqala júzimgershilik hám turizm, Moynaq balıqshılıq hám sharwashılıq, Kegeyli sharwashılıq, boyan tamır jetistiriw qayta islew hám qaǵaz sanaatı, Qanlıkól dánli eginler hám salı jetistiriwge qánigelestiriliwi, Qońıratı neft–ximiya sanaatı hám sharwashılıqqa, Shımbaydı qizilmiya jetistiriw hám qayta islewge, Tórtkúldi shiyshe, ayna hám azıq–awqat ónimlerin islep shıǵarıwǵa, Ámiwdáryanı baǵshılıqqa, toqımashılıqqa hám pilleshilikke, Nókis qalasın farmacevtika hám elektrotexnikaǵa qánigelestirip, Taxiataş rayonın sanaat islep shıǵarıw aymaǵına aylandırıw maqsetke muwapıqlıǵı aytıp ótildi.

Aral teńizi qurıwınıń keri aqıbetlerin kemeyttiriw, aymaqta ekologiyalıq jaǵdaydı támiyinlew maqsetinde úlken jumıslar orınlanbaqta. Qánigelerdiń aytıwınsha, 42 jıl dawamında hámmesi bolıp 400 mın gektar maydanǵa seksewil egilgen bolsa, 2018–2019-jılardaǵı qıs–báhar máwsiminde 500 mın gektarda toǵaylardı payda etken.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev baslaması menen BMSH qáwenderliginde Aralboyı aymağı ushın kóp sheriklik tiykarında Trast fondı dúzildi. Ózbekstan Respublikası Prezidenti janında Aralboyı xalıqaralıq innovaciya orayı, Aral boyında innovaciyalardı qollap-quwatlaw fondı shólkemlestirildi. Teńizdiń qurıp qalǵan túbinde toǵayzarlıqlardı, Ámiwdárya deltasında kishi suw saqlaǵıshlardı qurıp atır.

Bekkemlew ushın sorawlar

- 1.«Aral teńizi hám boyları mashqalaların sheshiw, Aral aymaǵın ekologiyalıq jaqtan jaqsılawdı hám sociallıq–ekonomikalıq jaqtan rawajlandırıwdı támiyin etiw boyınsha birlikte hárezket etiw haqqında kelisim»ge qashan qol qoydı?
- 2.Aral teńizi qurıwınıń keri aqıbetlerin kemeyttiriw, aymaqta ekologiyalıq jaǵdaydı támiyinlew maqsetinde 2018–2019–jıldaǵı qıs–báhar máwsiminde neshe mın gektar aymaqqa toǵaylar egildi?
- 3.Ózbekstan Ilimler Akademiyasınıń Qaraqalpaqstan filialı qashan usı Akademianıń bólimi bolıp qayta dúzildi?
- 4.2007–2010–jıllarda úlkemizdeki jer astı baylıqların izlew hám izertlew boyınsha respublikamızda qanday qospa kárxana dúzildi?
- 5.Xalqımızdıń bay ruwxıy ǵáziynesin ózinde jámlegen 100 tomlıq «Qaraqalpaq folklorı» Rossiyada ótkerilgen «Kitap iskusstvosı» xalıqaralıq tańlawında «Doslıq awqamı» nominaciyası boyınsha neshinshi orındı iyeledi?

Temaǵa baylanıslı testler.

- 1.Qaraqalpaqstan Respublikasınıń mámleketlik tili haqqında nızamı qashan abıl etilgen?
A)1992-jılda B)1998-jılda
S)1989-jılda D)1991-jılda
- 2.I.V.Savickiy atındaǵı Qaraqalpaq kórkem- óner muzeyi ǴMDA mámleketlerinen basqa qaysı mámleketlerde tań qalarlıq eksponatlar kórgizbesin shólkemlestirdi?
A)Yaponiya, Yugoslaviya B)Ispaniya, Bosniya, Bolgariya S)Siriya, Italiya, Avstriya
D) A.B.C.
- 3.Jáhandegi qaysı mámleketlerdiń baspa sóz betlerinde muzey haqqında shıǵarmaları Oraylıq Aziya kórkem- óneriniń tanıs emes betlerin ashıp, XX ásirdiń ruwxıy baylıǵı sıpatında bahalandı?. A)Yaponiya, Yugoslaviya B)Ispaniya, Bosniya, Bolgariya, S) Siriya, Italiya, Avstriya D)A.B.S
- 4.1998-jılı 9-yanvarda I.V. Savickiy atındaǵı Qaraqalpaq Mámleketlik kórkem - óner muzeyi qaysı mámlekette kórgizbesin ashtı? A) Franciyada B)Yaponiya S)Yugoslaviya D)Ispaniya

- 5.1998–jılı 9–yanvarda I.V.Savickiy atındaǵı Qaraqalpaq Mámleketlik kórkem - óner muzeyi qansha eksponatlar menen tanıstırdı? A)300 ge shamalas S)200 ge shamalas C)400 ge shamalas D)150 ge shamalas
- 6.1998–jılı 9–yanvarda I.V.Savickiy atındaǵı Qaraqalpaq Mámleketlik kórkem - óner muzeyi Francuz Kórgizbesi kimlerdiń qáwenderliginde shólkemlestirildi?
A) Ózbekstan Prezidenti I.A.Karimovtıń qáwenderliginde shólkemlestirildi B) Franciya Prezidenti J.Shiraktıń qáwenderliginde shólkemlestirildi S)BMSH nıń YuNESKO shólkemi qáwenderliginde D) Ózbekstan Prezidenti I.A.Karimovtıń hám Franciya Prezidenti J.Shiraktıń qáwenderliginde shólkemlestirildi.
- 7.Qashan Qaraqalpaqstannıń dáslepki paytaxtı Tórtkúl qalasınıń 120 jıllıǵı belgilendi?
A)1993–jıl B)1992–jıl S)1994–jıl D)1995–jıl
- 8.Qashan Nókis qalasında Qaraqalpaq xalıq dástanı «Qırq qız» benen birge túrkiy tilles xalıqlardıń folklorlıq shıǵarmaların izertlew máselelerine arnalǵan xalıq aralıq konferenciya ótkerildi? A)1997–jılı 10–12–sentyabr kúnleri B)1998–jılı 10–12–sentyabr kúnleri S)1999–jılı 10–12–oktyabr kúnleri D)1995–jılı 10–12–oktyabr kúnleri
- 9.Aral teńizi átirapına 42 jıl dawamında hámmesi bolıp 40 mın gektar maydaǵa seksewil egilgen bolsa, 2018–2019–jılardaǵı qıs–báhar máwsiminde neshe mın gektarda toǵaylar payda etilgen? A)300mın ga B)500mın ga S)400mın ga D)600mın ga
- 10.Belgili kompozitor Q.Záretdinov tárepinen ullı shayırımız I.Yusupovtıń «Tumaris» librettosına jazılǵan eki aktlı «Tumaris» atlı ekinshi qaraqalpaq operası qashan saxnalastırıldı? A)2013–jılı B)2014–jılı S)2015–jılı D)2016–jılı.

12.Ózbekstannıń xalıq aralıq baylanısları hám jáhán jámiyetshiligindegi orını

XX ásirdiń aqırında jáhände júz bergen hám jáhanniń geosiyasiy dúzilisin hám kartasın tıp tiykarınan ózertken ózgerislerdiń qanday tariyxıy áhmiyetke iye ekenligin ańlaw hám bahalaw tariyx pániniń tiykarǵı maqseti. Socialistlik lager(SSSR) tarqalǵannan soń jańa biyǵárez mámleketler payda boldı, olar ózleriniń siyasiy ǵárezsizligin paraxat jolı menen jeńip aldı hám óz aldına jámiyetlik qatnasıqlardı jańalaw jolına tústi. Ózbekstan Respublikasınıń húkimeti basshıları aldına turaqlılıqtı saqlaw hám qáwipsizlikti bekkemlew wazıypaları eń birinshi máseleleriniń biri boldı. Turaqlılıqtı hám geosiyasiy teń salmaqlılıqtı saqlaw jaǵdaylarında ǵana regionnıń jedel hám turaqlı rawajlanıw hám jer júzilik ushın ılayıqlı sherikles bolıwı múmkin.

Ózbekstan oǵada kóp muǵdarlardaǵı tábiyiy shiyki zat qorları, sheksiz bazar hám kapital jumsaw salası ǵana bolıp qalmay kútá úlken intellektual, ruwxıy hám mádeniy imkaniyatlarǵa iye mámleket. Bunıń barlıǵı ájayıp geografıyalıq

jaylasıwı menen baylanısıp jáhände jańa siyasiy hám ekonomikalıq tártip jedel qalıplesip atırǵan jaǵdaylarda oǵada úlken geosiyasiy hám geostrategiyalıq qızıǵıwshilik tuwǵızbay qalmaydı.

Ózbekstannıń milliy qáwipsizligi onıń ushın keń máninde ne nárseni ańlatadı, usı qáwipsizlikke Ózbekstannıń kóz-qarası qanday?

Birinshiden, Ózbekstan qáwipsizliktiń bólinbesliginiń tiykar bolarlıq principleriniń bárin tolıq qollap-quwatlaydı. Qáwipsizlik – bul úzliksiz jaǵday, onıń shegarası joq.

Ekinshiden, Hár bir regionda qáwipsizlikti támiyinlew mashqalaları onday abstrakt sıpatqa iye emes. Jáne hár bir regionda óziniń ózgeshelikleri, óziniń abay etiw dárekleri hám qáwipsizlikti saqlaw faktorları bar. Hár qanday region mashqalalarınıń sheshilmegenligi hám qaralmay qalǵanlıǵı pútkil jáhände tutas bir itibar qaratılıwı múmkin, al hár qanday regionda jaǵdaydıń turaqsızlıǵı jańa geosiyasiy teń salmaqlıqtı buzıwdıń haqıyqıy qáwpin tuwǵızadı, onıń belgileri hár kún sayın anıq bolıp atır.

Úshinshiden, Óziniń geosiyasiy awhalına baylanıslı Ózbekstan jámaátlik qáwipsizlik sisteması jolǵa qoyılmaǵan regionǵa jaylasqan, bul da qáwiplerge sebep boladı. Ózbekstan haqıyqatında da yarım shenberdiń strategiyalıq orayında jaylasqan, onda Persiya qoltıǵınıń Kaspiy tenizi hám Tarimsk basseyinleriniń, yaǵnıy energiya qorlarınıń, kútá bay neft–gaz kánleri jaylasqan, pútkil jer júzilik energiya qıtshılıǵı jaǵdaylarında bular kútá jaqın jıllarda Evraziyanı hám pútkil jáhán kelesheginde sheshiwshi rol atqarıwı tiyis.

Tórtinshiden, Regionallıq jánjeller terrorizm hám zorlıq, narkobiznes hám qural–jaraqlar menen nızamsız sawda islew, adam huqıqlarınıń oǵada kóp buzılıwları sıyaqlı qáwip–qáterlerdiń hám abay etiwlerdiń turaqlı dereklerine bargan sayın jiyy aylanıp atır.

Besinshiden, Hár bir suverenli eldiń huqıqı názerde tutılıwı tiyis, óziniń milliy máplerine tiykarlana otırıp, óziniń biyǵárezligin hám turaqlı jaǵdayın támiyinlew máqsetinde anaw yamasa mınaw xalıq aralıq dúzilislerge hám qáwipsizliktiń jámaátlik shártnamalarına óziniń qatnasıw dárejesin belgilep alıwı kerek.

Altınshıdan, Ekologiyalıq hám yadro qáwipsizliginiń mashqalaları ayrıqsha dıqqattı talap etedi. Ózbekstannıń maqseti – Oraylıq Aziya regionıń yadrosız zona dep daǵazalaw.

Oraylıq Aziya mámleketleriniń óz–ara qatnasları ayrıqsha ózgeshelikleri menen ayırılıp turadı. Pútkil tariyx dawamında bul regionnıń xalıqları sırt el basqınshılarınıń eziwshiligine qarsı birge gúresip kelgen, bul xalıqlardıń wákillerin ǵárezsizlik hám óz aldına ǵárezsiz mámleketler dúziw ideyaları birlestirgen. Bul xalıqlar Túrktan dep atalǵan úlken aymaqta ásirler dawamında jasap kelgen. Oraylıq Aziya xalıqları ǵárezsizlikke eriskennen keyin birlikke kúsh salıp óz keleshegin qurıwı zárúr. Tashkentte Qazaqstan, Qırǵızstan, hám Ózbekstan

Prezidentleri tárepinen Oraylıq Aziya regionınıń suverenli mámleketleri arasında bir tutas ekonomikalıq mákan dúziw haqqındaǵı shártnamaǵa qol qoyılıwı usı joldaǵı ámeliy qádem boldı.

Oraylıq Aziya Doslıq Awqamınıń zárúr huqıqıy hám shólkemlestiriwshilik sháriyatları jaratılǵan. Mámleketler aralıq Keńes dúzilgen, Doslıq awqamınıń baǵdarların iske asırıw boyınsha atqarıw komiteti, Oraylıq Aziya birge islesiw hám rawajlanıw banki shólkemlestirilgen. Sonıń menen birge Oraylıq Aziya mámleketleri sırtqı qorǵanıw siyasatların muwapıqlastırıw maqsetinde shártnama qatnasıwshısı bolǵan ellerdiń qorǵanıw ministrleri keńesiniń ustavı tastıyqlandı. Oraylıq Aziya mámleketleri jámiyetlik–siyasiy etnikalıq hám mádeniy jaqtan hár qıylı bolsa da, birlikte kúsh toplanıp, qáwipsizlikke sırttan tuwıp atırǵan qáwiplerge qarsı turıw ushın pútkil regiondı turaqlı rawajlandırıw ushın qolay ortalıq jaratdı. Búgingi kúni Ózbekstan tolıq huqıqlı tiykarda eń abroylı, tásiiri kúshli xalıqaralıq shólkemlerdiń quramına kirgen bolıp, barlıq kontinentlerdiń bir neshe onlaǵan mámleketler menen doslıq baylanısların rawajlandırmaqta. Ózbekstannıń xalıq aralıq qatnasıqlardıń hár qıylı sub’ektleri menen baylanısları qánshelli tereń hám keń bolsa, olar menen múnásebetlerinde anıq emes jaǵdayları, mashqalalar hám sheshilmegen máseleler, kútilmegen jaǵdaylar sonshelli kem boladı. Ózbekstan 1992–jılı 2–mart kúni Birlesken Milletler Shólkemine aǵza boldı. Bugini kúni ǵalaba qáwipsizlik mashqalasına baylanıslı bolǵan xalıqaralıq shólkemler kóp túrli bolıwına qaramastan, tek BMSH ǵana qáwipsizlikti saqlaw hám támiyinlewge xızmet ete otırıp, barlıǵı aldın alıwǵa qaratılǵan diplomatiyadan baslap paraxatshılıq ornatiwǵa qaratılǵan operaciyalarǵa qatnasıwǵa deyingi kútá úlken imkaniyatlarǵa iye. Ózbekstannıń baslaması menen hám BMSHnıń qáwenderliginde 1995–jılı Tashkentte Oraylıq Aziyada regionallıq qáwipsizlik mashqalalarına baǵıshlangan xalıq aralıq seminar ótkerildi. Oǵan kóplegen xalıq aralıq shólkemler, dúnyanıń birneshe mámleketleri, sonıń ishinde AQSh, GFR, Franciya, Ullı Britaniya, Rossiya, Yaponiya, Qıtay, Hindistan, Pakistan, Iran hám basqa da ellerdiń diplomatiya hám húkimeti wákilleri qatnastı. Sonıń menen qatar, Ózbekstan BMSH kóleminde jer júzilik integraciyalawdı BMSHnıń qánigelestirilgen mekemesi bolǵan YuNESKO, jer júzilik den sawlıqtı saqlaw shólkemi, xalıqaralıq miynet shólkemi, YuNISEF hám basqada shólkemler menen keń túrde birge islesip atır. Ekonomikalıq reformalardı ámelge asırıwda Ózbekstannıń jer júzilik sheriklikke integraciyalawın támiyinlewde xalıq aralıq finans ekonomikalıq shólkemleri: xalıqaralıq valyuta fondı, jer júzilik bank, xalıq aralıq finans korporaciyası, Evropa qayta tiklew hám rawajlandırıw banki hám basqalar da abıroylı xalıqaralıq shólkemlerge aǵza boldı. Jer júzilik sheriklikke integraciyalanıwdıń quram bólegi mámleketlerdiń hár qıylı regionallıq birlespeleri menen baylanıslardı rawajlandırıwdan ibarat boladı. Ózbekstan regionallıq xalıq aralıq shólkemler bolǵan Evropa Awqamı, EQBSh, NATO, EKO, EEK(Evropa

ekonomikalıq komiteti), qosılmaslıq háreketi hám basqalar menen jemisli birge islesip atır. Ózbekstan Respublikası 1996–jılı burıńǵı awqamda Rossiyadan keyin ekinshi bolıp Evropa Awqamı menen sheriklik hám birge islesiw haqqında kelisimge qol qoyıldı. 1996–jılǵı dekabrında Lissabon sammitinde Ózbekstannıń qatnasıwı onıń EQBSh (Evropada qáwipsizlik hám birge islesiw shólkemi) menen qatnasıqların rawajlandırıwda áhmiyetli waqıya boldı. Usınıń menen birge sońǵı waqıtları Tashkentte Ózbekstannıń baslaması menen EQBShnıń bir qatar iri ánjumanları ótkerildi. EQBSh Demokratiyalıq institutlar hám insan huqıqları boyınsha Byurosı (DIIHB)nıń «Insan huqıqları boyınsha milliy institutlar» temasındaǵı xalıq aralıq seminar keńesi, Oraylıq Aziya, Evropa, Amerikadaǵı 21 mámleket ekspertleriniń, sonday-aq 29 xalıqaralıq hám húkimetlik emes, kommerciyalıq emes shólkemler wákilleriniń qatnasıwında keń túrde pikir alısıwlar ótkeriw múmkinshiligin berdi. Óz ǵárezsizligin hám suverenitetin bekkemlew, házirgi zaman áskeriy–texnikalıq jetiskenliklerinen xabardar bolıw hám áskeriy tájriybe almasıw áskeriy kadrlar tayarlawda múmkinshiliklerin keńeytiw, maqsetinde Ózbekstan NATOnıń «Paraxatshılıq jolındaǵı sheriklik» baǵdarlamasına 1995–jılı iyul ayında qosıldı.

Ózbekstan óziniń sırtqı baylanısların kóp tárepleme hám eki tárepleme tiykarda shólkemlestiriw tárepdarı. Eki tárepleme baylanıslardı keńeytiw ózara máplerdi anıǵıraq esapqa alıwǵa, bir–birewdi jaqınnan biliwge, uzaq múddetli ózara paydalı birge islesiwge bekkem tiykar salıwǵa, solay etip turaqlılıq hám qáwipsizlik ushın bekkem baza dúziwge múmkinshilik beredi.

AQSh penen eki tárepleme qatnasıqları mámleketler aralıq baylanıslardıń eń áhmiyetli baǵdarları boyınsha izbe–izlik penen rawajlanbaqta. Dúnyadaǵı jetekshi mámleket bolǵan, kútá úlken siyasiy, ekonomikalıq, áskeriy–texnikalıq, intellektuallıq potencialǵa iye AQSh penen kóp tárepleme qatnasıqlardı rawajlandırıw hám tereńlestiriw Ózbekstan ushın úlken áhmiyetke iye. Ózbekstan Amerika kompaniyaları hám firmaları menen birliktegi investiciya joybarların ámelge asırıwǵa, olar menen uzaq múddetli, óz–ara paydalı sheriklik qatnasıqların ornalıwǵa, Amerika kapitalınıń ishki bazarında qatnasıwın keńeytiwge úlken áhmiyet beredi.

Sońǵı jılları Evropadaǵı kóplegen mámleketler: Germaniya, Ullı Britaniya, Franciya, Belgiya, Portugaliya, Greciya, Chexiya, Slovakiya, Rumıniya hám basqada bir qatar mámleketler menen Ózbekstannıń tikkeley eki tárepleme qatnasıqları ádewir keńeydi hám bekkemlendi. Sonıń menen qatar, Shıǵıs hám Qubla Shıǵıs Aziya elleri – Yaponiya, Túslik Koreya, Qıtay, Vetnam, Malayziya, Hindistan, Indoneziya hám basqada mámleketler menen baylanısları bekkemlenip atır.

Regionallıq turaqlılıq dárejede integraciya processlerin rawajlandırıw máselelerin sheshiwde Ǵárezsiz Mámleketlerdiń Doslıq Awqamı(ǴMDA)

quramına kirgen eller arasında qalıplesip atırǵan qatnasıqlar ayırıqsha orın tutadı. Bunday birge islesiwge Doslıq Awqamı elleriniń jaqınlıǵı hám ekonomikalıq tárepten baylanıslıǵı menen qatar, tereń tariyxıy tamırları, mádeniy hám ruwxıy baylanısları úlken tariyxıy dáwir dawamında xalıqlar táǵdıriniń birligi de tiykar boladı. Sırtqı siyasiy iskerlik koncepciyası onıń tiykarǵı jónelisleri XXI ásirdiń tezlik penen ózgerip baratırǵan xalıqaralıq siyasiy jaǵdayında Ózbekstannıń turaqlı rawajlanıwı hám milliy qáwipsizligin bekkemlew ushın joqarı dárejede qolay sırtqı shárayatlardı jaratıw máselesi zárúr strategik áhmiyetke iye bola basladı. Soǵan baylanıslı 2012–jıldıń baslarında Prezident Ózbekstan Respublikasınıń sırtqı siyasiy iskerligi tarawında doktrinalıq hújjet islep shıǵıw baslamasın ilgeri súrdi hám 2012–jıldıń 10–sentyabrinde Ózbekstan Respublikasınıń «Sırtqı siyasiy xızmeti koncepciyası» járiyalandı. Sırtqı siyasiy xızmeti koncepciyası-bul mámleket sırtqı siyasatınıń fundamental principi hám strategiyalıq áhmiyetli jónelisleri, xalıqaralıq maydandaǵı maqset hám wazıypalardı, orta hám uzaq keleshekte Ózbekstan milliy máplerin ilgeri súriw mexanizmlerin belgilep beretuǵın qaraslardıń anıq sisteması. Usı hújjette «Mámleketimizde demokratiyalıq reformanı jánede tereńlestiriw hám puqaralıq jámiyetti rawajlandırıw koncepciyası»; «Ózbekstan Respublikasınıń xalıqaralıq shártnamaları haqqındaǵı» Qarar xalıqaralıq huqıqtıń ulıwma tán alınǵan norma hám principlerine say keledi, sonıń ishinde: BMSH Nızamına; «Insan huqıqları ulıwma jáhán deklaraciyası»na; «Xalıqaralıq huqıq principi haqqındaǵı deklaraciyaǵa; «Evropada qáwipsizlik hám birge islesiw keńesiniń Xelsinki Juwmaqlawshı aktı» sıyaqlı hújjetler mazmunınan kelip shıqqan konceptual pikirler óz kórinisin tapqan. Koncepciya «Ulıwma qaǵıydalar» hám tórt bólimnen ibarat bolıp, olar Házirgi xalıqaralıq múnásibetler sistemasındaǵı ózgerislerdi Ózbekstan Respublikası mápleri kóz qarasına bahalaw, Ózbekstan sırtqı siyasatınıń tiykarǵı maqseti, principi hám wazıypaları, áhmiyetli baǵdarları hámnda Ózbekstan Respublikası sırtqı siyasatın qalıplestiriw hám ámelge asırıw mexanizmlerine tiyisli táreplerin óz ishine aladı. Sırtqı siyasat xızmeti koncepciyası Oraylıq Aziya aymaǵına ayırıqsha itibar qaratılǵan hám «Ózbekstannıń zárúr mápleri sol aymaq penen baylanıslı» ekenligi rásmiy belgilengen. Onda Oraylıq Aziya óziniń zárúr geosiyasiy jaylasıwı hám mineral shiyki zat resurslarınıń úlken rezervlerine iye ekenligi sebepli jáhán kóleminde kúshli itibar obyektine aylanıp barmaqta. Iri mámleketler Oraylıq Aziya mámleketleriniń óz rawajlanıw modeli hám siyasiy jolın belgilewge tásir ótkeriwge urınǵanı óz maqsetlerin gózlep atırǵan sırtqı kúshlerdiń óz–ara qarsılıǵı kúsheyip baratırǵanı kórsetilgen. Sonday–aq, dúnyanıń iri mámleketleri tárepien aymaqta alıp barılıp atırǵan ózara geosiyasiy konfliktleri inabatqa alınıp, «Oraylıq Aziya mashqalaları sırtqı kúshlerdiń aralasıwısız, aymaqtaǵı mámleketlerdiń ózleri tárepien sheshiliwi zárúr», degen pikir bayan etilgen. Sonday–aq, Koncepciyada qáwipsizlikke tásir

kórsetip atırǵan dástúriy hám dástúriy emes qáwiplerdiń túrleri keńeyip baratırǵanı, mámleketimiz shegaraları janında keskinlik hám jetispewshilik oshaqlarınıń saqlanıp qalǵanlıǵı belgilengen. Sol múnásibet penen usı hújjetke Ózbekstan tınıshlıq súyer siyasat júritiwi hám áskeriy–siyasiy bloklarda qatnaspawı, hár qanday mámleketler aralıq sistemalar áskeriy–siyasiy blokqa aylanǵan táǵdirde, olardan shıǵıw huqıqın ózinde saqlap qalıwı bayan etilgen. Konceptiyada birinshi márte tómendegi zárúr qaǵıydalarǵa mór basılıp qoyıladı: «Ózbekstan ózin qońsı mámleketlerdegi qurallı qarama– qarsılıqlarǵa tartılıwınıń aldın alıw maqsetinde tiyisli sharalar kóredi; óz aymaǵında sırt el mámleketleriniń áskeriy bazaları hám obyektleri jaylastırılıwına jol qoymaydı; Ózbekstan Respublikası Qurallı Kúshleri sırt eldegi tınıshlıqsúyiwshi operaciyalarında qatnaspaydı». Ózbekstan xalqaralıq múnásibetlerde tınıshlıq súyer joldan barıp, xalıqaralıq hám mámleketler aralıq mashqalalardı urıs jolı menen sheshiwge qarsı shıǵadı hám jáhán birlikleri mámleketler arasında ákeriy shiyelenisler shıǵıwın preventiv, diplomatiyalıq qurallı sheshiwde aktiv qatnasıwdı, qarama–qarsılıqlardı keskinlestiretuǵın sebeplerge shek qoyıwǵa yaki olardı jeńiwge kúsh–ǵayrat sarıplawdı óz sırtqı siyasatınıń tiykarǵı wazıypası dep esaplaylı. Qorǵanıw doktrinasına baylanıslı, Ózbekstan jáhándegi hesh qaysı mámleketti óziniń dushpanı dep esaplamaydı, óz áskeriy qońsıların tek milliy shegaralar aylanasında jaylastırıw, óz puqaralarınıń ómiri hám qádir–qımbatın saqlaw wazıypasın óz moynına aladı, ózin ózi qorǵawday zárúr ómirlik huqıqın ámelge asıradı, mámlekettiń áskeriy qúdireti hám qorǵanıw aqılıy zárúriyat dárejesinde bolıwın támiyinleydi, sırt el mámleketleri menen áskeriy– texnikalıq birge islesiwdi tezlik penen rawajlandırıp baradı. Bunday aqılıy siyasat jáhándе qurallı mashqalalar bolıp atırǵan búgingi dáwirde tınıshlıqtı saqlaw jolında milliy dárejede alıp barılǵan zárúr iskerliktiń biri. Haqıyqatında da, házirgi waqıtta dúnya birge islesiwler izshil integraciyalasıwdı támiyinlewde, eń áwel, áskeriy kúsh emes, bálki aqılana siyasat hám diplomatiya, aqıl–parasat, pikir–alısıw hámde izshil rawajlanıp baratırǵan ekonomikalıq taraw sheshiwshi áhmiyetke iye. Tınıshlıq – turaqlı rawajlanıw kepili. Mámleketimizde demokratiyalıq reformalardıń jetiskenligi hám puqaralıq jámiyetti rawajlandırıwdıń tiykarǵı kepilligi bul tınıshlıq. Málim bolıwınsha, tınısh hám tatıw jasaw hám oǵan erisiw ullı qádiriyat bolıp, insan hám onıń ómir iskerliginiń tiykarı esaplanadı. Bul haqqında, YuNESKOnıń nızamında qatań belgilenip, «adamlar qıyalında tınıshlıqtı qorǵaw ideyaların qatar taptırıw lazım, sebebi urıs haqqında qarasar adamlardıń qıyalında tez payda boladı», –dep jazıp qoyılǵan. Tariyxta tınıshlıqsúyer insanlardan biri Hindistannıń iri siyasiy iskeri Maxatma Gandi pikirinshe « tek zorlıqsız siyasiy gúreste jeńiske erisiw múmkin». Kerisinshe jeńis, waqtı kelip, jeńiliske alıp keledi. Gandi ámeliyatında, siyasatshılar óz maqsetlerine zorlıq yaki basım ótkiziw jolı menen emes, tınıshlıq jolı menen erisse boladı hám xalqın da soǵan úyretse boladı, dep bilgen. Házirgi dáwir dúnya

júzindegı ózgerislerdiń tezlik penen ózgeriwi, aymaqlarda qarama–qarsılıqtıń, qáwip–qáterlerdiń kúsheyiwi menen klassifikaciyanadı «Arab bahári»niń xalqlar basına salǵan kúlpeti bunıń ayqın mısalı. Birǵana Awǵanstanda qánigelerdiń esabına kóre aqırǵı jeti jıl ishinde 15 mıńnan zıyat biyǵuna adamlar nabıt bolǵan. Aqırǵı toǵız jıl ishinde Irakda 162 mıń adam qırılıp ketgen, Siriyaдаǵı puqaralar urısında 4 jıl ishinde 120 mıń adam jánjeller qurbanı boldı, 6,5 million adam úy jayın taslap ketiwge májbúr bolıp, 2 millionnan zıyat puqaralar ózge mámleketlerge qashıp ketken, bunday mısallardı Afrika mámleketleri mısasında da keltiriw múmkin. Awǵanstandaǵı bar ózgerisler kópshilik xalıq aralıq siyasatshılar tárepinen júdá awır, dep bahalanbaqta. Sol krizisti saplastırıw jolı – siyasiy jol bolıp, qanday qıyın bolmasın, qarama–qarsı kúshlerdi sóylesiwler arqalı ózara kelisiwge alıp keliw, waqtınshalıq húkimet dúzip, saylawlar ótkeriw, Awǵanstan aldında turǵan awır mashqalalardı sheshiwge ótiw. Ózbekstan Awǵanstannıń ishki islerine aralaspaw, Awǵanstańǵa qarsı qaratılǵan túrli áskeriy–siyasiy birlespelerde qatnaspaw, Awǵanstan menen baylanıslarımız hám birge islesiwlerimiz tek ǵana eki tárepleme tiykarda shólkemlestiriw, awǵan xalqı tańlaǵan húkimetti qollap–quwatlaw siyasatın ózine maqul tabadı. Bunday jaqınlıq qabıl qılınǵan bir qatar nızamlar menen tastıyqlanǵan. Ózgelerdiń «oyın»larına qosılmaw, qońsı mámleketler menen tınısh jasaw, el jurttıń tınıshlıǵı hám máplerin qorgaw, tınısh hám abadan ómir, milletler hám puqaralar ara tatıwlıq, ózara mehr–aqibet hám birliktiń asırıp abaylanıwı – Ózbekstan xalqınıń ǵárezsiz rawajlanıw jolındaǵı erisken jeńisleriniń negizi.

Ózbekstan hám Awǵanstan mámleketleri arasındaǵı diplomatiyalıq baylanıslar 1992–jıl 13-oktyabrde ornatılǵan. Búgingi kúnde Ózbekstan Respublikası Awǵanstan máselesin sheshiwde óziniń maqset hám principial poziciyasına sadıq qalmaqta. Ózbekstan Awǵanstandaǵı jaǵdaydı jaqsılandırıwǵa kómek beriwde tınıshlıq súyer joybarlardı ámelge asırıw, qońsı mámlekettiń uzaq múddetli urıstan búlingen ekonomikasın tiklewde qatnasıw arqalı óz járdemin kórsetip keldi. Ásirese, usı mámleketler arasındaǵı eki tárepleme birge islesiw 2016–jılǵa kelip, izbe–izlik penen rawajlana basladı. 2017–jıl yanvarda Tashkentte eki mámleket sırtqı isler ministrlikleri arasındaǵı siyasiy másláhátlesiwlerdiń birinshi ushırasıwı bolıp ótti. Ásirese, Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń Awǵanstan boyınsha arnawlı wákilliginiń tayınlanıwı mámlekettiń eki tárepleme múnásebetlerge qaratǵan itibarı boldı. Qalaberse, mádeniyatları, qádiriyatları bir–birine jaqın bolǵan eki xalıqtıń doslasıwı uzaqlasıwdan jaqsı ekenligin hesh kimgе aytıp otırıw shárt emes. Xalıqlar birlesse, bir–biri menen doslıq baylanıslardı jolǵa qoysa, regionda tınıshlıq hám tatıwlıq, turaqlılıqtı támiyinlewdiń girewi boladı.

Mine sonday sawaplı islerdiń baslawshısı bolǵan Shavkat Mirziyoyev prezidentlik wazıypasınıń dáslepki kúnlerinde–aq Awǵanstan menen hár tárepleme birge islesiwdi jáne de jedellestiriw hám de usı mámlekette qısqa waqıtta

tınıshlıq, turaqlılıqtıń ornátılıwı, onıń ekononimkalıq hám transport infrastemasınıń tikleniwine kómeklesiw tárepdarı ekenin bildirdi. Ózbek hám awǵan xalıqların jaqın qońsılıq hám ázeliy doslıq qatnasıqları ózara baylanıstırıp turadı. Awǵanstanda tınıshlıq hám turaqlılıqtı ornátıw, ózara paydalı sheriklikti bekkemlew, sawda, ekonomikalıq, transport, mádeniy hám basqa tarawlarda birge islesiwdi rawajlandırıw boyınsha Ózbekstan tárepinen keń kólemli jumıslar ámelge asırılmaqta.

2017–jıl dekabrde Tashkentte Shavkat Mirziyoyev hám Ashraf Ğani qatnasıwında bolıp ótken sóylesiwlerde ulıwmalıq mádeniy–ruwxıy miyras belgisi bolǵan Abu Rayxan Beruniy, Alisher Nawayı, Zaxiriddin Muhammed Babur hám basqa ulamalardıń zıyarat orınların birgelikte qayta tiklew, onlaw hám abadanlastırıw boyınsha ózara kelisip alınǵan edi. Bolıp ótken usı ushırasıwda 2018–jıl Awǵanstan hám Ózbekstan ortasında birge islesiwde islenetuǵın jumıslardıń rejeleri kelisip alındı.

Termiz qalasındaǵı qánigelestirilgen emlewxanada Awǵanstan puqaralarına medicinalıq xızmet kórsetiw ushın barlıq shárayatlar jaratıldı. Awǵanstanlılar ushın ózbek tilin úyretiw, temir jol hám de basqa taraw qánigelerin tayarlaw maqsetinde Surxandárya wálayatında arnawlı bilim beriw orayı shólkemlestirildi. 100 ge jaqın Awǵanstanlı jaslar Termiz xalıqaralıq aeroportta kútip alındı. Olar Ózbekstan Respublikası Prezidenti Shavkat Mirziyoyevtıń baslaması menen shólkemlestirilgen Awgan puqaraların oqıtıwǵa arnalǵan oqıw orayında bilim alıw ushın keldi. Awǵanstanlı jaslar usı orayda eki jıl dawamında ózbek tili hám ádebiyatı baǵdarında pedagogikalıq bilim aladı. Sonnan keyin óz eline qayıp, tarawları boyınsha awǵan oqıwshılarına sabaq beredi. Orayda dáslepki basqıshta ózbek tili hám ádebiyatı bakalavriat tálim baǵdarında 97 student, solardan, 86 jigit hám 11 qızdı oqıtıw názerde tutılǵan.

Mámleketimiz basshısı eń belgili minberlerden turıp, Oraylıq Aziya regionında turaqlılıq hám qáwipsizlikti támiyinlewde Awǵanstanda tınıshlıq ornátıw strategiyalıq áhmiyetke iye ekenin ayırıqsha aytıp kelmekte. Bul haqqında pikir júrgizgende 2017–jıl 8–9–iyun kúnleri Ózbekstan Respublikası Prezidenti Shavkat Mirziyoyevtıń Astana qalasında bolıp ótken Shanxay birge islesiw shólkemi mámleket basshıları keńesiniń sammitinde shıǵıp sóyledi. Usı sammit májilisinde Mámleketimiz basshısı Ózbekstan Awǵanstanda tınısh hám tatıw turmıstı tiklew boyınsha awǵan xalqı hám xalıqaralıq birge islesiw jámiyeti jumısların jaqsı qollap–quwatlawın, sonday–aq, jaslardı túrli jat ideyalardan asıraw, olardıń zamanagóy tálim–tárbiya alıwı, kámil insan bolıp jetilisiwinde mámleketlerara birge islesiwdiń áhmiyeti úlken, ekenligin ayırıqsha atap ótti. 2018–jıl 15–mart kúni Qazaqstan paytaxtı Astana qalasında bolıp ótken Oraylıq Aziya mámleketleri basshılarınıń birinshi másláhátlik ushırasıwında Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev qatnasqan edi. Usı ushırasıwda sózge shıǵar eken: «Regionlıq

hám xalıqaralıq birge islesiwdi keńeyttiriwde Oraylıq Aziya mámleketleriniń sawda– ekonomikalıq baylanısların rawajlandırıw, bul baǵdarda turaqlı sóylesiwdi jolǵa qoyıw, ulıwma regionlıq máselelerdiń birgelikte sheshimin tabıw maqsetinde Oraylıq Aziya mámleketleri basshılarınıń másláhátlik ushırasıwın turaqlı ótkeriw keleshekte dástúrge aylanıwı kerek», dep atap ótti. Sonday–aq, usı ushırasıwda Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev Qáwipsizlik tarawındaǵı birge islesiwdiń bir qatar áhmiyetli máselelerine ayrıqsha toqtalmaqshıman dep, Awǵanstan máselesindegi Ózbekstan jetekshiligin aytıp ótken edi: «Oraylıq Aziyanıń turaqlı hám izshil rawajlanıwın támiyinlew qońsı Awǵanstanda tınıshlıqqa erisiw menen tıǵız baylanıslı. Bul máseleni sheshiwde tınıshlıq sóylesiwler ótkeriwden basqa paydalı jol joq ekenligin itibarǵa alıp, Mámleketimiz basshısı baslaması menen ótkerilgen «Tınıshlıq procesi, qáwipsizlik tarawında birge islesiw hám regionlıq sheriklik»temasında Awǵanstan boyınsha joqarı dárejedegi Tashkent xalıqaralıq konferenciyası sheńberinde 26–mart kúni paytaxtıımızda «Evropa Awqamı – Oraylıq Aziya» formatında sırtqı isler ministrliginiń gezektegi ushırasıwı shólkemlestirilgen edi. Onda Ózbekstan Respublikası sırtqı isler ministri Abdulaziz Komilov, Qazaqstan Respublikası sırtqı isler ministri Qayrat Abdraxmanov, Qırǵızstan Respublikası sırtqı isler ministri Erlan Abdildaev, Tajikston Respublikası sırtqı isler ministri Sirojiddin Aslov, Turkmenstan sırtqı isler ministri orınbasarı Vepa Xadjiev hám Evrokomissiya prezidenti orınbasarı, Evropa Awqamınıń sırtqı isler hám qáwipsizlik siyasatı boyınsha Joqarı wákili Federika Mogeriniler qatnasıp, regionlarara birge islesiwdiń áhmiyetli máseleleri sóylesildi. Konferenciya da Ózbekstan Respublikası Prezidenti Shavkat Mirziyoyev, Awǵanstan Islam Respublikası Prezidenti Muhammad Ashraf Ğani, Evropa Awqamınıń sırtqı isler hám qáwipsizlik siyasatı boyınsha Joqarı wákili Federika Mogerini, BMSHniń Awǵanstandaǵı arnawlı wákili Tadamiti Yamamoto, sonday–aq, AQSh, Ullı Britaniya, Germaniya, Italiya, Franciya, Turkiya, Rossiya, Qıtay, Hindstan, Iran, Pakistan, Qazaqstan, Qırǵızstan, Tájikstan, Túrkmestan, Saudiya Arabstanı hám Birlesken Arab Amirlikleri sırtqı siyasiy mekemeleri basshıları, 25 mámleket hám xalıqaralıq shólkemleriniń wákilleri qatnastı. Tashkent konferenciyasında Awǵanstanda 40 jıldan beri dawam etip kiyatırǵan soqlıǵısıwlar aqıbetinde kóplep adamlar qurban bolıp atırǵanı mámleket ekonomikasınıń izden shıǵıwına alıp kelip atırǵanı usı máselege sırtqı kúshlerdiń aralasıwı jaǵdaydı jáne de qıyınlastırıp atırǵanı aytıp ótildi. Tashkent konferenciyasi awǵan máselesin sheshiwde ámeliy ruwxda sóylesiw, birgelikte ulıwmalıq sheshim islep shıǵıw jolında áhmiyetli qádem boldı.

Bekkemlew ushın sorawlar

1. Prezident Shavkat Mirziyoyev qashan Qazaqstan paytaxtı Astana qalasında bolıp ótken Oraylıq Aziya mámleketleri basshılarınıń birinshi másláhátlıq ushırasıwına qatnasqan edi?

- 2.BMSh Nizamına; «Insan huqıqları ulıwma jáhán deklaraciyası»na; «Xalıqaralıq huqıq principleri haqqında»ǵı deklaraciyanıń qashan tán alǵan edi?
- 3.Qashan Ózbekstan Respublikasınıń «Sırtqı siyasiy xızmeti koncepciyası» járiyalandı?
- 4.Ǵárezsiz Ózbekstannıń qolay geosiyosiy múmkinshilikleri nelerden ibarat?
- 5.Mámleket sırtqı siyasatınıń fundamental principleri hám strategiyalıq áhmiyetli jónelisleri, xalıqaralıq maydandaǵı maqset hám wazıypalardı, orta hám uzaq keleshekte Ózbekstan milliy máplerin ilgeri súriw mexanizmlerin belgilep beretuǵın qaraslardan ibarat hújjet qaysı?

Temaǵa baylanıslı testler.

- 1.Ǵárezsiz Ózbekstannıń qolay geosiyosiy múmkinshilikleri nelerden ibarat?
1. Shıǵıs hám Batıs ortasındaǵı áyyemgi sawda-satıq 2.Evropa hám Jaqın Shıǵıstan Aziya -Tınısh okeanı regionına alıp baratuǵın jollar Oraylıq Aziyadan, onıń orayında jaylasqan Ózbekstannan ótedi 3.Ózbekstan regiondaǵı etnik, soqlıǵısıwlar narkobiznes hám hár qıylı sırtqı kúshler tárepinen xoshametlenip kelinip atırǵanlıǵı 4.Oraylıq Aziyanıń orayında jaylasqan Ózbekstan óziniń geografıyalıq jaǵdayı, 5.Usı regionda kúshler qatnası hám teń salmaqılıǵın saqlaw, ekonomikalıq integraciya procesin rawajlandırıw, 6.Turaqlılıqtı támiyinlew, sheriklıqtı bekkemlew múmkinshiligin beredi.
A) 1, 2, 3, 4, 5, 6 B)1, 2, 4, 5, 6
S)2, 3, 4, 5, 6 D)1, 2, 3, 5, 6
- 2.Ózbekstan búgingi kúnde qaysı qońsılas mámleketler ortasında baylanıstırıwshı halqa wazıypasın ótep kiyatır?
A)Qazaqstan, Qırǵızstan, Tájikistan, Túrkmestan hám Awǵanstan
B)Indiya, Pakistan, Tájikistan, Túrkmestan hám Awǵanstan
S) Qıtay, Túrkmestan hám Awǵanstan
D)Rossiya, Qazaqstan, Qırǵızstan, Tájikistan, Túrkmestan hám Awǵanstan
- 3.Ózbekstan óziniń jaylasıwına kóre Oraylıq Aziyanıń qaysı eko sociyallıq tarawları orayında jaylasqan?
1.transport 2.metallurgiya 3.tálim 4.suw sisteması 5.kommunikatsiya 6.energetika
A)1, 2, 3, B)1, 4, 5, 6
S)1, 3, 5, 6 D)2, 4, 5, 6
- 4.«Evropa Awqamı – Oraylıq Aziya» formatında sırtqı isler ministrleriniń gezektegi ushırasıwı qaysı elde shólkemlestirilgen edi.
A)Qazaqstan B)Qırǵızstan S)Tájikistan D)Ózbekstan
- 5.Ózbekstan geosiyosiy jaylasıwı tárepten qanday qolaysızlıqlardan tısqarı dep bolmaydı?
1.Ózbekstan Parsı qoltıqı, Kaspiy teńizi hawızı hám Tarım hawızınıń neft hám gazge júdá bay kánleri jaylasqan yarım halqanıń strategiyalıq orayında

jaylasqanlığı

2.Bul aymaqta pútkil dúnyada energiya deficitligi sharayatında kóplegen mámleketlerdiń bir-birine uyqas kelmaytuǵın mápleri

3.Ekologiyalıq

4.Oraylıq Aziyanıń orayında jaylasqan Ózbekstan óziniń geografiyalıq jaǵdayı,

5.Ishki waqıyalar ele da tamamlanbaǵan Awǵanstan sıyaqlı mámleket menen shegara qatarlıǵı

6.Ózbekstan tikkeley teńizge shıǵa almaytuǵını, bunıń ústine teńiz portlarınan eń uzaqta jaylasqan mámleket

7.Qara teńiz, Baltıq teńizi, Yapon teńizi hám Arqa teńizlerge alıp shıǵıwshı eń qısqa temirjoli derlıq 3 mın kilometrdi qurawı

8.Usı regionda kúshler qatnası hám teń salmaqlılıǵın saqlaw, ekonomikalıq integraciya procesin rawajlandırıw 9.Turaqlılıqtı támiyinlew, sheriklikti bekkemlew múmkinshiligine iye

A) 1, 2, 3, 5, 6, 7 B)1, 2, 3, 5, 6, 7

S)2, 3, 5, 6, 8, 9 D)1, 3, 5, 7, 9

6.Ózbekstan Respublikasına qıyınshılıq tuwdıratuǵın qanday máseleleri bar. ?

A)uzınlıǵı 150 hám odan kóp kilometrli dáryalar 50 den asqan bolıwına qaramastan, onıń suw resursları sheklengen hám ekologiyalıq máseleleri

B)Aral apatshılıǵı S)xalıq sanınıń kóbeyip barıwı D)A hám B

7.Ózbekstan sırtqı siyasatınıń ruwxıy baǵdarı nelerden ibarat?

A)adamgershilik, áshkaralıq, óziniń salamat múmkinshiliklerine tayanish B) xalıq aralıq sheriklikti alıp barıwda teń huqıqlı subyekt retinde qatnasıw, basqa mámleketlerdiń suverenitetin húrmet qılıw

S)dawlardı tınısh jol menen sheshiw, basqa mámleketlerdiń ishki jumıslarına aralaspaw áskeriy bloklarǵa qosılmaslıq

D)mámleketlerdiń suverenli teńligin tán alıw, kúsh isletpew yamasa kúsh penen abay etpew, shegara qol qatılmaslıǵın ózi támiyinlew.

8.Ózbekstan búgingi kúnge shekem neshe mámleket menen rásmiy diplomatiyalıq munasábetler ornatqan? A)123 B)133 S)145 D)150

9.Ózbekstanda neshe xalıq aralıq shólkemlerdiń wákilxanaları jumıs alıp baradı?

A)11 B)45 S)23 D)31

10.Tashkentte neshe shet el elshixanaları jumıs alıp baradı? .

A) 34 B)51 S)45 D)35

13.Ózbekstan Respublikası Prezidenti Shavkat Mirziyoyev bashılıǵında jańalanıp atırǵan Ózbekstan:milliy tikleniwden-milliy rawajlanıwǵa qaray.

Prezidentimiz Ğarezsizliktiń 28 jıllıǵı bayramında «Milliy tikleniwden – milliy rawajlanıwǵa qaray» degen iygilikli ideyanıń búgingi rawajlanıw

dáwiriniń baslı uranı ekenin ayırıqsha atap ótti. Haqıyqatında da, «Bunnan jigirma segiz jıl aldın Birinshi Prezidentimiz Islam Abduǵanievich Karimov xalqımız hám jáhán jámiyetshiligine Ózbekstan Respublikasınıń mámleketlik ǵárezsizligin daǵazaladı. Ótken qısqa dáwirde Ózbekstan mashaqatlı, sonıń menen birge, dańqlı ǵárezsizlik jolın basıp ótti. Márt hám jigerli xalqımız qanshelli qıyın hám awır sınavlarǵa dus kelmesin, óziniń bekkem jigerliligin kórsetip, ózi tańlap alǵan ǵárezsizlik jolına mudamı sadıq bolıp kelmekte.

Búgin Ózbekstan óz rawajlanıwınıń jańa basqıshına isenimli qádem qoymaқта. Mámleketimizdi modernizaciyalaw, insan huqıq hám erkinliklerin, nızam ústinligin támiyinlew tiykarında Ózbekstannıń jańa, demokratiyalıq kelbeti jaratılmaқта. Bul boyınsha « Háreketler strategiyası»nda belgilep berilgen «Milliy tikleniwden – milliy rawajlanıwǵa qaray» degen baslı ideya biz ushın úlgi bolıp xızmet etpekte.

Milliy rawajlanıw degende, biz mámleketimiz rawajlanıwı, xalqımızdıń turmıs dárejesi hám sapasın hár tárepleme joqarı basqıshqa kóteriwdi túsinemiz.

Elimizde sociallıq rawajlanıw boyınsha ózine tán sistema qalıplespekte. Bul boyınsha «Abat awıl», «Abat máhálle», «Jaslar – keleshegimiz», «Bes unamlı baslama» sıyaqlı baǵdarlamamız xalıqtı jańasha pikirlew hám islewge baǵdarlawda áhmiyeti úlken. Bunıń nátiyjesinde júzlep rayon, qala hám awıllardıń arxitekturalıq kelbeti túpten jańalandı. Mısal ushın, pútkil mámleket boylap keń qulash jayıp atırǵan 5 ÁHMIYETLI BASLAMAnı ámelge asırıwda júdá úlken iygiliikli ideya, hikmetli, ilimiy sana ónimi bolǵan ullı maqsetler bar.

Sonnan, perzentlerimizdi muzıka, súwretlew óneri, ádebiyat, teatr hám kórkem óner menen doslıqqa shaqırıwshı **BIRINSHI BASLAMA** joqarı talǵam, joqarı parasat iyelerin tárbiyalawǵa qaratılǵan umtılıslardı ózinde jámlegen. Aqırı bir ǵana muzıkanıń ózi insan ruwxıyatına unamlı tásir etiwshi qúdiretli kúsh esaplanadı. Kórkem óner jaqsılıqqa shaqıradı. Bul baslama boyınsha 2019–2020–jıllarda 14 jastan 30 jasqa shekem bolǵan 2 million jastı mádeniyat hám kórkem óner tarawına tartıw kózde tutılǵan. Sonday–aq, balalar muzıka hám kórkem óner mekteplerinde qosımsha klaslar, mádeniyat oraylarında saz shertiw, qosıq aytıw, súwretlew óneri dógerekleri, háweskerlik teatr jámaátleri hám balalar ansamblleri dúzildi.

EKINSHI BASLAMA – jaslardı fizikalıq tárbiya, fizikalıq mádeniyat hám sportqa bolǵan qızıǵıwshılıǵın qollap quwatlaw– hár tárepleme salamat áwladtı kámalǵa keltiriw degeni. Sebebi qáddi–qáwmeti tik, fizikalıq jaqtan kúshli hám salamat, ruwxıy tetik, aqlıy jaqtan jetik ul–qızlar ǵana progressiv boladı.

Jaslardıń kompyuter hám internetten nátiyjeli paydalanıwına sharayat jaratıwǵa qaratılǵan **ÚSHINSHI BASLAMA** keleshegimiz iyeleriniń házirgi informaciya texnologiyaları ásirinde zamanǵa say bolıwına imkaniyat jaratadı.

Búgin kompyuter–qaǵaz–qálem, kalkulyator, televizor, gazeta

dárejesindegi jańa qural, oqıw quralı, zamanagóy bilim deregi. Internet – pútkil xalıqaralıq kitapxana, sheksiz imkánıyatlar dúnyası. Jáhánge tereń názer salıwshı Ózbekstan perzentleri teńleslerinen artta qalmawı ushın, zamanagóy kompyuter texnologiya kónlikpelerin iyelewi shárt.

Jaslar ruwxıyatın rawajlandırıw, olar arsında kitapqumarlıqtı keń úgit–násiyatlaw **TÓRTINSHI BASLAMANIŇ** tiykarın quraydı. Sebebi, joqarı talgám, joqarı parasatqa iye, fizikalıq jaqtan salamat, zamanagóy informaciya texnologiyaların puqta iyelegen jaslarımız, álbette, ilimli, bilimli bolıwı kerek. Bilim, sananı qalıplestiriw deregi bolsa–kitapsız kámalatqa, aǵartıwshılıqqa, joqarı ruwxıylıqqa erisip bolmaydı.

Hayal–qızlardı jumıs penen támiyinlewge qaratılǵan **BESINSHI BASLAMANIŇ** áhmiyeti de sheksiz. Onıń negizinde jámiyette hayal–qızlar óz ornına, abıroyına iye bolsın, degen iygilikli maqsetler jámlengen. Bul gender teńligi, múnásip miynet tárbiyası, hayallardı miynet penen bánt etiw ushın birinshi imkaniyatlar esigi.

Bes baslama – názik talgamlı, sanalı hám dúnyaǵa kózqarası keń, fizikalıq hám ruwxıy jaqtan salamat perzentlerimizdiń óz keleshegin isenim menen qurıwı hám de Watan rawajlanıwına úles qosa alatuǵın jetik insan bolıp jetisiwine bekkem tiykarboladı. Bes baslama – mádeniyat, aǵartıwshilik, ruwxıylıq hám sport, kompyuter hám informaciya texnologiyaları hám jańa jumıs orınların ózinde birlestirgen birden bir innovaciyalıq ortalıq.

Bes baslama –shaxs kámalatı ushın zárúr bolǵan 5 áhmiyetli faktordı, ózgeshelik, qásiyet, pazıyletti qalıplestiriw ushın birden- bir mákanda barlıq zárúr shárt–sharayatlardı jaratıw degendi ańlatadı. Bes baslama – «Elimizge xızmet etiwde hújdanlı, insaplı hám hadal bolıwımız shárt!», dep qatań wáde bergen, zeyini ótkir, mádeniyatlı, hújdanlı, fizikalıq jaqtan shınıqqan, kreativ pikirleytuǵın, jaslardı tárbiyalaw degendi bildiredi.

Bes baslama – jańalanıp atırǵan Ózbekstannıń jańa áwladın jetilistiriwdiń eń maqul paradigması – koncepciyası.

Eger bul baslamalardıń barlıǵı bir orında, yaǵnıy máhállede jámlesse, usı máhálle perzentleri baxıtlı boladı. Óz jumısına, dáramatına, shańaraq párawanlıǵına erisiwi bul ideyanıń baslı maqseti.

Máhállelerde mádeniyat orayları, zamanagóy kitapxanalar, kitap oqıw ushın qolay orınlar, zamanagóy dógerekler, kompyuter hám tezligi kúshli internet, Wi-Fi tarmaqları, kovorking xanaları, sanlı texnologiyalar oqıw orayları, amfiteatrlar, universal sport maydanları qurılmaqta. Bul obyektlar zárúr oqıw qollanbaları, kórkem ádebiyatlar, muzıka hám saz ásbapları, sport úskeneleri, optik talshıqlı baylanıs liniyalari menen támiyinlenbekte. Hayal–qızlarımız ushın turaqlı, múnásip jumıs orınları jaratılıp atır.

Ilim, tálim–tárbiya, densawlıqtı saqlaw, mádeniyat hám sport tarawlarında

da úlken ózgerisler júz bermekte. Biz ulıwma bilimlendiriw mekteplerine 11 jıllıq sistema tiklendi. Mektep tálimin rawajlandırıw máselesi ullı ulıwma milliy maqsetke, ulıwmaxalıqlıq háreketke aylanbaqta. Mısal ushın, keyingi jıllarda Prezidentimiz tárepinen xalıq tálimi sistemasına tiyisli 6 páрман hám qarar, Ministrler Kabinetiniń 21 qararı qabıl etilip, bul tarawdağı reformalardıń huqıqıy–normativ tiykarları bekkemlendi.

Ata–analar, jámáátshiliktiń tilekleri esapqa alınıp, elimizde 11 jıllıq mektep tálimi sisteması tiklendi. Sońğı úsh jılda 157 ulıwma bilimlendiriw mektebi jańadan qurıldı.

Ullı babalarımız – Mirza Ulugbek hám Muhammed Xorezmiy atındağı qábiletli balalar mektepleri, Hamid Alimjan hám Zulfiya, Erkin Vohidov, Abdulla Oripov, Ibrayım Yusupov, Ishoqxon Ibrat, Muhammad Yusuf, Halima Xudoyberdieva atları menen atalğan dóretiwshilik mektepleri, «Temurbekler mektebi», Prezident mektepleri, jeke menshik mektepler sıyaqlı jańa hám zamanagóy úlgi-degi bilim dárgayları shólkemlestirilgeni jurtımız perzentleri ushın tálim–tárbiya alıw boyınsha jańa imkaniyatlar ashıp bermekte.

Búgingi kúnde mámleketimizde joqarı bilimlendiriw tarawı da jedel rawajlanbaqta. 35 ten ziyat jańa joqarı oqıw orınları shólkemlestirildi hám olardıń ulıwma sanı 150 ge jetti. Bulardıń 25 i abıroylı shet el universitetleriniń filialları ekenin ayrıqsha atap ótiw lazım. Mámleketimizdiń mádeniy turmısında da úlken ózgerisler júz bermekte.

Birinshi márte Shahrısabz qalasında Xalıq aralıq maqom kórkem óneri konferenciyası, Termiz qalasında Xalıq aralıq baqsıshılıq óneri festivalı tabıslı ótkerildi. Samarqand qalasında joqarı sapa hám bálent ruwx penen ótkerilgen «Sharq taronaları» xalıq aralıq muzıka festivalı tákirarlanbas klassik kórkem ónerimizdi jáne bir márte dúnyağa kórsetti.

Biz ruwxıylıq hám aǵartıwshılıq isin watanpárwarlıq isi, hújdan isi, Ózbekstanda ruwxıy jańalanıwlar, eń áweli, til siyosatında óz sáwleleniwini taptı. Haqıyqatında da, ǵárezsizlik qarsańında–aq ózbek tiline mámleketlik til biyliginiń beriliwi úlken tariyxıy áhmiyetke iye waqıya boldı. Mámleketlik til biyligi 1989–jıl 21-oktyabrde qabıl etilip, Ózbekstan Respublikası Konstituciyasında huqıqıy jaqtan bekkemlendi «Ózbekstan Respublikasınıń mámleketlik tili ózbek tili» dep atap ótilgen.

Ózbekstan Respublikası Oliy Kengashi tárepinen 1993–jıl 2–sentyabrde «Latın jazıwına tiykarlangan ózbek álipbesin engiziw haqqında»ǵı Nızam qabıl etildi, jańa álipbe ózbek tiliniń milliy ózgesheliklerin jazıwda tolıǵıraq sáwlelendiriw imkaniyatın berdi.

Ǵárezsizlik jıllarında ámelge asırılğan úlken islerden jáne biri – ilim hám mádeniyat rawajına úlken úles qosqan ullı watanlaslardıń tuwılğan sáneleri belgileniwine ózbek xalqı mámleketshiligi, ilimi, mádeniyatı tariyxın, despotlıq

dúzim jıllarında umıtılğan ullı babalarımızdıń múbárek atların qayta tiklewdey sawaplı istıń ajıralmas bir bólimi sıpatında qaraldı.

Islam álemi danıshpanları 1995-jıl Isa at–Termiziydıń 1200 jıllıǵı, 1998-jıl Imam al–Buxoriy tuwılǵanınıń 1225 jıllıǵı, 2000-jıl Abu Mansur al–Moturudiydıń 1130 jıllıǵı, 1995-jıl Mahmud az–Zamaxshariydıń 920 jıllıǵı, 1995-jıl Najmiddin Kubronıń 850 jıllıǵı, Burxoniddin al–Marǵinoniydıń 910 jıllıǵı, 1993-jıl Bahovuddin Naqshbandtıń 675 jıllıǵı, Xoja Ahrar Valiydıń 600 jıllıǵı keń túrde belgilendi.

Ózbekstan Respublikası Birinshi Prezidenti Islam Karimovtıń 1990–jıl 2–iyundaǵı «Musılmanlardıń Saudiya Arabstanına haj qılıwı haqqında» ǵı pármanına muwapıq, 1990–jıldan baslap Ózbekstan musılmanları Makka hám Madınaǵa haj qılıw imkaniyatına iye boldı. Prezidenttiń arnawlı pármanı menen Oraza hayıtı hám Qurban hayıtı kúnleriniń turaqlı túrde bayram qılınıp, dem alıw kúni dep daǵazalanıwı da Ózbekstan húkimetiniń xalqımızdıń áyyemgi úrp–ádet, dástúrlerine bolǵan húrmetiniń belgisi boldı.

Usınday kóz-qaras pútkil xalqımız, ásirese, jaslarımız tárepinen keń hám qızǵın qollap–quwatlanıp atırǵanı ruwxıy tárbiyanıń qanshelli aktual áhmiyetke iye ekenin kórsetedi. Jaslarǵa tiyisli mámleketlik siyasat–jámiyet rawajınıń faktori. 2016–jılı 14–sentyabrde Ózbekstan Respublikasınıń «Jaslarǵa tiyisli mámleketlik siyasatı haqqında» ǵı jańa Nızamı qabıl etildi.

Jaslarǵa tiyisli mámleketlik siyasat áhmiyetli siyasiy baǵdar sıpatında izshil process bolıp, ol jaslar abıroyı hám turmısı menen baylanıslı bolǵan haqıyqatlıqtıń bas qásiyetlerin ózinde sáwlelendiredi.

Prezidentimizdıń 2017–jıl 5–iyuldaǵı «Jaslarǵa tiyisli mámleketlik siyasat nátiyjeliligini arttırıw hám Ózbekstan jaslar awqamı xızmetin qollap–quwatlaw haqqında» ǵı PF–5106–sanlı pármanı qabıl etildi. Pármanǵa muwapıq, jaslarǵa tiyisli mámleketlik siyasatı izshil hám nátiyjeli ámelge asırıw, jaslardı hár tárepleme qollap–quwatlaw, huqıq hám nızamlıq máplerin qorgaw sistemasın túpten reformalaw maqsetinde Ózbekstan «Kamolot» jaslar jámiyetlik háreketi negizinde Ózbekstan jaslar awqamı dúzildi. Mámleketimiz Prezidenti baslaması menen Ózbekstan jaslar awqamı dúzilgen kún – 30–iyun sánesi mámleketimizde «Jaslar kúni» sıpatında belgilenedi.

Jaslar awqamı respublikamızda jaslarǵa tiyisli mámleketlik siyasatınıń ámelge asırılıwında mámleket organları, mámleketlik emes kommerciyalıq emes shólkemleri hám puqaralıq jámiyetiniń basqa institutları menen nátiyjeli birge islesiwdi támiyinlewshi, «Jaslar–keleshek qurıwshısı» uranı astında professional iskerlikti ámelge asırıwshı dúzilmege aylanadı. Jaslarǵa tiyisli mámleketlik siyasatı ámelge asırıwda qatnasıwshı wákillikli mákemeler xızmeti ústinen nátiyjeli jámáátshilik qadaǵalawın shólkemlestiriw, nátiyjesi boyınsha tásirsheń sharalar kóriw maqsetinde Ózbekstan jaslar awqamınıń huqıqıy hám ámeliy

minnetlemeleri keñeytildi, tiyisli imkaniyat hám jeñillikler berildi.

2017–jıl 22–avgust kúni Ózbekstan Respublikası Joqarı hám orta arnawlı bilimlendiriw ministrligi hám Ózbekstan jaslar awqamı Oraylıq Keñesiniń qospa qararı hám sol tiykarda joqarı bilimlendiriw sistemasındaǵı baslanǵısh shólkemleri strukturası tastıyqlandı.

2017–jılı 5–avgust kúni Ózbekstan jaslar awqamı Oraylıq Keñesi menen kelisilgen halda «Joqarı bilimlendiriw sistemasında jaslarǵa tiyisli mámleketlik siyasattı ámelge asırıwǵa qaratılǵan shara–ilajlar baǵdarlaması» tastıyqlandı. Oǵan muwapıq joqarı oqıw orınlarına «Joqarı oqıw orınlarınıń Jaslar awqamında islegen 35 jastan asqan kadrlardı usı oqıw ornında alıp qalıw, yaǵnıy oǵan túrli baǵdardaǵı lawazımlardan birin beriw sharasın kóriw» tapsırması berildi.

Ózbekstan sportshıları Indoneziyanıń Jakarta hám Palembang qalalarında ótkerilgen XVIII Aziya oyunlarında 21 altın, 24 gúmis hám 25 bronza medalların qolǵa kiritip, jámi 70 medal menen ulıwma jámáát esabında 5–orındı iyeledi.

Ózbekstan saylandı komandası jazǵı Aziya oyunlarındaǵı qatnası tariyxında altın, gúmis hám bronza medallar sanı hám ulıwma medallar sanı boyınsha eń jaqsı nátiyjeni qolǵa kiritti.

Huqıqıy rawajlanıw: insan huqıqları.

Ózbekstan insan huqıqları hám erkinliklerin támiyinlew boyınsha erkin siyasatın dawam ettirmekte hám bul siyasat xalıq aralıq jámiyetshilik tárepinen tán alınbaqta.

Ótken dáwir dawamında sud–huqıq sistemasın reformalaw hám jinayat nızamshılıǵın liberallastırıw boyınsha ámelge asırılǵan reformalar izbe–izligin tómendegi basqışlarǵa ajratıw múmkin:

Birinshi basqış, 1991–2000–jıllardı óz ishine alıp, bul dáwirde, jańa mámleket hám jámiyet tiklewdiń aqılǵa muwapıq strategiyası islep shıǵıldı. Sud hákimiyatınıń ǵárezsizligin támiyinlewdiń huqıqıy tiykarları jaratılıp, mámleketimiz tariyxında birinshi ret Konstituciyalıq sud tiklenip, jańa mazmundaǵı ulıwma yurisdikciya sudları, xojalıq sudları engizildi. «Sudlar haqqında» ǵı Nızam, jinayat kodeksi, jinayat–processual kodeksi, ádil sudlawǵa tán nızamshılıq bazası júzege keldi.

Ekinshi basqış, 2001–2009–jıllardı óz ishine alıp, bul basqış aktiv demokratiyalıq jańalanıwlar hám mámleketti modernizaciyalaw dáwiri bolıp, bunda ekonomikanıń turaqlı rawajlanıwı, siyasiy turmıs, nızamshılıq, sud–huqıq sisteması hám sociallıq tarawlardı sistemalı reformalaw támiyinlendi.

Úshinshi basqış, 2010–jıldan 2016–jılǵa shekem bolǵan dáwirdi óz ishine alıp, usı basqıştaǵı sud–huqıq reformaları Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2010–jıl 12–dekabrde Oliy Majlis Nızamshılıq palatası hám Senatınıń qospa jıynalıısında sóylegen «Mámleketimizde demokratiyalıq reformalardı jáne de tereńlestiriw hám puqaralıq jámiyetin rawajlandırıw .konceptiyası menen

baylanisli. Onda kúshli puqaralıq jámiyetine tiykarlangan huqıqıy mámleket tiklewde sud–huqıq sistemasın izshil reformalawdıń eń áhmiyetli tárepleri sáwlelendi.

Tórtinshi basqısh, Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2016–jıl 21–oktyabrdegi «Sud–huqıq sistemasın jáne de reformalaw, puqaralardıń huqıq hám erkinliklerin isenimli qorgaw kepilliklerin kúsheytiw shara–ilajları haqqında» ǵı Pármanı, 2017–jıl 7–fevraldaǵı Pármanı menen tastıyqlanǵan sud huqıq sistemasın reformalawdıń izshil ámelge asırılıwınıń tórtinshi basqıshın baslap berdi. «2017–2021–jıllarda Ózbekstan Respublikasını rawajlandırıwdıń bes jetekshi baǵdarı boyınsha Háreketler strategiyası», 2017–jıl 20–fevralda «Ózbekstan Respublikası sud sisteması strukturasını tıp–tiykarınan jetilistiriw hám xızmet ónimdarlıǵın arttırıw shara–ilajları haqqında» ǵı Pármanınıń qabıllanıwı menen sapa jaǵınan jańa dáwir baslandı. Mámleketimizde qamalǵanlardı ápiw etiw instituti engizildi. Keyingi úsh jılda jeti mártebe ápiw (amnistiya) daǵazalandı. Nátiyjede qılmısınan shın kewilden pushayman bolıp, dúzeliw jolına qatań ótken 4 mıńǵa jaqın jinayatshı jazanı ótew orınlarınan azat etildi.

Jaslar arasında salamat turmıs tárizin bekkemlew, ásirese, olardıń derlik 50 payızın quraytuǵın qız balalardı turmısqa tayarlaw, jámlespegen jaslar menen islesiw, shańaraqlardıń ajırasıwları, óspirimler arasında jinayatshılıq jaǵdaylarınń aldın alıw aktual wazıypa bolıp qalmaqta.

Ǵárezsizlik bayramı qarsasında Qaraqalpaqstan Respublikası Jaslıq qorǵanındaǵı jazanı orınlaw koloniyası jabılıwı insan huqıqlarınıń qorǵalıwınan derek beredi. Bul tariyxıy qádem mámleketimizde insan huqıq hám erkinliklerin qorgaw waqtınshalıq kampaniya emes, al mámleket siyasatı dárejesindegi úzliksiz process ekenin kórsetedi.

Ózbekstan ǵárezsizligi daǵazalanıwdan baslap–aq, bazar ekonomikasına ótiw baslandı. Bul basqıshpa–basqısh ótiwden ibarat bolıp, bazar ekonomikasına baza tayarlaw jáne de barlıq bazar mexanizmlerin payda etiw hám xalıqtıń psixologiyasını bazar qatnasıqlarına beyimlestiriw kerek edi. Bazar qatnasıqlarına ótiw dáwirinde mámleket ekonomikalıq jetekshi tarawların qollap–quwatladı, isbilermenlik hám basqa da bazar mexanizmlerin payda etiwge basshılıq etedi. Onda awıl xojalıǵı hám oǵan tiyisli qayta islew sanaat tarawların rawajlandırıw, bazar ekonomikası jaǵdayında miynet etetuǵın joqarı qániygeligi kadrlar tayarlaw ilajları kórildi.

Mámleket óz potencialına tolıq isengen halda tábiyiy baylıqlardan aqılǵa muwapıq paydalanıp, alǵa qoyǵan maqsetlerge izshil qádem qoydı.

Sociallıq–ekonomikalıq, mádeniy rawajlanıw tarawında, sońǵı jıllarda mámleket hám jámiyet basqarıwı, sud–huqıq sistemasın jetilistiriw, mámleketimizdiń qorǵanıw qúdiretin bekkemlew, haqıyqıy bazar ekonomikasına ótiw boyınsha úlken isler ámelge asırıldı. Jeke múlkk hám isbilermenlik ushın keń

sharayat hám imkánıyatlar jaratıp berilmekte. Makroekonomikanıń turaqlılıǵı támiyinlendi.

Awıl xojalıǵında túp reformalar, zamanagóy, perspektivalı tarmaqlarǵa tiykar salındı, klaster sisteması jolǵa qoyıldı, fermer xojalıqlarınıń nátiyjeliligini kúsheytiw boyınsha ámeliy isler alıp barıldı.

Densawlıqtı saqlaw tarawınıń materiallıq–texnikalıq bazası hám kadrlar potencialın bekkemlew mudamı itibar orayında bolıp kelmekte. Jurtımızda kóplep jańa emlewxanalar, medicina orayları, shańaraqlıq hám jeke klinikalar xızmeti jolǵa qoyıldı.

Keyingi jıllarda kem támiyinlengen, mayıplıǵı bolǵan insanlar, jaslar, hayal–qızlar, kekse áwlad wákillerin sociallıq jaqtan qorǵaw mámleket siyasatınıń baslı baǵdarına aylandı. Bul boyınsha Medicinalıq–sociallıq xızmetler agentligi mayıplıǵı bolǵan insanlardı qollap–quwatlaw qorı shólkemlestirildi.

Pedagog xızmetkerler miynetin xoshametlew boyınsha oqıtıwshılardıń miynet haqı ortasha 2,5 esege arttırıldı. Uzaq rayonlarǵa barıp islep atırǵan pedagog kadrlar miynetin xoshametlew boyınsha anıq ólshemler belgilendi. Olarǵa 50 payızǵa shekem qosımsha aylıq ústemeler tólendi. Napaqa jasında xızmetin dawam ettirip atırǵan oqıtıwshılardıń napaqası tolıq muǵdarda berilmekte. Xalıqtı úy–jay menen támiyinlew boyınsha dáwir baslandı.

Ózbekstan jaslar awqamı sistemalarında nátiyjeli xızmet alıp barıp atırǵan xızmetkerlerdi qollap–quwatlaw maqsetinde olardı mámleket basqarıwı organlarındaǵı kadrlar qorına kiritiw mexanizmi islep shıǵılıp jaslarǵa tiyisli mámleketlik siyasattı ámelge asırıw maqsetinde «Jaslar – keleshegimiz» Mámleketlik baǵdarlaması qabıl etildi. Bul baǵdarlama orınlanıwı ushın 786 milliard som qarjı ajratıldı sonıń nátiyjesinde, sonnan, 100 mıńnan aslam jaslardıń bántligi támiyinlendi. Jas shańaraqlardı zamanagóy úy–jaylar menen támiyinlew, jaslardı jumısqa ornalastırıw, kásip–ónerge tayarlaw hám qayta tayarlaw boyınsha belgilengen úlken kólemdegi isler izbe–iz dawam ettiriledi. Jaslardıń mámleketimiz turmısındaǵı demokratiyalıq processlerde belsene qatnasıwına, olardıń siyasiy hám social potencialın arttırıwǵa ayırıqsha itibar qaratıwdı talap etedi.

Bul baǵdarda óz quramında 7 million 680 mıń aǵzanı birlestirgen Jaslar awqamı tárepinen orınlarda alıp barılıp atırǵan jumıslardı jáne de kúsheytiw zárúr Usı bes baslama tiykarında jaslardıń biznes proektleri ushın «Jaslar – keleshegimiz» fondı tárepinen búgingi kúнге shekem 692 milliard 400 million somlıq jeńilletilgen kreditler ajratılıp, 25 mıńǵa jaqın jańa jumıs ornı jaratıldı, Respublikamız boyınsha 125 dana «Jaslar miynet gúzarı», 19 dana «Jas isbilermenler» kovorking orayı paydalanıwǵa tapsırıldı.

2007–jılı respublika xalqınıń den sawlıǵın bekkemlew, kórsetilip atırǵan medicinalıq xızmettiń sapasın jaqsılaw maqsetinde 2 milliardtan aslam qarjı

jumsaldı. Onkologiyalıq dispanser hám qıstawlı medicinalıq járdem orayına bahası 440 mın dollardan aslam bolğan zamanagóy ásbap–úskeneler alındı. Nókiste barlıq qolaylıqlarğa iye sport manejiniń iske túsiriliwi–sportqa qızıǵıwshı jaslarımızdın talantın júzege shıǵarıwda úlken basqısh boldı.

Búgingi kúnde Ózbekstan óz puqaralarınıń huqıq hám máplerin, olar qay jerde bolıwına qaramastan, qorgawğa iye mámleket sıpatında ózin kórsetpekte. Shet ellerde islep atırǵan hám oqıp atırǵan watanlaslarımız benen baylanıslar bekkemlenip, olardıń huqıq hám mápleri támiyinlenbekte. Ózbekstanǵa qayıp, jumıs yamasa oqıw xızmetin dawam ettiriw niyetinde bolğan puqaralarımız ushın zárúr sharayatlar jaratılmaqta.

2021-jılı 156 watanlasımız – tiykarınan hayallar hám balalar jawıngerlik háreketler dawam etip atırǵan Siriyanan qaytarıp alıp kelindi hám olardıń puqaralıq huqıqları tiklendi.

Siyasiy rawajlanıw: sırtqı siyaset.

Házirgi zaman jaǵdaylarında jáhán kóleminde qawipsizlikti támiyinlew hám teń salmaqlıqqa erisiw máqsetlerinde jańa biyǵárez mámleketlerdin qawipsizlik hám turaqlı rawajlanıw mashqalaları úlken áhmiyetke iye boladı. Globalıasıw jańa biyǵárez mámleketlerdin júzege keliwi mámleketlerdin hám xalıqlardıń turaqlasıwın támiyinlew XXI ásir bosaǵasında qawipsizliktiń jańa modellerin islep shıǵıw ushın jańa kóz–qaraslardı izlestiriwdi talap etti.

Házirgi kúnde kópshilik rawajlanǵan mámleketlerdin ideologiyası ulıwma insanıy qádriyatlar hám demokratiyalıq principierge tiykarlanadı. Olarda tınıshlıq hám rawajlanıw, insan huqıqları hám erkinligi, milliy hám diniy tatıwlıq ideyaları áhmiyetli bolıp usı principler ushın xızmet etedi. Sol sebepli de basqa mámleketler kibi, biziń mámlekette de sociallıq–siyasiy turaqlılıq rawajlanıwdı támiyinlewde tınıshlıq súyiwshi siyasattın pozitiv táreplerin rawajlandırıw zárúr bolıp esaplanadı.

Házirgi waqıtta Ózbekstan sırtqı siyaset tarawında da belsendi hám nátiyjeli jumıs alıp barmaqta. Uzaq hám jaqındaǵı barlıq mámleketler, xalıq aralıq shólkemler menen baylanıslar kem–kemnen keńeyip, rawajlanıp atır.

Oraylıq Aziya mámleketleri menen jaqsı qońsıshılıq qatnasları ornatılıp, ózara mápli baylanıslar jolǵa qoyılmaqta. Mıńlap ápiwayı adamlardıń shegaralardan biymálel ótiwi, regionımız boylap erkin háreketleniwi, aǵayın–tuwǵanları menen bardı–keldi islewi ushın barlıq sharayat jaratıldı.

Ózbekstan regionallıq qawipsizlikti támiyinlew boyınsha shara–ilajlardı ámelge asırıwda, Awǵanstanda tınıshlıq ornatiwǵa qaratılǵan sóylesiwlerde belsendi qatnastı.

Bulardıń barlıǵı mámleketimizdin xalıqaralıq maydandaǵı abıray– itibarın arttırıwda, elimizdin sheriklerin kóbeytiwde áhmiyetli turmısımızda tınıshlıq–tatıwlıq, milletler hám dinler ortasında doslıq hám tilekleslik bekkemlenip barmaqta.

Demokratiyalıq rawajlanıw: xalıq penen pikirlesiw.

Búgingi kúnde ámelge asırıp atırǵan reformalardıń ishinde xalıq penen pikirlesiw mámleketlik siyasat dárejesine kóterilgeni sebepli jámiyette ashıqlıq hám erkinlik ortalıǵı kem–kem kúsheyip barmaqta.

Adamlar baslama kórsetip, tek óziniń jeke mashqalası emes, al kópshiliktiń dárt–táshwishlerin sheshiw ushın mámleketlik mákemeler menen birgelikte islewge úyrenbekte.

Hár qanday mashqalanı aqılǵa say sheshiw ushın, eń aldı menen birge islesiw zárúr.

Jámiyetke, sonday-aq basshı hám jetekshilerge tereń bilim, aqıl–sana, sabır–taqat kerek. Sonıń ushın «Jawızlıqqa qarsı – aǵartıwshılık» degen pikirde úlken máni bar. Bul ideya tek diniy tárbiya menen baylanıslı jumislarda emes, al turmıstıń barlıq tarawlarında sheshiwshi áhmiyetke iye.

Dáwirdiń, turmıstıń keskin talaplarınan artta qalmaw ushın hár kúni oqıp–úyreniwimiz, óz ústimizde islewimiz, bilim hám dárejemizdi turaqlı asırıp barıwımız kerek.

Ullı babalardıń múnásip izbasarları hám dawamshıları bolıw qarız, hám parız. Óz Watanın, ana xalqın rawajlandırıw ushın ózin ayamastan miynet etiw: bul – mártlik, bul – ana jurtqa muhabbat hám sadıqlıq, bul – durıs tárbiya hám ámeliy úlgi demek.

Búgingi alaǵada hám qáwipli dáwirde jaslardıń sanası hám qálbin iyelewge qaratılǵan hár qıylı qawıp–qáterler kem–kemnen kúsheyip baramaqta. Olarǵa qarsı gúresiwde bay tariyx, mádeniyat, ilim pán janajan Ózbekstanınıń milliy mápleri kúsh–qúdiret deregi bolıp xızmet etedi.

2017-jılı 19-sentiyabrde BMSH Bas Assambleyasınıń 72–sessiyasında Ózbekstan tárepinen «Jaslar huqıqları haqqında»ǵı konvenciyanı islep shıǵıw baslaması ilgeri súrilgeni «jawızlıqqa qarsı – aǵartıwshılıq» principi tiykarında alıp barılıp atırǵan keń kólemli jumıslarımızdıń ajralmas bir bólegi bolıp, ol jer júzindegi eki milliardtan zıyat jaslardıń huqıqların hám máplerin qorgawda zárúrli áhmiyetke iye esaplanadı.

Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev tárepinen hár bir saltanatlı májilislerde «Biz Ózbekstannıń ullı keleshegin qurıwǵa bekkem bel baylaǵan ekenbiz, bul ullı isti erteń emes, búgin baslawımız, onıń ushın aldı menen nawqıran jaslarımızǵa zárúr shárayatlardı búgin jaratıp beriwimiz kerek» sonday-aq, «Jaslardıń arızıwları kreativ ideya hám baslamaların ámelge asırıw maqsetinde baslaǵan islerimizdi tek ǵana dawam ettirip qoymaymız, bálki olardı jańa, jáne de joqarı basqıshqa kóteremiz». «Men Siziń janınıзда turıp, qol–qanat bolaman! kózi janıp turǵan, bilimli, márt jigit–qızlardıń bar ekenligine isenemen» dep isenim bildirgen edi.

Bekkemlew ushin sorawlar

1. Jer júzindegi eki milliardtan aslam jaslarđın huqıqların hám máplerin qorgawda zárúrli áhmiyetke iye esaplanğan «Jaslar huqıqları haqqında»ǵı konvenciyanı islep shıǵıw baslaması kim tárepinen alǵa súrilgen?
2. Ózbekstan Respublikası Prezidenti tárepinen «Mámleketimizde demokratiyalıq reformalardı jáne de tereńlestiriw hám puqaralıq jámiyetin rawajlandırıw Koncepciyası» qashan járiyalandı?
3. Sud–huqıq sistemasın reformalaw hám jinayat nızamshılıǵın liberallastırıw boyınsha ámelge asırılğan reformalar neshe basqıshqa bólingen?
4. Ózbekstan Respublikası Joqarı hám orta arnawlı bilimlendiriw ministrligi hám Ózbekstan jaslar awqamı Oraylıq Keńesiniń qospa qararı hám sol tiykarda joqarı bilimlendiriw sistemasındaǵı baslanǵısh shólkemleri strukturası qashan tastıyqlandı?
5. Jaslar ruwxıylıǵın rawajlandırıw, olar ortasında kitap qumarlıqtı keńnen úgit–násiyatlaw «Háreketler strategiyası»nıń neshinshi baslamasınıń tiykarın quraydı?.

Temaǵa baylanışlı testler.

1. BMSH Bas Assambleyasınıń 72–sessiyasında «Jaslar huqıqları haqqında»ǵı konvenciyanı islep shıǵıw baslamasın ilgeri súrgen mámleket qaysı
A) Qazaqstan B) Ozbekstan S) Rossiya D) Germaniya
2. Bes baslama – jańalanıp atırǵan Ózbekstannıń.?
A) xalıqaralıq qatnasıqların bekkemlew ushin teoriyalıq tiykar bolıp tabıladı. B) jańa áwladın qalıplestiriwdiń eń maqul paradigması – koncepciyası. S) neft gaz elektronika sanaat tarawların túpten reforma qılıwǵa tiykar bola aladı. D) neft gaz tarawların tupten reforma qılıwǵa tiykar bola aladı?
3. Ózbekstan sportshıları Indoneziyanıń Jakarta hám Palembang qalalarında ótkerilgen XVIII Aziya oyunlarında qansha medalǵa iye boldı?
A) 21 altın, 24 gúmis hám 25 bronza medalların qolǵa kiritti, jámi 70 medal menen ulıwma jámaát esabında 5–orındı iyeledi
B) 24 altın, 24 gúmis hám 27 bronza medalların qolǵa kiritti, jámi 70 medal menen ulıwma jámaát esabında 6–orındı iyeledi
S) 22 altın, 22 gúmis hám 25 bronza medalların qolǵa kiritti, jámi 69 medal menen ulıwma jámaát esabında 4–orındı iyeledi
D) 21 altın, 25 gúmis hám 20 bronza medalların qolǵa kiritti, jámi 66 medal menen ulıwma jámaát esabında 5–orındı iyeledi.
4. Ózbekstan ótken dáwir dawamında sud–huqıq sistemasın reformalaw hám jinayat nızamshılıǵın liberallastırıw boyınsha ámelge asırılğan reformalar izbe–izligin neshe basqıshqa ajratıw múmkin?
A) 3 basqısh B) 2 basqısh S) 1 basqısh D) 4 basqısh

5.Ózbekstan ótken dáwir dawamında sud–huqıq sistemasın reformalaw hám jinayat nızamshılıǵın liberallastırıw boyınsha ámelge asırılǵan reformalar 1-basqıshı qaysı jıllar?

A)2005–2015–jıllar B)2010–2016–jıl S)2001–2009–jıllardı D)1991-2000- jıllar

6.Ekinshi basqısh, qaysı jılǵa shekem bolǵan dáwirdi óz ishine aladı?

A)2001–2009–jıllar B)2010–2016–jıl S)2005–2015–jıllardı D)1991-2000-jıllar

7.Úshinshi basqısh, qaysı jılǵa shekem bolǵan dáwirdi óz ishine aladı?

A)2001–2009–jıllar B) 2010–2016– jıllar S) 2005–2015–jıllar D) 1991-2000- jıllar

8.«Mámleketimizde demokratiyalıq reformalardı jáne de tereńlestiriw hám puqaralıq jámiyetin rawajlandırıw Konceptiyası» qashan qabıl etken?

A)2010-jıl 12- derabr B)2009-jıl 18-derabr S)2011-jıl 22- derabr D)2018-jıl 12-mart

9.Demokratiyalıq rawajlanıw:.....?.

A)xalıq penen pikirlesiw B) demokratiyalıq reformalardı jáne de tereńlestiriw S)ekonomikalıq reformalardı jáne de tereńlestiriw D)2001–2009–jıllardı liberallastırıw

10.«2017–2021–jıllarda Ózbekstan Respublikasın rawajlandırıwdıń bes jetekshi baǵdarı boyınsha Háreketler strategiyası», qashan qabıl etildi?A)2017–jıl 7–fevral B) 2017–jıl 20–fevral S) 2017–jıl 12–fevral D) 2017–jıl 2–yanvar

14. Ózbekstannıń xalıq aralıq reytinglerdegi kórsetkishlerin kóteriwdiń tariyxıy hám siyasiy áhmiyeti.

Insaniyat progresiniń barlıq tarawlarında globalasıw processleri, sapalı strukturalıq ózgerisler, xalıq aralıq sheriklik hám baylanıslardı jańa basqıshqa kóteriw,mámlekettiń rawajlanıw procesi mámleket basqarıwı sapası xalıqtıń turmıs dárejesi, insan huqıqları qáwipsizligi, isbilermenlik iskerligi hám shet el investorlar ushın qolay ortalıq, turaqlı ekonomikalıq ósiw hám básekige shıdamlılıq dárejesi, mámlekettiń jáhán kólemindegi ornı, xalıqaralıq qatnasıqlarda tutqan poziciyasi xalıqaralıq reyting hám indeksler arqalı belgilenedi.Ózbekstan Respublikasınıń xalıq aralıq reyting hám indekslerdegi ornın asırıwda alıp barılıp atırǵan ilajlar óziniń salmaqlı nátiyjesin kórsetpekte.Ózbekstan eń jańa tariyxınıń sońǵı jıllarında Respublikada alıp barılıp atırǵan reformalar nátiyjesinde jáhan kóleminde respublikanıń óz ornına iye bolıwına imkan jarattı.Birinshiden: Prezident Sh M Mirziyoyev baslaması menen Ózbekstan respublikasınıń 2017-jıl 18-martta «Finans organları xızmetin jetilistiriw haqqında» qararı qabıl etildi. 2019-jıl 7-mart Ózbekstan Respublikasınıń finans ministrliği qasınan «Xalıq aralıq reyting hám indeksler menen islesiw organı» engizildi.2020-jıl 2-iyun kúni Ózbekstan Respublikasınıń Prezidentiniń «Mámlekettiń xalıq aralıq reyting hám indekslerde tutqan ornın jaqsılaw hámde mámleket organı jáne shólkemlerde olar

menen sistemalı islewdiń jańa mexanizmlerin engiziw haqqında» pármalı qabıl etildi. Oǵan muwapıq ekonomikalıq tarawdaǵı suveren kredit reytingi boyınsha, biznes júritiw reytingi, global básikeyge shıdamlılıq maseleleri boyınsha 14 reyting ushın finans ministrliǵı juwapker etip belgilendi. Siyasiy huqıqiy tarawǵa tiyisli basqarıw sıpatı indikatorları húkimet xızmetleriniń sıpatlılıǵına (Government Effectiveness) hám soǵan uqsas boyınsha 10 aslam reytingler ushın Ádıllıq ministrliǵına juwapkerlıshlık júklendi. Ózbekstan Respublikasınıń xalıqaralıq reyting hám indekslerdegi ornın monitoring qılıw hám bahalaw boyınsha milliy sistemaǵa iye huqıqiy hújjetler dizimi jaratıldı. Xalıqaralıq reyting hám indeksler menen islesiw boyınsha respublika Basqarması dúzildi. Xalıqaralıq reyting hám indeksler menen islesiw boyınsha respublika Keńesi dúzildi. Keńes iskerliǵı (Oliy Majlis) parlament baqlaw astına alındı. Búgingi kúnde Jáhán mámleketleriniń abroyın belgilep beretuǵın 100 den aslam xalıqaralıq reyting hám indeksler bar. Ózbekstan 2012-jıldan baslap birinshi ret Jáhán Indeksine kiritilgen. Global innovaciya indeksine 2016-jıldan baslap kiritilgen. 2020-jıl sentyabrde jáhanda 131 mámlekettiń ishinde 93 ball bal menen 24-orın iyeledi. 2021-jıl 132 mámleket ishinen 86-orındı iyeledi. YuNIDO yaǵnıy BMSH nıń Sanaat rawajlandırıw shólkemi tárepinen járiyalanǵan básikeylesli sanaat potencialı indeksi boyınsha 152 mámleket ishinen 92-orın, bunda GMDA elleriniń ishinde 5-orın, Oraylıq Aziyada 2-orındı iyeledi.

Jáhán banki járiyalanǵan «Biznes júritiw indeksi» (Doing Business) Jáhán kólemindegi xalıqaralıq sociyal ekonomikalıq reytingler arasında 1-gezekte Jáhán banki tárepinen 2003-jıldan baslap járiyalanǵan «Biznes júritiw indeksi»nen orın alıw kerek. Bunda 10 kriteriya boyınsha reytingi belgilendi. 2012-jıldan baslap kórsetkishleri haqqında maǵlıwmat tómendegishe:

2012-jıl 166-orın, 2017-jıl 74-orın, 2019-jıl 76-orın, 2020-jıl 69-orın.

2020-jıl Jáhán bankiniń biznes júritiw indeksi boyınsha 76-orınnan 69-orınǵa kóteriliwimizge «Transparensy international» nıń korrupciyanı qabıl etiw indeksi hámde «World Justice Project» tiń nızam ústinligi indeksinde elimiz ornınıń jaqsılanıwına alıp keldi. «Miyas» fondınıń statistikası menen ekonomikalıq erkinlik indeksinde respublika 52 tekshege Jahan bankiniń Logistika nátiyjeliligi boyınsha indeksinde 19 tekshege, biznes júritiw indeksinde 18 tekshege koterildi. Ózbekstan investiciyalardı tartıw hám xalıqaralıq imidjin bekkemlew boyınsha jáhanda 2019-jıl 146 mámleket ishinde 76-orınǵa kóterildi. Endi 2021-jılı bolsa 146 mámleket ishinde 61-orınǵa kóterildi.

Sociyalıq hám siyasiy tarawlar boyınsha reytingler. Sociyal-ekonomikalıq tarawlarda xalıqaralıq reytinglerde 156 mámleket ishinde 88-orındı iyelegen. 2019-2020-jılları pandemiya dawirinde jáhán qayır-saqawat indeksi boyınsha mámlekitimiz 114 mámleket arasında 29-orındı iyeledi. İnsan kamalatı indeksi boyınsha (Human Development Index) BMSH elleri arasında 189 mámleket

arasında (tálim hám medicinağa tiyisli kriteriyalar) Ózbekistan 105-orındı iyelegen. Miyras shólkemiń ekonomikalıq erkinlik indeksi boyınsha 2016-jıl 178 mámleket ishinde 166-orındı bánt etken. Global básekige shıdamlılıq indeksi boyınsha Ózbekistan kiritilmegen. Word Just Project (WJP) shólkemi tárepinen «Huqıq ústinligi» indeksi (Rule of law index) 8 indikator 5 princip boyınsha ótkerildi. Bul reytingke Ózbekistan 2012-jıldan baslap kiritilgen bolıp 2019-jıl 94-orın, 2020-jıl 128 mámleket ishinen 92-orın orındı bánt etti. «Human Freedom Index-2020» insan erkinligi indeksi boyınsha Ózbekistan 81-orındı iyeledi. «Transparency International» shólkemi «korrupciyanı qabıl etiw indeksi»n járiyalap 2020-jıl Ózbekistan 146-orın, 2021-jıl 140-orın. Reytingde eń tómén mámleketler: Daniya. Finlyandiya. Jańa Zellandiya. Global Finance jurnalı «jáhande eń kambaǵal mámleket» reytingin járiyaladı. Ózbekistan 67-orın. (Global Peace Index) Tınıshlıq súyer mámleketler arasında Ózbekistan 86-orın (2018-j 104-orın bolǵan). Oraylıq Aziya wákilleri Qazaqstan-76, Turkmenistan-100, Qırǵızistan-101, Tajikistan-102-o'rin. Jáhándе eń qáwipsiz mámleketler 14 mámleket bolıp olar: Islandiya, Daniya, Irlandiya, Yangi Zelandiya, Avstriya, Singapur, Portugaliya, Sloveniya, Yaponiya, Shveytsariya, Kanada, Chexiya, Finlandiya, Xarvatiya. Ashınarlısı biziń elimiz bul dizimge kiritilmegen mámleketler qatarında turadı. **«Global Hanger Indeks»**. Bul reytingge muwapıq Mámleketlerdiń ashlıq dárejesi 100 ballıq shkalada ólshengen. 0 ball bolsa eń jaqsı nátiyje 100-eń jaman nátiyje dep belgilenedi. Indeks 4 kriteriyada anıqlanǵan bolıp 5 balldan kem bolmaw kerek Ózbekistan 5,9 ball bolıp eń jaqsı 48 mámleket qatarında 21-orındı orındı iyelegen. Eń tómeni Somali. (qızıl aymaq). Siriya Yaman eń tómén mámleketler qatarında. Eń jaqsı dep tabılǵan mámleketler tek 5 ball alǵan Belarussiya, Qıtay, Braziliya Chili elleri.

«Xalıq aralıq demokratiya indeksi». «Economist Intelligence Unit» shólkemi 2021-jılı 165 mámleket arasında demokratiya potentsiyalı 5 faktor boyınsha indeksi ótkerilip Ózbekiston 150-orındı iyelegen. Demokratiyanıń 5 faktori tómendegishe 1. Toliq demokrariyalasqan eller: 1-orındı tek Norvegiya eli iyelegen. 2. Kemshilikli demokratiyağa iye eller: Latviya Litva Estoniya 3. Gibrıd demokratiyalıq eller: Armeniya Gruziya Ukraına. 4 Avtoritar demokratiyalıq eller: Oraylıq Aziyanıń 5 mámleketi hám Rossiya.

«Global Firepower » portalı jáhan armiyası reytingin járiyaladı (2020-2022) Bunda 50 den ziyat faktor esapqa alınǵan bolıp 140 mámleket qatnasqan. Ózbekiston 61-orınǵa kóterildi. 1-AQSh sonday-aq «Kúshli onlıq»taǵı mámleketler járiyalandı. Olar AQSh, Rossiya, Qıtay, Hindstan, Yaponiya, Qubla Koreya, Franciya, Ullı Britaniya, Braziliya, Pakistan. Orta Aziya mámleketleri reytingi 64-orın Qazaqstan, 111-orın Tajikistan, 83-orın Turkmenstan, Awǵanstan 118-orın. Respublikada eń áhmiyetli bolǵan tarawlardıń kórsetkishlerindegi ózgerisleri joqarı. Paxta talshıǵı eksportı II-orın, Paxta eksportı 3-orın. Uran

eksporti 4-orin. Anıqlangan altın rezervleri boyınsha 4-orin, Shiyki jipek óndirisinen 6-orin, Uran qazıp alıw boyınsha 6-orin, Altın qazıp alıw boyınsha 8-orin, Tábiyyıy gaz qazıp alıwda 11-orin, Tábiyyıy gaz rezervlerinen 14-orında. Áskeriy qúdreti boyınsha 39-orin (2018) 43-orin Xalıq sanı boyınsha, 56-orin jer maydanı, 60-orin kredit alıw, 69-orin Arzan internet, 76-orin biznes júritiw reytingi, 80-orin azıq awqat qáwıpsızlıgı reytingi, 81-orin elektron húkimet, 81-orin insan erkinligi, 89-orin internet tezligi reytingi (2023), 92-orin kiberqáwıpsızlık reytingi, 92-orin nızam ústinligi reytingi, 98-orin logistika reyting, 100-orin tuwılıw reytingi, 101-turaqlı ekonomikalıq rawajlanıw 15 indeksi, 127-gender tenligi reytingi, 36-orin ekologik ónimdarlıq indeksi, 140-orin «korrupciyanı qabıl etiw indeksi» 2021-jıl, demokratiya indeksi boyınsha. 150-orında turadı.

Bekkemlew ushın sorawlar

1. Prezident Sh M Mirziyoyev baslaması menen Ózbekstan respublikasınıń Finans organları xızmetin jetilistiriw haqqında qararı qashan qabıl etildi?
2. Qashan Ózbekstan Respublikasınıń finans ministrıligi qasınan xalıq aralıq reyting hám indeksler menen islesiw organı engizildi?
3. Ózbekstan Respublikasınıń Prezidentiniń «Mámlekettiń xalıq aralıq reyting hám indekslerde tutqan ornın jaqsılaw hámde mámleket organı jáne shólkemlerde olar menen sistemalı islewdiń jańa mexanizmlerin engiziw haqqında» pármanı qashan qabıl etildi?
4. Demokratiya indeksi boyınsha Ózbekstan Respublikası neshinshi orın?
5. Paxta talshıgı eksporti boyınsha Ózbekstan Respublikası neshinshi orın?

Temağa baylanışlı testler

1. 2021-jıl neshe mámleket arasında demokratiyalıq potentsiyal boyınsha indeksi ótkerildi? A)165 B)170 S)169 D)172.
2. 2021-jıl demokratiya potentsiyalı neshe faktor boyınsha indeksi ótkerilgen? A) 5 faktor B) 6 faktor S)7 faktor D)8 faktor.
3. «Global Firepower» portalı qanday reyting járiyaladı? A)jáhan armiyası reytingin B)demokratiyalıq potentsiyal boyınsha indeksi S)Paxta talshıgı eksporti boyınsha D)Sanaat rawajlandırıw indeksi.
4. «Global Firepower» portalı jáhan armiyası reytingin qashan járiyaladı? A) 2022-jıl B)2021-jıl S)2023-jıl D)2024-jıl
5. «Global Firepower» portalı jáhan armiyası reytingin járiyaladı. Bunda qansha faktor esapqa alınğan? A)50den zıyat. B) 60dan zıyat. S)20dan aslam. D)40tan aslam.
6. «Global Firepower» portalı tárepinen járiyalangan jáhan armiyası reytingine neshe mámleket qatnastı? A)140 mámleket B)150 mámleket S)190 mámleket D)160 mámleket

7.«Global Firepower» portalı tárepinen járiyalanğan jáhan armiyası reytinginde Ózbekstan neshinshi orınğa kóterildi?

A)Ózbekstan 61-orınğa kóterildi B)Ózbekiston 59-orınğa kóterildi S)Ózbekistan 67- orınğa kóterildi D)Ózbekstan 54- orınğa kóterildi

8.«Global Firepower» portalı tárepinen járiyalanğan jáhan armiyası reytinginde 1- orınğa iye qaysı mámleket? A)AQSh B)Rossiya S)Qıtay D)Yaponiya

9.YUNIDO yaǵnıy BMSH nıń Sanaat rawajlandırıw shólkemi tárepinen járiyalanğan básekilesli sanaat ónimdarlıǵı indeksi boyınsha neshe mámleket qatnastı? A)152 B)140 S)160 D)180

10.Global Finance jurnalı «jáhande eń kámbaǵal mámleket» reytingin járiyalanğan edi, Ózbekstan neshinshi orın? A)67 B)68 S)69 D)70

15.2022-2026-jıllarǵa arnalǵan Jańa Ózbekstannıń rawajlanıw strategiyası

Mámleketimizdi 2017—2021-jıllarda rawajlandırıwdıń bes ústin turatuǵın baǵdarı boyınsha Háreketler strategiyası sheńberinde ótken dáwir dawamında mámleket hám jámiyet ómiriniń barlıq tarawların túpten reformalawǵa qaratılǵan 300 ge jaqın nızam, 4 mınnan zıyat Ózbekstan Respublikası Prezidenti pármanları qabıllandı. Sonıń menen birge, insan huqıqların támiyinlew, mámleket shólkemleriniń esap sanaqlıǵı hám ashıqlıǵın kúsheytıw hám de puqaralıq jámiyeti institutları, ǵalaba xabar qurallarınıń roli, xalıq aralıq jámiyetlik birlespeleriniń siyasiy belsendiligin asırıw boyınsha sistemalı jumıslar ámelge asırıldı.

Milliy ekonomikanı reformalaw boyınsha sırtqı sawda, salıq hám finans siyasatın liberallashtırish, isbilermenlikti qollap-quwatlaw hám jeke menshik qol qatılmaslıǵına kepillik beriw, awıl xojalıǵı ónimlerin tereń qayta islewdi shólkemlestiriw hám de aymaqlardı jedel rawajlandırıwdı támiyinlew boyınsha tásirli sharalar ko'rıldı.

Puqaralardıń social qorǵalıwın kúsheytıw hám kámbaǵallıqtı kemeytiw mámleket siyasatınıń ústin turatuǵın baǵdarı retinde belgilenip, xalıqtı jańa jumı orınların hám kepillikli dáramat dáregi, maman medicinalıq hám tálim xızmetlerin, múnásip jasaw sharayatları menen támiyinlew sapa tárepinen jańa basqıshqa kóterildi.

Sońǵı bes jıllıq reformalardıń nátiyjesinde mámleketimizde Jańa Ózbekstandı dúziwdiń zárúr siyasiy-huqıqıy, sociallıq-ekonomikalıq hám ilimiy-bilimlendiriw tiykarları jaratıldı.

Jáhán kólemindegi quramalı processlerdi hám mámleketimiz basıp ótken rawajlanıw nátiyjelerin tereń analiz etken halda keyingi jıllarda “Insan qádiri ushın” principi tiykarında xalqımızdıń párawanlıǵın jáne de asırıw, ekonomika tarmaqların transformaciya qılıw hám isbilermenlikti jedel rawajlandırıw, insan huqıqları hám máplerin sózsiz támiyinlew hám de aktiv puqaralıq jámiyetin

qálipselestiriwge qaratılǵan reformalardıń ústin turatuǵın baǵdarların belgilew maqsetinde, keń jámiyetshilik talqılawı nátiyjesinde, «Háreketler strategiyasınan—Rawajlanıw strategiyasına qaray» principine tiykarlanıp islep shıǵılǵan tómendegi jeti baǵdardan ibarat 2022—2026—jıllarǵa mólsherlengen Jańa Ózbekstannıń rawajlanıw strategiyası hám onı «Insan qádirin asırıw hám aktiv máhelle jılı» nda ámelge asırıwǵa tiyisli mámleketlik baǵdarlama tastıyqlandı.

-insan qádirin asırıw hám erkin puqaralıq jámiyetin jáne de rawajlandırıw arqalı xalqshıl mámleket qurıw;

- mámleketimizde ádalat hám nızam ústinligi principlerin rawajlanıwdı eń tiykarǵı hám zárúr shártke aylandırıw;

-milliy ekonomikanı jedel rawajlandırıw hám joqarı ósiw pátlerin támiyinlew;

-ádalatlı social siyasat júrgiziw, insan kapitalın rawajlandırıw ;

-rawajlanıwdı támiyinlew hám tarawdı jańa basqıshqa alıp shıǵıw ;

-milliy máplerden kelip shıqqan halda ulıwma dunyalıq máselelerge jantasıw ;

-qawipsizlik hám qorǵaw potencialın kúsheytiw, ashıq, pragmatik hám sırtqı siyasatqa belsendi qatnasıw.

Rawajlanıw strategiyasında insan qadrini kótermelewge baǵdarlangan social qorǵaw siyasatı boyınsha wazıypalar sheńberinde tómendegiler belgilendi:

a)2026—jılǵa shekem mútajlıǵı bar xalıq social pensiya hám materiallıq járdem menen tolıq qamtıp alınıwı.

Finans ministrliǵı Ekonomikalıq rawajlanıw hám jarlılıqtı kemeytiw ministrliǵı, Máhelle hám shańaraqtı qollap—quwatlaw ministrliǵı, bántlik hám miynet munasábetleri ministrliǵı menen birgelikte úsh ay múddette tómendegilerdi názerde tutatuǵın xalıqtı social qorǵaw milliy strategiyası joybarın ministrler Kabinetine kiritiwi belgilendi.

-Social qorǵaw salasında birden—bir mámleket siyasatın ámelge asırıw;

-social qamsızlandırıw sistemasın jaratıw, social qamsızlandırıw fondın shólkemlestiriw;

-kem támiyinlengen shańaraqlarǵa social járdem hám xızmetlerdi social shártname tiykarında usınıw;

- “Sociallıq qorǵawdıń birden—bir reyestri” informaciya sistemasında járdemge mútaj hayal qızlar, jaslar hám mayıplıǵı bolǵan shaxslar boyınsha bólek maǵlıwmatlar bazasın jaratıw,

-“Temir dápter”, “Jaslar dápteri” hám “Hayallar dápteri”n “Sociallıq qorǵaw birden—bir reyestri” menen integraciya qılıw;

b) Qaraqalpaqstan Respublikası hám Xorezm wálayatında birinshi -tórtinshi klass oqıwshıların mámleket byudjeti esabınan biypul awqat (azanǵı shay yamasa túsliq) penen támiyinlew jolǵa qóyılıwı.

Xalıq tálimi, den sawlıqtı saqlaw, finans ministrliǵı hám de Qaraqalpaqstan Respublikası ministrler Keńesi hám Xorezm wálayatı hákimligi menen birgelikte

2022–jıl 1–aprelden baslap birinshi — tórtinshi klass oqıwshıların biypul awqat penen támiyinlewdi shólkemlestiriw boyınsha qarar joybarın ministrler kabinetine kiritiliwi. Bunda, joybarda ajratılatuǵın qarjılar sarıplanıwı ústinen jámiyetshilik qadaǵalawın ornatiw hám korrupciyalıq faktorlardıń aldın alıw boyınsha anıq mexanizmler názerde tutılıwı;

v)2023–jıl 1–yanvardan baslap napaqalardı esap –kitap qılıw ushın is haqısının maksimal muǵdarı napaqanı esaplaw bazalıq muǵdarınıń on esesinen on eki esesine shekem asırılıwı belgilendi,

-Finans ministrligi Ózbekstan Respublikasınıń “Puqaralardıń mámleket pensiya támiynatı haqqında”ǵı Nızamına tómendegi ózgerislerdi kiritiwi názerde tutatuǵın Nızam joybarın islep shıǵıwı:

-hayallargá pensiya esaplawda olardıń balanı kútimi dem alısa bolıw waqtınıń hámмесin jıynaǵanda jumıs stajına qosıp esaplanatuǵın 3 jıllıq dáwirdi 6 jılǵa asırıw ;

-mayıplıǵı bolǵan balalarǵa 18 jasqa shekem qaralǵan dáwirdi pensiya belgilewde jumıs stajına qosıp esaplaw.

3.Máhálleniń modelin engiziw, onı xalıq máselelerin tikkeley sheshiw hám de aymaqtı rawajlandırıw ushın zárúr resurs hám múmkinshilikler menen támiyinlew maqsetinde 2022–jılǵa:

máhellelerde jańa institut retinde engizilgen isbilermenlikti rawajlandırıw, xalıq bándligini támiyinlew hám jarlılıqtı kemeytiw máseleleri boyınsha rayon (qala) hákimi járdemshileri hám de jaslar jetekshileri iskerligi nátiyjeli jolǵa qóyılıwı belgilendi;

-Barlıq dárejedeги basshılar máhellege barıp, óz baǵdarı boyınsha mashqalalardı úyreniwi hám olarǵa sheshim tabıwı tártibi engizilip, máhellege islerdiń jaǵdayı ministrlik, mekeme hám hákimlikler iskerligin bahalawdıń bas kriteriyası retinde belgilendi.

Máhelleden turıp barlıq mámleket shólkemlerine shaqırıw hám olardıń basshıları menen ushırasıw sisteması jaratılıp, mámleket jáne social xızmetlerdi tikkeley máhellege kórsetiw, sonday–aq Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń Xalıq qabılханaları menen nátiyjeli baylanıslardı jolǵa qoyıw arqalı máhellege xalıq aldındaǵı ornı asırılıwı belgilendi;

-máhellelerde sociallıq–ekonomikalıq mashqalalardı sheshiwde puqaralardıń ózin ózi basqarıw shólkemleriniń kepillikleri qayta kórip shıǵılıp, finanslıq múmkinshilikleri keńeytiriliwi belgilendi.

máhelle aymaǵında mámleket–menshikli sheriklik tiykarında sport hám materiallıq imaratlar, dóretiwshilik klublar, bántlikke kómeklesiw hám oqıtıw orayları, isbilermenlik obyektleri sıyaqlı infradúzilisti jaratıw boyınsha ilajlar ámelge asırılıwı kózde tutıldı.

Máhelleni orınlardaǵı wákillik shólkemleri menen turaqlı baylanıslarınıń huqıqıy

tiykarların jaratıw, sonday-aq máhelle baslıǵı tárepinen jergilikli Keńes májilisinde kóriliwi májburiy bolǵan máselelerdi kirgiziwdiń nátiyjeli mexanizmlerin jolǵa qoyıw brlgilendi.

-Máhelle hám shańaraqtı qollap-quwatlaw ministrligi ekonomikalıq rawajlanıw hám jarlılıqtı kemeytiw ministrligi hám de taǵı basqa mápdar ministrlik hám keńseler menen birgelikte úsh ay múddette keń jámiyetshilik, sonday-aq máhelle sistemasında kóp jıllıq jumıs stajına iye xızmetkerlerdi tartqan halda máhelle iskerligin jetilistiriwge qaratılǵan ilajlar dástúrin islew hám turmısqa engiziw.

Jańаланған «Puqaralardıń ózin ózi basqarıw shólkemleri haqqında» ǵı nızam joybarın islep shıǵıp, Ministrler Kabinetine kiritiw .

4.Rawajlanıw strategiyasında tálim sapasın asırıw boyınsha belgilengen wazıypalar sheńberinde 2022-jılǵa :

a)1-aprelden baslap mámleketlik emes mektepge shekem tálim shólkemleri hám mekteplerge perzentlerin jiberip atırǵan ata-analardıń ayına 3 million swmǵa shekem bolǵan tólewleri dáramat salıǵınan azat etilsin.

Finans ministrligi Mámleket salıq komiteti menen birgelikte eki ay múddette Salıq kodeksi hám basqa nızamshılıq hújjetlerine tiyisli ózgertiwler kirgiziwdi názerde tutatúǵın normativlik-huqıqıy hújjetler joybarların Ministrler Kabinetine kiritiwi belgilengen;

b) Orta bilim beriw sistemasın zaman talaplarına maslastırıw maqsetinde:

ulıwma orta bilim beriw mákemelerinde sabaqlıqlardı jańalaw dástúrin ámelge asırıw ushın Mámleketlik byudjetten 605 mlrd som ajratılıwı belgilendi;

141 mın jańa oqıw orınları jaratılıp hám olardıń sanı 2026 -jıl juwmaǵına shekem 6,4 millionǵa shekem jetkeriw belgilendi.

-Xalıq tálimi ministrligi, Finans ministrligi, Bántlik hám miynet múnasábetleri ministrligi hám de taǵı basqa mápdar ministrlik hám organlar menen birgelikte jańa oqıw orınların jaratıw hám mektep oqıwshılardıń kásip-ónerge oqıtıw boyınsha sharalardı kóriw.

5.Rawajlanıw strategiyasında xalıq salamatlıǵın támiyinlew boyınsha belgilengen wazıypalar sheńberinde 2022-jılǵa :

a)aymaqlarda baslanǵısh medicinalıq xızmetin “bir qádem” principi tiykarında jolǵa qoyıp, 105 shańaraqqa tiyisli shıpaker punkti hám 31 shańaraqqa tiyisli poliklinika qurılıwı belgilendi. Den sawlıqtı saqlaw ministrligi (B. Musayev) Qaraqalpaqstan Respublikası ministrler Keńesi, wálayatlar hám Tashkent qala hákimlikleri menen birgelikte aymaqlarda tiyisli qurılıs jumısların 2022-jıl juwmaǵına shekem juwmaqlaw boyınsha ámeliy isler kóriliwi belgilendi.

Rawajlanıw strategiyası hám mámleketlik baǵdarlamasında belgilengen wazıypalardıń orınlanıw jaǵdayı «Rawajlanıw strategiyasınıń» dawamı sıpatında qabıl etildi.

Bekkemlew ushın sorawlar

- 1.Háreketler strategiyası boyınsha aymaqlardı sociallıq–ekonomikalıq rawajlandırıw dástúrlerinde belgilengen ilajlardıń waqıtında hám sapalı orınlanıwın qaysı húkimet organınıń tikkeley juwapkershiligine júklendi?
- 2.Rawajlanıw strategiyası mámleketlik baǵdarlamasında belgilengen wazıypalardıń orınlanıw jaǵdayı maydanınan analitik hám informaciya materialların Internet jáhán informaciya tarmaǵında hám ǵalaba xabar qurallarında sáwlelendirip barıw ilajların kóriw qaysı organ wazıypası etip belgilendi?
- 3.2022–jıl 1–iyunǵa shekem—sanaat tarmaqlarında resursların isletiw natıyjeliligin asırıw boyınsha “jasıl ekonomika”ga ótiw hám energiya puxtalıǵın támiyinlew dástúri sonday-aq elektromobiller islep shıǵarıw hám olardan paydalanıwdı xoshametlew sistemasın jaratıw qaysı ministrliklerdiń wazıypası etip belgilendi?
- 4.“Dáslepki social –materiallıq járdem paketi”n beriw sistemasın 3 ay múddette iske túsiriwdi názerde tutatuǵın qarar joybarın islep shıǵıw hám orınlanıwın támiynlew qaysı ministrliklerdiń wazıypası etip belgilendi?
- 5.Ózbekstan Respublikası Konstituciyasınıń neshinshi statyasında “hár kim ózi qálegen informaciyanı izlew, alıw jáne onı tarqatıw huqıqına iye” delingen?

Temaǵa baylanıslı testler.

- 1.2017—2021–jıllarda rawajlandırıwdıń bes ústin baǵdarı boyınsha Háreketler strategiyası sheńberinde ótken dáwir dawamında mámleket hám jámiyettiń barlıq tarawların reformalawǵa qaratılǵan qansha nızam qabıl etildi?
A)300 ge jaqın B)200 S)300den ziyat D)200 den ziyat
- 2.2017—2021–jıllarda rawajlandırıwdıń bes ústin baǵdarı boyınsha Háreketler strategiyası sheńberinde ótken dáwir dawamında mámleket hám jámiyettiń barlıq tarawların tupten reformalawǵa qaratılǵan Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń qansha qararları qabıllandı? A)3000ǵa jaqın B)2000 S)3000nan ziyat D)4000 nan ziyat.
- 3.Ózbekstan Respublikası Prezidenti Shavkat Mirziyoyevtıń jańalanıp atırǵan « Ózbekstan: milliy tikleniwden-milliy rawajlanıwǵa qaray» atamasındaǵı kitabı qashan baspadan shıqtı?A)2020-jıl B)2021-jıl S)2022-jıl D)2023-jıl
4. «Ózbekstan Respublikası Prezidenti Shavkat Mirziyoyevtıń jańalanıp atırǵan Ózbekstan: milliy tikleniwden-milliy rawajlanıwǵa qaray» atamasındaǵı kitabı neshe bólimnen ibarat?A)3 B)4 S)5 D)6
- 5.Mámleket basqarıwı shólkemleriniń qanday princip tiykarında aymaqlıq máselelerdi sheshiwdegi strategiyalıq baǵdarlardı joybarlawǵa qaratılǵan?
A) «Mámleket—insan ushın» principi B) «Mámleket—jámiyet ushın»principi.S) «Jámiyet—insan ushın»principi. D) «Mámleket—Jámiyet ushın» principi
- 6.Ózbekstan xalqınıń kóp milletli ekenligi inabatqa alınıp, qanshadan artıq tillerde gazetalar baspadan shıǵarılıp atır? A)5 B)7 S)8 D)10.

7.Ğárezsizlik jıllarında «Ğalaba xabar quralları haqqında» nızam qashan qabıl etildi? A)1997 jıl 26 dekabr B) 1996 jıl, avgust S) 1996 jıl, sentyabr D) 1997 jıl, aprel.

8.«Baspa sóz iskerligi haqqında» nızam qashan qabıl etildi? A)1997 jıl 26 dekabr B) 1996 jıl, avgust S)1996 jıl, sentyabr D)1997 jıl, aprel.

9.«Avtorlıq huqıqı hám túrles huqıqlar haqqında» nızam qashan qabıl etildi?

A)1997 jıl 26 dekabr B)1996 jıl, avgust S) 1996 jıl, sentyabr D) 1997 jıl, aprel.

10.Ózbekstannıń social rawajlanıwında televidenie hám radionıń rolin asırıw ilajları haqqında" nızam qashan qabıl etildi?

A)1997 jıl, 26 dekabr B)1996 jıl, may S)1996 jıl, sentyabr D)1997 jıl, aprel

GLOSSARIY

Arxiv-archivum(grekshe) archeion —kárxana shólkem.Hújjetler saqlanatuǵın orın.Arxiv hújjetlerdi qabıl etetuǵın, saqlaytuǵın hám de olardı siyasiy ilimiy, xalıq xojalıq, social-mádeniy hám basqa da maqsetler ushın paydalanatuǵın hújjetler jıynalǵan mekeme.

Absolyut — (latinsha sóz) —, sheklenbegen, birotala.

Avantýura — (francuz sózi) — tosattan jeńiske erisiw ushın táwekel qılǵan, gúmanlı iskerlik, haqıqıy imkaniyattı esapqa almay iske kirisiw.

Avtarkiya — (grek sózi) — mámlekettiń óz-ózin táminlew qaǵıydasına tiykarlanǵan, basqa mámleketler menen ekonomikalıq baylanısları úzilip qalǵan xojalıq júritiw siyasatı.

Avtokratiya — (grek sózi) — jeke shaxstıń hesh qanday nızam, huquqıy hújjetler menen sheklenbegen húkimdarlıǵı.

Avtoritarizm — (latin sózi) mámleketti basqarıw usılı. Avtoritarizmde siyasiy hákimiyat húkimdar shaxstıń yaki jetekshiniń siyasiy qararları tiykarında iske asadı.

Agressiya — (latin sózi) — bir mámleket tárepinen basqa mámlekettiń yaki xalıqtıń suvereniteti, territoriyalıq qol qatılmaslıǵı, siyasiy ğárezsizligine qarsı nızamsız hár qanday kúsh isletiw.

Bántlik – Miynetke jaramlı xalıqtıń sociallıq paydalı miynet penen shuǵıllanıwı puqaralardıń jeke hám sociyallıq zárúrliklerin qanaatlandırıw menen baylanıslı hám nızamǵa qayshı kelmeytuǵın miynet dáramatın beretuǵın iskerlik.

Biznes –(inglis payda alıwǵa qaratılǵan zárúrlikti qanaatlandırıw maqsetinde) isbilermenlik háreketin ańlatadı.

Hújdan erkinligi – puqaralardıń hár qanday dinge sıyınıwı yamasa hesh qanday dinge sıyınbaw huqıqı esaplanadı.

Ekspansiya (latinsha Expancio-keńeyiw, tarqalıw)-kolonizator mámleketlerdiń basqa xalıqlar aymaǵın, olardıń baylıqların hám bazarların iyelew ushın

basqınshilik háreketleri.

Gumanizm–(latınsha-insan)insandı birinshi orıńa qoyıwshı, onıń qadir–qimbatın húrmet qılıwın, insán kamalı ushın zarúr sharayatlar jaratıp beriwdi talap qılıwshı, insán ómirin qádirlewshi ideyalar sisteması.

Deklaraciya – (latınsha– málim etemen) –húkimettiń, qandayda bir shólkemniń áhmiyetli bir hújjetti, nızamdı, waqıyanı kópshilik itibarına jetkeriwshi bayannama.

Demografik halat (grekshe. Demos (xalıq) grafik (jazıw) – Belgili bir aymaqta, mámleket hám dúnya xalqınıń jaǵdayı.

Demokratiya(greksheDemos (xalıq) kratos (hákimiyat)xalıq hákimiyatı

Diktator–(latınsha buyıraman) jeke húkimdar.

Jáhán banki 1944– jılda Xalıqaralıq valyuta fondı menen bir waqıtta dúzilgen birishi mámleketler aralıq investiciya institutı. Bank óz jumısın1946 jıl 25 iyunnan baslaǵan.

Innovaciya (latınsha jańalanıw) miyras hám úrp–ádetlerdiń áwládta–áwládqa ótiwi nátiyjesinde mádeniyatta júzege kelgen jańa kórinisler.

Integraciya (latınsha tikleniw, toltırıw), túrli xalıqlardıń birlesiwı, túrli etnoslardıń bir aymaqta etnik–mádeniy qatnasıqlardı ornatiw procesi.

Konstituciya (latınsha “constitutio” – dúzilis, tártip)–mámlekettiń tiykarǵı nızamı.

Respublika (latınsha Res–jumıs, publicus–xalıq,)– mámleket basqarıw usıllarınan biri bolıp, bunda mámleket organları xalıq tárepinen saylap qoyıw árqalı qalıplestiriledi. Házirgi waqıtta dúnyada 230 ǵa jaqın mámleket bar bolsa, bulardan yarımı respublika formasında basqarıladı.

Repressiya (latınsha Repressio–eziw)– mámleket organları tárepinen qollanılatuǵın qıynawǵa salıw tártibi, jazalaw, quwǵın, quwdalaw, zulım.

Suverenitet (francuzsha “souverainite”ǵárezsiz)–tómendegı mazmunlarda isletiledi:Mámleket suvereniteti–házirgi mámleketshilik páninde mámlekettiń ishki hám sırtqı siyasatındaǵı tolıq ǵárezsizligi sıpatında túsindiriledi.

Xalıq suvereniteti–xalıqtıń mámleketti basqarıwdaǵı tolıq húkimranlıǵı, xalıq hákimiyatı, xalıq basqarıwı mánislerin ańlatadı.

Tariyx (arab sózi)–tekseriw, úyreniw, izlew, biliw, maǵluwmat, sáne, waqıt, dáwir, zaman, gú rriń etiw. Belgili hám ú yrenilgen waqıyalar haqqında gú rriń .

Turaqlılıq – Waqiya hám hádiyselerdiń ámel qılıwı hám rawajlanıwdaǵı ózine tán belgili jaǵdayı.

Civilizaciya – (latnsha civil-puqara) insániyat jámiyeti rawajlanıw háreketinde erisilgen dárejeni hámde materiallıq hám ruwxıy qádriyatlardı ózlestiriw usılın ańlatıwshı túsiniq.

Strategiya– (áyyemgi grekshe στρατηγία – lášker basshı sheberligi)– maqsetke jetiw ushın , uzaq waqıtqa mólsherlengen ulıwma reje, keyinirek qandayda bir insan iskerliginiń kórinisi. Strategiyanıń wazıypası bar resurslardan effektiv paydalanǵan halda tiykarǵı maqsetke erisiw.

Paydalanilgan ádebiyatlar

- 1.O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.– Toshkent sh. O‘zbekiston, 2023y.
- 2.Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz.–Toshkent sh. O‘zbekiston, 2016 y.
- 3.Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini táminlash–yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi.– Toshkent sh. O‘zbekiston, 2017 y.
- 4.Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik– har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak.– Toshkent sh. O‘zbekiston, 2017 y.
- 5.Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz.– Toshkent sh. O‘zbekiston, 2017 y.
- 6.Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi.–Toshkent sh. O‘zbekiston, 2022 y.
- 7.O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi.– Toshkent sh.: O‘zbekiston, 2021 y.
- 8.Ergashev Q, Hamidov X. O‘zbekiston tarixi. – Toshkent sh.G‘afur G‘ulom, 2018 y.
- 9.Ergashev Q, G‘ururli tariximiz. 4-qism. O‘quv-uslubiy qo‘llanma. - T.: Iqtisodiyot,.
- 10.O‘zbekistonda barqaror rivojlanish kontekstida ijtimoiy o‘zgarishlarning istiqbollari. - Toshkent, 2014 y.
- 11.Hamidov R, O‘zbekistonning eng yangi tarixi.-Toshkent sh, 2023 y.
12. Nig‘matova A, O‘zbekiston Respublikasining ekologiya huquqi//o‘quv qo‘llanma//.-Toshkent sh.2023 y.
- 13.Коцанов Б.А,Аметов Т.А. Очерки новейшей истории Республики Каракалпакстан Нукус. 2015г
- 14.Abdullayev M.,Mustaqillik: Izohli ilmiy-ommabop lug‘at// to‘ldirilgan uchinchi nashr-Toshkent sh Sharq, 2006 y.
- 15.Murtazayeva R.H..O‘zbekistonda millatlararo munosabatlar va bag‘rikenglik: tarixiy tajriba va hozirgi zamon..-Toshkent: Mumtoz so‘z, 2010 y.
16. Murtazayeva R.H. O‘zbekistonda millatlararo munosabatlar va tolerantlik.Darslik-Toshkent 2019 y.
17. Tulyakov E. Taraqqiyot strategiyasi markazi materiallari asosida. - Toshkent2020 y.
18. Usmonov M. Mánaviy va madaniy merosni asrashning huquqiy asoslari. O‘zDSMI xabarlar. 2018/1(5) -B.4
- 19.Usmonov Q. O‘zbekistonning jahon hamjamiyatiga integratsiyalashuvi. - Toshkent: Moliya, 2003.
- 20.Fayzullayev T, Sarimsoqov A. Mustaqil O‘zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy

- rivojlanishi (o'quv-uslubiy qo'llanma). - Namangan 2013.
21. Murtazayeva R.H.O'zbekiston tarixi. Toshkent:, 2005.
 22. Karamatxojayev.A O'zbekiston tarixining buguni va o'tmishi. -Guliston, 2021.
 - 23.O'lmasov A.,Vahobov A.Iqtisodiyot nazariyasi.-Toshkent:,Sharq, 2006.
 24. Murtazayeva R.H..O'zbekistonda millatlararo munosabatlar va bag'rikenglik: tarixiy tajriba va hozirgi zamon-Toshkent:,Mumtoz so'z, 2010.
 25. Abdullayev R, Rajabov Q,Rahimov M. O'zbekiston tarixi (1917-1991 -yillar). II tom. - Toshkent:, O'zbekiston, 2019.
 - 26.Murtazayeva R.H. O'zbekistonda millatlararo munosabatlar va tolerantlik. Darslik. - Toshkent:, Mumtoz so'z, 2019.
 - 27.Yunusova X.O'zbekistonda millatlararo munosabatlar va manaviy jarayonlar (XX asr 80-yillari misolida). - Toshkent:, Abu matbuot-konsalt, 2009.
 - 28.O'zbekistonning yangi tarixi. Uchinchi kitob. Mustaqil O'zbekiston tarixi. – Toshkent:, Sharq, 2000.
 - 29.Bobojonova D.O'zbekistonda ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar (70-80-yillar misolida). Qo'llanma. – Toshkent:, Sharq, 1999.
 - 30.Jorayev N, Zamonov.A. O'zbekiston tarixi. O'rta talim maktablarining 11-sinf o'quvchilari va o'rta maxsus, kasb-hunar talimi muassasalari uchun darslik - Toshkent:, 2018.
 - 31.Qoraqalpog'iston tarixi (1917-1994 yy.). - Nukus, 1995.
 - 32.G'ulomov S, Ubaydullayeva R, Ahmedov E. O'zbekistonhken . - Toshkent:, Mehnat, 2001.
 - 33.Xoliqulova H,Y. Mustaqillik yillarida O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, manaviy-madaniy taraqqiyoti. (O'quv qo'llanma). - Jizzax, 2020.
 - 34.Ametov T,A. Qoraqalpog'iston Respublikasida ijtimoiy-siyosiy jarayonlar (1989-2014yy).-Toshkent :,2015
 35. Usmanov Q,Sodiqov M, Burxonova S.O'zbekiston tarixi darslik -Toshkent:, 36.Узбекистоннинг энг янги тарихи хрестоматияси Н.Талипова. -Т.: “Fan vatexnologiya”. 2014. 22. Узбекистон тарихи. Иккинчи китоб (1939-1991 йиллар). -Т.: “O'zbekiston”. 2019. 23. Кобиров Ш.Р. Мустақиллик ғойибдан келган эмас... -Т.: “Укитувчи”.

Mazmuni

Kirisiw.....	4
1.Ózbekstannıń eń jańa tariyxı» oqıw pániniń predmeti, máqseti hám wazıypaları, teoriyalıq–metodologiyalıq principleri.....	6
2.Ózbek mámleketshiliginiń qáliplesiwi hám rawajlanıw basqıshlar.....	10
3.Ózbekstannıń gárezsizlikke erisiw aldında sociallıq-siyasiy ekonomikalıq jaǵdayı.....	15
4.Ózbekstan Respublikası gárezsizliginiń járiyalanıwı hám onıń tariyxıy áhmiyeti.....	20
5.Ózbekstan tańlaǵan gárezsiz rawajlanıw jolı hám onıń áhmiyeti.....	25
6.Ózbekstanda huqıqıy siyasiy reformalardıń ámelge asırılıwı demokratiyalıq jámiyetti qáliplestiriw jolındaǵı reformalar.....	30
7.Ózbekstanda ekonomikalıq reformalardıń ámelge asırılıwı, Bazar múnasábetleriniń qáliplesiwi.....	36
8.Social tarawda mámleket siyasatınıń rawajlanıwı,xalıq párawanlıǵın asırıw ilajları.....	43
9.Ruwxıy turmıstaǵı ózgerisler, mádeniy rawajlanıw máseleleri.....	47
10.Kadrlar tayarlaw hám bilimlendiriw tarawın reformalaw.....	61
11.Gárezsizlik jıllarında Qaraqalpaqstan Respublika.....	69
12.Ózbekstannıń xalıq aralıq baylanısları hám jáhán jámiyetshiligindegi ornı.....	81
13.Ózbekstannıń xalıq aralıq baylanısları hám jáhán jámiyetshiligindegi ornı.....	87
14.Ózbekstannıń xalıq aralıq reytinglerdegi kórsetkishlerin kóteriwdiń tariyxıy hám siyasiy áhmiyeti.....	91
15.2022-2026 jıllarǵa arnalǵan Jańa Ózbekstannıń rawajlanıw Strategiyası.....	106
Glossariyler.....	111
Paydalanǵan ádebiyatlar.....	113

Toremuratova Gulnaz Barliqbaevna

ÓZBEKSTANNÍŇ EŇ JAŇA TARIYXÍ

(Oqıw qollanba)

***“ILIMPAZ” baspası
Nókis - 2024***

Redaktor:	Kudaynazarov A.
Korrektor:	Allaniyazova Z.
Kompyuterlik dizayn:	Nurseytov R.

**Basıwǵa ruqsat berilgen waqtı 07.05.2024 j. Format – 60/84 ¹/₁₆.
“Times” garniturası. Ofset usılında basıldı. Kólemi 10 b.t.
Nusqası 100 dana. Buyırtpa №60-24/K**

**«Miraziz Nukus» JShJ baspaxanasında basıldı
Ózbekstan Respublikası baspa sóz hám xabar agentliginiń
2018-jıl 16-maydaǵı № 11–3059 licenziyası.**

Pin kod: 3354